

ทองคำ ในอารยธรรม และสังคมไทย

❖
วันสุดท้ายของช่างทองเมืองเพชร?
การกลับมาของ “นวดแผนไทย”
จักรพันธ์ โปษยกฤต ศิลปินและศิลปินสมัยรัชกาลที่ ๙
นาค สัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรมอาเซียน
ตามหากราฟิคดีไซน์ “อย่างไทย”
❖

**พระราชพิธีจรดพระนังคัล
แรกนาขวัญ
ณ ท้องสนามหลวง**

ภาพ : ประเวศ ตันตราภิรมย์ / สำนักพิมพ์บัวสรวง

พระราชพิธีจรดพระนังคัล หรือที่เรียกกันว่า “พระราชพิธีแรกนาขวัญ” กระทำในเดือนหก (โดยมากมักตรงกับช่วงต้นเดือนพฤษภาคม) “นังคัล” เป็นคำบาลีแปลว่าไถ พระราชพิธีนี้เป็นการจำลองการทำนา พร้อมกับการขอพระพุทธรูปและเทพเจ้าดลบันดาลให้พืชพันธุ์ธัญญาหาร

ในพระราชอาณาจักรอุดมสมบูรณ์ นัยหนึ่งคือเปรียบเสมือนว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงประกอบภารกิจการกสิกรรมด้วยพระองค์เอง ทั้งยังเป็นนิมิตหมายว่าฤดูกาลเพาะปลูกได้เริ่มขึ้นแล้ว

บทบรรณาธิการ

สวัสดีค่ะ... วารสาร “วัฒนธรรม” ที่ท่านถืออ่านอยู่นี้ เป็นวารสาร ราย ๓ เดือนฉบับแรก ที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้หยิบยกในเรื่องของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในแต่ละด้าน มานำเสนอให้ได้อ่านสบาย ๆ แต่เข้มข้นด้วยเนื้อหาสาระ และคุณค่าทางวัฒนธรรม ที่ไม่หนักหรือเบาจนเกินไป ซึ่งทีมงานมีความตั้งใจที่จะนำเสนอสิ่งดี ๆ มาให้กับท่านผู้อ่าน นอกจากนี้ เรายังเปิดพื้นที่ในวารสาร ให้ทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรม การสะท้อนมุมมอง เพื่อการพัฒนาและสร้างสรรค์ ตลอดจนการฝากข่าวประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางวัฒนธรรม และยินดีรับข้อเสนอแนะ ตีชม เพื่อให้วารสารมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น

สำหรับหน่วยงานหรือบุคคล ที่สนใจจะขอรับวารสาร “วัฒนธรรม” สามารถแจ้งชื่อ ที่อยู่มาได้ ที่ email : dcp_journal@hotmail.com หรือช่องทางติดต่อต่าง ๆ ที่แจ้งไว้ด้านล่างนี้ค่ะ

วัฒนธรรม

เจ้าของ ดำเนินการโดย บรรณาธิการ	กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมทางวัฒนธรรม นางปริศนา พงษ์ทัตศิริกุล อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	นางยุพา ทวีวัฒนะกิจบวร ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมทางวัฒนธรรม
กองบรรณาธิการ	นางสาวกิงทอง มหาพรไพศาล นางสาวเยาวนิต เต็งไตรรัตน์ นายชุมศักดิ์ หรั่งฉายา นายมณฑล ยิ่งยวด นางสาวสิริวิภา ชูนเอม นางสาวธนพร สิงห์นวน นายศานันท์ จันทรวิบูล นายสุวิจักขณ์ บวรธรรมทัศน์
ฝ่ายจัดพิมพ์	นางพิมพ์วี วัฒนวงารุ นางปณิตดา น้อยฉายา
ฝ่ายกฎหมาย ผู้จัดทำ	นางสาวสดใส จำเริญกุล บริษัทวิริยะธุรกิจ จำกัด
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

○ ท่านที่ประสงค์จะนำข้อเขียนหรือบทความใด ๆ ในวารสารวัฒนธรรม ไปเผยแพร่ กรุณาติดต่อประสานกับบรรณาธิการหรือนักเขียนท่านนั้น ๆ โดยตรง ○ ข้อเขียนหรือบทความใด ๆ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวัฒนธรรม ฉบับนี้ เป็นความคิดเห็นเฉพาะตัวของผู้เขียน คณะผู้จัดทำไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยและไม่มีข้อผูกพันกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรมแต่อย่างใด ○ หากท่านมีความประสงค์จะส่งบทความ เรื่องสั้น สารคดี บทกวี วรรณคดี ปกตินกะ ภาพข่าว หรือกิจกรรมอื่นใดเกี่ยวกับงานศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งท่านที่ต้องการให้ข้อเสนอแนะหรือส่งข่าวสารเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ กรุณาส่งถึง

กองบรรณาธิการวารสารวัฒนธรรม
สำนักงานวัฒนธรรมทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
เลขที่ ๑๔ ถนนเทียนร่วมมิตร เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๐-๒๒๔๗-๐๐๒๘ ต่อ ๑๒๐๘-๙
E-mail: dcp_journal@hotmail.com
Facebook: DCP กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
Website: www.culture.go.th

วัฒนธรรม

วารสารรายสามเดือน

ปีที่ ๕๑ ฉบับที่ ๑ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๕

คอลัมน์ & ปกิณกะ

๑ บทบรรณาธิการ

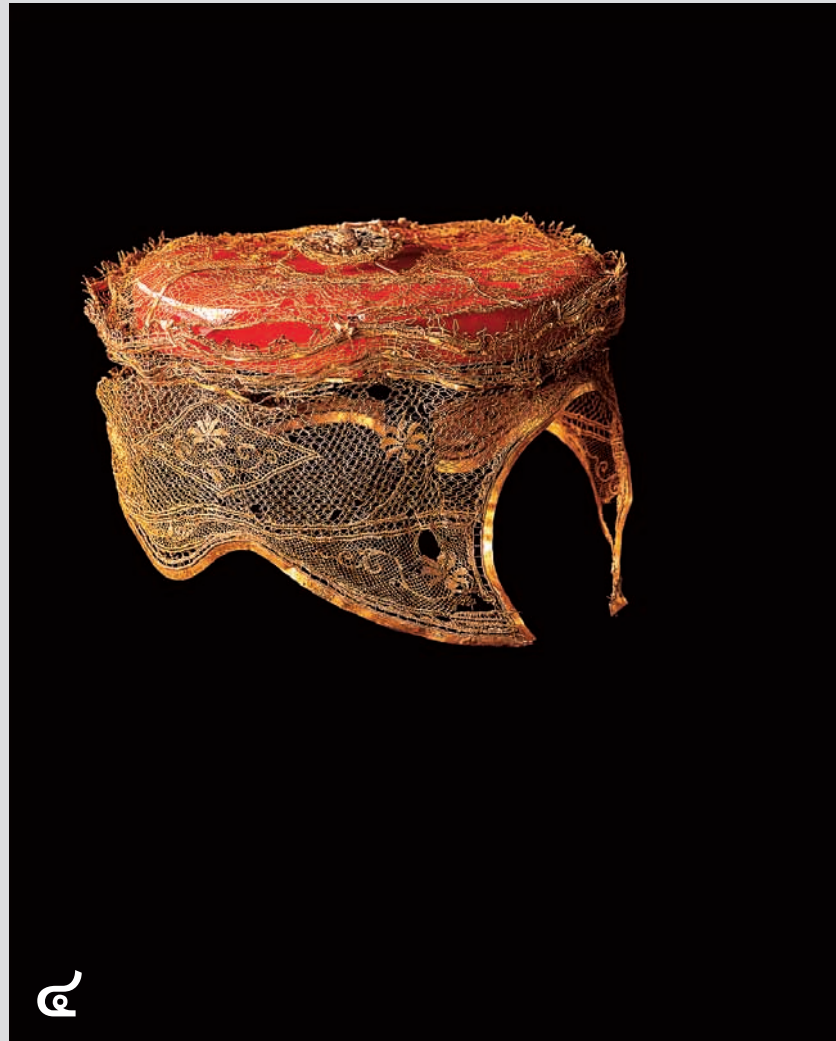
๑๑๐ เล่มใหม่ในแผง

๑๑๒ วัฒนธรรมปริทัศน์

๑๑๖ ปฏิทินวัฒนธรรม

เรื่องจากปก

๔ “ทองคำ” ในอารยธรรมและสังคมไทย

๑๑

๑๒๐

มรดกภูมิปัญญา

- ๒๐ **บันเทิงศิลป์** เรื่องของ “หนังใหญ่”

- ๒๘ **ชั้นเชิงช่าง** วันขึ้นของเครื่องทองเพชรบุรี

- ๓๖ **สืบสาวเล่าเรื่อง** ศรีอินทชัย “ช่างประเสริฐ เป็นเลิศกว่าใครในแผ่นดิน”

- ๔๔ **กีฬา-การละเล่น** ตะกร้อไทย...เส้นทาง การกลับสู่ วัฒนธรรม (ลูก) หวายเป็น?

- ๕๒ **เทศกาลงานประเพณี** สงกรานต์ ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่าน

- ๖๐ **ครอบจักรวาล** นวดแผนไทย ศาสตร์โบราณในโลกสมัยใหม่

- ๖๘ **มรดกวัฒนธรรม** ๙ สิ่งควรรู้กับ “มรดกภูมิปัญญา”

สยามศิลป์

- ๗๐ **ศิลป์แห่งชาติ** จักรพันธ์ โปษยกฤต ศิลปินและศิลปะสมัยรัชกาลที่ ๙

- ๘๒ **บรมครู** กรุงเทพฯ ของ “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์”

- ๘๖ **พื้นบ้านพื้นเมือง** ช่างแทงหยวกวัดจำปา

โลกวัฒนธรรม

- ๙๔ **โลกสองสี** คลองรังสิต

- ๙๖ **แผ่นดินเดียว** นาคาคติ ตัวแทนการเกี่ยวกระหวัด ทางวัฒนธรรมของอุษาคเนย์

- ๑๐๔ **วัฒนธรรมวิพากษ์** ไพโรจน์ พิทยเมธี : (มูม) มองงาน กราฟฟิคดีไซน์ “อย่างไทย”

พระเต้าทักษิโณทกทองคำ
มีกลีบดอกไม้ประดับสองข้าง
ยอดฝาปิดทำเป็นรูปพรหมพักตร์
จากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ

“ทองคำ” ในอารยธรรมและสังคมไทย

ในเชิงคุณค่า ทองคำจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยเสื่อมค่า สมดังคุณสมบัติของโลหะธาตุชนิดนี้ที่มีความสุขใสเหลืออร่ามอยู่เป็นนิรันดร์ ทองไม่หมองแม้ถูกฝังอยู่ในดินโคลนนับร้อยนับพันปี มันจึงถูกให้ค่าและเป็นเครื่องประกอบการแสดงความเชิดชูบูชา มาแต่โบราณ

ในทุกวันนี้ทองคำยังเป็นที่แพร่หลายกว้างขวาง ในฐานะเครื่องประดับระดับบนที่นิยมกันทั่วไป และเป็นสิ่งสำคัญที่ถือว่าขาดไม่ได้สำหรับพิธีสมรสคู่บ่าวสาว ที่มักต้องมีทองเป็นสินสอดด้วย

ในมิติเศรษฐกิจระดับมหภาค ปริมาณทองคำสำรอง สะท้อนถึงความมั่งคั่ง และถือเป็นหลักประกันเงินตราของชาติ

เช่นเดียวกับในแง่อารยธรรม ที่ถือว่าทองคำอยู่คู่กับสังคมไทยมาแต่ครั้งโบราณกาล

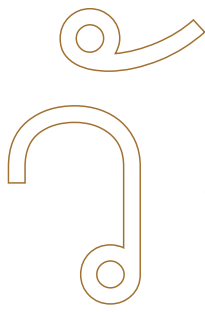
เรื่องนี้อาจเป็นเพียงคำกล่าวอ้างเลื่อนลอย หากเราไม่มีหลักฐานอย่างเครื่องทองกรุงศรีอยุธยาจากกรุวัดราชบูรณะ ปรากฏเป็นที่รับรู้กันมาตั้งแต่ปี

พระปรางค์วัดราชบูรณะ
อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
เคยเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุพร้อมเครื่องบูชา
อันได้แก่ทรัพย์สมบัติจำนวนมหาศาล

วัดราชบูรณะ เป็นวัดเก่าแก่สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๙๑) ตั้งอยู่แถวเชิงสะพานป่าถ่าน ใกล้กับ

วัดมหาธาตุซึ่งมีการขุดพบกรุเครื่องทองด้วยเช่นกัน

เครื่องทองกรุวัดราชบูรณะเป็นที่รับรู้ขึ้นมาครั้งแรกเพราะพวกหัวขโมย

ช่วงปลายเดือนกันยายนของปีถึงพุทธกาล ภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาคงไม่มีเหตุการณ์บ้านเมืองเรื่องใดเกี่ยววกราวเท่ากับข่าวคนร้ายลักลอบขุดกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ แล้วเจอขุมทองขนาดมโหฬาร

หนังสือพิมพ์เดลิเมล์ ฉบับวันจันทร์ที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๐๐ ลงข่าว “คนร้ายขุดกรุลักสมบัติกษัตริย์กรุงศรีฯ มหาศาล ล้วนแล้วด้วยทองคำมีมา ได้พระแสงอาญาสิทธิ์ทอง”

พระปรางค์ทองคำที่ขุดพบคือส่วนที่คนร้ายเลาะฉีกเอาทองไป

กล่าวกันว่าเรื่องนี้อาจมีความสืบเนื่องมาจากในปีก่อนนั้น เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๙๙ กรมศิลปากรขุดพบเครื่องทองใต้ฐานพระปรางค์องค์ใหญ่ของวัดมหาธาตุที่สร้างในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) จำนวน ๒๐ รายการ ก่อนพบผอบเจ็ดชั้นบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในเวลาต่อมา ชาวนี้ได้ก่อกระแสนทองขึ้นในพื้นที่อย่างใหญ่หลวง เพราะผู้คนพากันเชื่อว่าในวัดอื่น ๆ ทุกแห่งที่กษัตริย์เป็นผู้สร้างจะต้องมีทรัพย์สมบัติฝังอยู่เป็นจำนวนมากอย่างแน่นอน

โดยที่วัดราชบูรณะนั้น กรมศิลปากรก็ได้เริ่มดำเนินการขุดค้นไปบ้างแล้ว แต่พอรู้ว่ามีการลักขโมยก็รีบให้กระแสนงยับยั้งดำเนินการขุดต่อ โดยมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเฝ้าดูแลรักษา

แต่แล้วตำรวจที่เฝ้ากรูอยู่นั้นเองที่สมคบกับพรรคพวกลักขุดกรุในคืนวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๐๐

ลิ เกษมสังข์ หนึ่งในกลุ่มคนร้ายที่ร่วมลักลอบขุดกรุวัดราชบูรณะเมื่อ ๕๐ กว่าปีก่อน เล่าว่า “พื้นเป็นหินศิลาแลงสลักรูปปลา ใช้ชะแลงแงะลงไปตรง ๆ เลยงัดออกทีละแผ่น เจอหินแผ่นใหญ่ทับกรูอยู่ เอาค้อนทุบ”

จนในคืนที่ ๓ ตอนราวสัก ๕ ทุ่ม จึงทะลุถึงกรุ “พอโดนแสงเทียนเข้า โอ้โฮ ไอ้คนที่โหนเชือกโรยตัวลงไปอยู่ในกรุ ตัวเหลืองไปหมดเลย คนที่ชะงักหน้ามองลงไปก็หน้าเหลืองไปด้วย”

อดีตคนร้ายที่กลายเป็นชายชราแล้วในวันนี้ เล่าต่อว่า เมื่อลำเลียงสมบัติขึ้นมาจากกรุได้แล้วก็หยิบเอามือใครมือนั้น ใครมีแรงเท่าใดก็เอาไป สมบัติมีมากจนเอาขึ้นจากกรุไม่หมด เครื่องทองที่เป็นรูปสัตว์รูปดอกไม้ เขากับเพื่อนทำลายหลักฐานด้วยการเอามาบีบไม่ให้เหลือรูปทรงเดิม ส่วนที่เป็นชิ้นใหญ่ ๆ ที่เขายืนยันว่าได้เห็น คือพระแสงกับมหามงกุฏ เพราะเขาได้จับมา กับมือ

ภาชนะรูปหงส์ ทำด้วยทองคำ
ใช้ใส่ของเหลวเช่นน้ำอบ หรือน้ำมันหอม
ส่วนปากมีรูสำหรับเทน้ำ

(ล่าง) พระคชาธารทองคำ ประดับสัปคับ
ชูंगวงจับช้อดอกไม้

เครื่องราชกกุธภัณฑ์
และเครื่องสูงจำลองย่อส่วน
คงทำถวายเป็นพุทธบูชา

พระแสง (ดาบ) ยาว ๑๑๕ เซนติเมตร
ใบทำด้วยเหล็ก ด้ามเป็นแก้วผลึกแปดเหลี่ยมหุ้มทอง
ฝักเป็นทองคำจำหลักลายประดับอัญมณี

เครื่องทองที่ยึดคืนมาได้คาดว่ามีไม่ถึง
ที่เชื่อว่าน่าจะมีอยู่กว่า ๑๐๐ กิโลกรัม

แบ่งของกันแล้วหัวขโมยก็แยกย้ายกันหลบหนี

แต่รุ่งเช้าหลังคืนกรูแตก ความก็แตก

ตอนหนึ่งในหนังสือ *เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา* ของ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ กล่าวว่า ตำรวจคนที่เฝ้าพระปรางค์ ผู้กลับกลายเป็นคนร้ายเสียเอง ได้สมบัติส่วนหนึ่งไปแล้ว จะเอาไปแบ่งให้เจ้านายด้วย จึงถูกจับ

ในบันทึกการสอบปากคำคนร้ายของตำรวจ ระบุว่า คนร้ายได้พระมหามงกุฎเอาไปสวมใส่แล้วถือพระแสงดาบออกมารำเลินอยู่หน้าตลาดหัวรอ ตำรวจที่เฝ้าไล่จับ ชาวของตกเรียวยตามถนน ชาวบ้านเก็บกันได้มากมาย

แต่ ลิ เกษมสังข์ แย้งว่าเรื่องคนใส่มงกุฎำดาบนั้น เป็นลิเกมาเหล้า และเกิดหลังกรูแตกหลายสิบปี แต่คนจับไปปะปนเป็นเรื่องเดียวกัน ความจริงที่ความตกเป็นเพราะโจรคนหนึ่งชอบห่อสมบัติเดินไปสวนกับตำรวจ แล้วคงลนลาน ทำกระโดนทองคำร่วง จึงถูกรวบตัว

ตำรวจขยายผลตามจับกุมได้แปดคน และหนีหลุดรอดไปบางส่วน เครื่องทองที่ยึดคืนมาได้คาดว่ามีไม่ถึง ๑ ใน ๑๐ ส่วนของเครื่องทองทั้งหมดที่เชื่อว่าน่าจะมียกกว่า ๑๐๐ กิโลกรัม

เฉพาะที่ถูกยกยกออกไปหลอมขายประมาณว่าไม่ต่ำกว่า ๑๐ กิโลกรัม

ภายหลังกรมศิลปากรเข้าชุดค้นต่อจากคนร้าย ได้สมบัติที่ทำด้วยนาก ทอง เงิน และเพชรนิลจินดา อีกรกว่า ๑๐ กิโลกรัม พร้อมพระพิมพ์อีกนับแสนองค์

พระพิมพ์บางส่วนถูกแบ่งนำออกให้ประชาชนเช่าบูชา ได้เงิน ๓ ล้านกว่าบาทมาเป็นทุนในการสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ตามพระนามของกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาผู้สร้างกรุงรัตนบุรี

ตามประวัติศาสตร์ใน *พระราชพงศาวดารกรุงเก่า* ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงสถาปนาวัดราชบูรณะขึ้นบริเวณที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระราชบิดา และสร้างเจดีย์สององค์ทับจุดที่พระเชษฐาทั้งสองชนข้างกันถึงแก่พิราลัย

โดยก่อนนั้นเมื่อสมเด็จพระนครินทราธิราช (พระอินทราชาธิราชที่ ๑) กษัตริย์ผู้ทรงมีบทบาทอย่างสำคัญในการสถาปนากรุงศรีอยุธยาให้รุ่งเรืองมั่งคั่งในด้านเศรษฐกิจและมีอำนาจยิ่งใหญ่ในทางการเมือง จนได้ชื่อว่าเป็น “ราชอาณาจักรสยาม” มาแต่นั้น ได้เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๑๙๖๗ เจ้าอ้ายพระยา ไอรสองคีใหญ่ที่ไปครองเมืองสุพรรณภูมิ (สุพรรณบุรี) กับเจ้ายี่พระยา ไอรสองศรีรองที่ไปครองเมืองแพกศรีราชา (ชัยนาท) ต่างก็ยกทัพเข้ากรุงหวังราชสมบัติ ทั้งสองพระองค์ทรงกระทำยุทธหัตถีบริเวณเชิงสะพานป่าถ่านที่อยู่ระหว่างวัดมหาธาตุกับวัดราชบูรณะ ต่างต้องพระแสงของ้าวถึงแก่พิราลัยทั้งคู่

เจ้าสามพระยาจึงได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ และทรงสร้างวัดขึ้นบริเวณที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระราชบิดา และสร้างเจดีย์เป็นอนุสรณ์แด่พระเชษฐา

กรุพระปรางค์วัดราชบูรณะอันเป็นชุมชนสมบัติแห่งความมั่งคั่งในอดีตที่คนยุคนี้ได้รู้จัก ก็คงถูกสร้างขึ้นในคราวนั้น เพื่ออุทิศถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระบรมสารีริกธาตุ อันถือเป็นกุศलयิ่งใหญ่เสมือนการบูชาของค์พระพุทธเจ้า หวังให้กิริยาบุญนั้นช่วยเกื้อหนุนให้คนที่ทำและบรรพบุรุษญาติพี่น้องได้ประสบความสุขสมหวังดังปรารถนา มีโอกาสได้เกิดในยุคพระศรีอาริยมุตไตรย เป็นผลบุญหนุนนำสู่การบรรลุนิพพาน และแสดงถึงความมุ่งมั่นและศรัทธาอันแรงกล้าของพุทธศาสนิกชนที่จะร่วมกันสืบอายุพระพุทธศาสนาให้บรรลุถึง ๕,๐๐๐ ปีตามพุทธทำนาย

๑ ใน ๑๐ ส่วนของเครื่องทองทั้งหมด

เฉพาะที่ถูกยกยกออกไปหลอมขายประมาณว่าไม่ต่ำกว่า ๑๐ กิโลกรัม

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ให้ภาพในเชิงสมมุติฐาน ถึงการบรรจุสมบัตินี้ลงกรูเมื่อครั้งกระโน้นเอาไว้ว่า

“...เมื่อเจ้าพนักงานนำพระบรมอัฐิหรือพระอัฐิลงบรรจุพร้อมด้วยเครื่องราชกกุธภัณฑ์ และของหลวงทั้งปวงเสร็จแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปยังปากกรู เพื่อทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก... ครั้นน้ำทักษิโณทกหมดพระเต้าแล้ว จะทรงพระราชศรัทธาตีต้นต้นขึ้นมาอย่างไรก็ดีที่จะเดา แทนที่จะพระราชทานพระเต้าทักษิโณทกอันมีจุกเป็นรูปพรหมพักตร์นั้นคืนให้แก่พนักงาน กลับทรงเหวี่ยงพระเต้านั้นลงไปในกรู เมื่อได้เห็นพระราชศรัทธาแก่กล้าดังนี้แล้ว บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ ตลอดจนขุนหมื่นพันทนาย และมหาดเล็กข้าหลวง คนทั้งปวงที่ไปในงานนั้น เมื่อถึงคราวที่ตนจะต้องขึ้นไปถวายบังคมพระอัฐิธาตุเป็นครั้งสุดท้าย ต่างก็เหวี่ยงเครื่องทองหยองที่ติดตัวมา ลงไปอุทิศถวายเป็นการโดยเสด็จ ประเพณีเฝ้าของมีค่าใส่ลงไปในที่บรรจุอัฐิแทนพวงหรีดนั้นคงมีมาก่อนแล้ว... ของที่บรรจุในลักษณะเช่นนี้ จึงเป็นของที่ผู้ไปในงานแต่ละคนอุทิศถวาย มีค่ามากบ้างน้อยบ้างตามฐานะของผู้อุทิศ มิใช่สมบัตินี้ไปทั้งสิ้น ดังเช่นที่เข้าใจกัน...”

สะท้อนว่าความมั่งคั่งเรื่องทองคำในราชอาณาจักรสยามย่อมมีมาก่อนแล้ว ดังที่ปรากฏในวรรณคดีอินเดียที่เรียกขานดินแดนแถบนี้ว่า สุวรรณภูมิ อันมีความหมายว่า แดนทอง แม้จะยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าอยู่ตรงไหน แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่าอยู่ในแถบอนุชาคเนย์

เมื่อครั้งโบราณทองคำถือเป็นเครื่องกำหนดชนชั้นทางสังคม ซึ่งจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้น ชาวบ้านสามัญชนแม้จะมีฐานะพอจะซื้อหาทองได้ก็ไม่มีสิทธิจะครอบครอง ดังมีกฎหมายที่ชำระในสมัยรัชกาลที่ ๑ โดยใช้กฎหมายสมัยอยุธยาเป็นแม่แบบ ห้ามไม่ให้ช่างทองทำเครื่องทองต้องห้ามให้ผู้อื่น ตลอดจนห้ามการซื้อขายอย่างเด็ดขาด ผู้ฝ่าฝืนมีบทลงโทษหนัก ๑๐ สถาน ตามบัญญัติพระไอยการอาญาหลวง

เมื่อมีการพบแหล่งทองคำที่ไหนจึงต้องนำถวายแด่พระมหากษัตริย์ ผู้เปรียบเสมือนสมมุติเทพ อย่างคราวที่มีการพบแหล่งแร่ทองที่ประจวบคีรีขันธ์ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๒๙๐ พระกฤษณบุรีก็ได้มีหนังสือบอกมายังกรุงศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ตามที่มีบันทึกใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ ว่า

เต้าทองคำ

แผ่นทองฉลุ รูปช้าง พญานาค ช้างมีปีกหาง และม้า

“พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชทรัพย์อยู่
ที่มีทรัพย์สินอันล้ำค่ายิ่งกว่าทองพระคลัง
ตั้งเรียงสลับซับซ้อนอยู่จนถึงหลังคา เต็ม

เจดีย์ทองคำประดับอัญมณี
กับแก้วผลึกที่บรรจุอยู่ภายใน

แปดหรือสิบทองพระคลัง อื่นๆ ในห้องหรือทองพระคลังแห่งหนึ่งมีไหเป็นอันมาก ไปด้วยเงินเหรียญและทองคำแท่ง”

“...ทองคำบังเกิดขึ้นตำบลบางสะพาน แขวงกุยบุรี ได้ส่งทองคำหนัก ๓ ตาลึงเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายเป็นทองข่าว โภชาริบัติกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบ ครั้นถึงเดือน ๑๒ จึงมีพระราชดำรัสให้ข้าหลวงคุมไพร่สองพันออกไปตั้งร่อนทองคำตำบลบางสะพาน ครั้นถึงเดือน ๕ ปีมะโรง สัมฤทธิศก ศักราช ๑๑๑๐ ปี ได้เนื้อทองคำทูลเกล้าฯ ถวาย ๙๐ ชั่งเศษ จึงโปรดตั้งพระกุยบุรีเป็นพระยาวิเศษสมบัติ สมควรแก่ความชอบ แล้วทรงพระราชศรัทธาให้แม่ทองร่อนมาเป็นประทาล้องขึ้นไปปิดพระมณฑปพระพุทธบาท แต่ยอดและเหมกับขนาดนั้นแม่หุ้มทั้งสิ้น”

ในยุคนั้นทองคำมักถูกนำไปใช้ในงานด้านศาสนา ถวายเป็นพุทธบูชาในฐานะตัวแทนกิริยาบุญที่แสดงถึงความศรัทธาสูงสุด และสื่อถึงความมั่งคั่งของพระนคร พระเกียรติยศ และบุญญาบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริย์

ดังปรากฏในบันทึกของบาทหลวงเดอซัวส์ ผู้ช่วยราชทูตจากราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ที่เดินทางมาเจริญพระราชไมตรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บรรยายถึงพระศรีสรรเพชญ์ พระพุทธรูปคู่บ้านคูเมืององค์ใหญ่ที่สุดของกรุงศรีอยุธยา สูง ๖ วา ๒ ศอก (๔๒ ฟุต) กว้าง ๙-๙ ศอก (๑๓-๑๔ ฟุต) ที่ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารหลวง วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระอารามหลวงในพระบรมมหาราชวัง ว่าพระพุทธรูปองค์นี้หุ้มทองหนาถึง ๓ นิ้วทั้งองค์ คัดตามน้ำหนักทองคำตกราว ๑๒,๔๐๐,๐๐๐ ปอนด์ฝรั่งเศส

ส่วนพระบรมมหาราชวัง อันประกอบไปด้วยพระที่นั่งและพระตำหนัก ใน คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง ก็ระบุว่า ในमुखโงงของพระที่นั่ง มีพระแท่นมณฑปบุษบกทองคำตั้งอยู่ ใช้เป็นที่เสด็จออกรับแขกเมือง ที่กลางพระที่นั่งยังมีพระแท่น

ปัญญาคคาญจนเนาวรัตน์ตั้งอยู่ มีมหาเศวตฉัตรปักที่หลังพระแท่นซึ่งทำด้วยทองคำนพคุณน้ำแก้ว ประดับเพชรและพลอยมีค่า สูง ๓ ศอก ทองคำหุ้มหนักถึง ๙๐ ชั่ง

โยส เขาเต็น ผู้อำนวยการบริษัทอินเดียตะวันออกแห่งฮอลันดา (VOC) ประจำกรุงศรีอยุธยา บันทึกว่า ไม่มีพระมหากษัตริย์องค์ใดในแถบนี้ที่จะมีเมืองหลวงใหญ่โตมโหฬาร วิจิตรพิสดาร และสมบูรณ์พูนสุขเหมือนกับพระมหากษัตริย์ของราชอาณาจักรอยุธยา

“เห็นได้ชัดว่าพระมหากษัตริย์สยาม เป็นบุคคลที่ร่ำรวยที่สุดคนหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงใต้”

ทองพระคลังของพระองค์ ได้รับการบรรยายภาพไว้โดย นิโคลาส แชรแวงส ชาวฝรั่งเศสที่ได้เข้ามาพำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ๔ ปี ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

“พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชทรัพย์อยู่แปดหรือสิบทองพระคลัง ที่มีทรัพย์สินอันล้ำค่ายิ่งกว่าทองพระคลังอื่น ๆ ในห้องหรือทองพระคลังแห่งหนึ่งมีไหเป็นอันมาก ตั้งเรียงสลับซับซ้อนอยู่จนถึงหลังคา เต็มไปด้วยเงินเหรียญและทองคำแท่ง”

ทองคำยังถูกนำไปประังสรรคด้วยฝีมืออันประณีตของช่างทอง เป็นเครื่องประดับอันวิจิตร ตามสมบัติเฉพาะอันโดดเด่นของโลหะธาตุชนิดนี้ที่มีความแวววาว อยู่เสมอ ไม่ทำปฏิกิริยากับออกซิเจน เมื่อสัมผัสอากาศ จึงไม่หมองและไม่เกิดสนิม และมีความอ่อนตัวที่สุดทองคำบริสุทธิ์ ๑ ออนซ์ สามารถดึงเป็นเส้นลวดยาวได้ถึง ๙๐ กิโลเมตร และมีการคำนวณกันว่าหากใช้ทองคำ ๒๒ กิโลกรัม ก็สามารถดึงเป็นเส้นได้รอบโลก ด้วยสมบัติดังกล่าวนี้ งานทองจึงสามารถขึ้นรูปยืดขยายได้ทุกทิศทางโดยไม่เกิดการปริแตก ทองคำเพียง ๑ กรัมสามารถตีเป็นทองคำเปลวแผ่นบางได้ถึง ๑๙๐ ตารางเซนติเมตร

น

อกจากเป็นเครื่องประดับ
แสดงพระอิสริยยศ อาทิ
ฉัตร วาลวิชนี และพระแสง
ศาสตราวุธต่าง ๆ ทองคำ
ยังถูกนำมาทำเป็นเครื่อง

ประกอบต้น อันประกอบด้วยฉลองพระองค์และ
เครื่องประดับ อาทิ กรองคอ สังวาล และทับทรวง
สร้อยพารุรัต ทองพระกร กำไล ถ้ำมรงค์ มงกุฎ
เครื่องราชูปโภค อาทิ ตลับ ผอบ กระปุก ถาด
พาน ชุดเขียนหมาก หีบ สุพรรณศรี (กระโถนเล็ก)
สุวรรณกิงคาร (เต้าคนโท) เหล่านี้ล้วนเป็นงาน
ประณีตศิลป์ เป็นเครื่องประดับประดาที่แสดงถึง
ความมั่งคั่ง

และนอกจากนี้ทองคำยังถูกนำมาเป็นบำเหน็จและ
เครื่องยศ ตอบแทนผู้กระทำความดีความชอบในงาน
ราชการสำคัญ หรือใช้เป็นเครื่องแสดงยศตำแหน่งบอก
ฐานันดรศักดิ์ของผู้ครอบครอง

แผ่นทองคูนรูปพระพุทธรูป
ปางมารวิชัยเรียงเข้าแถวกัน
พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ

เครื่องประดับทองคำจากกรุวัดราชบูรณะ
เช่น พานูรัต (กำไลต้นแขน) และกรองศอ
ทำเป็นแผ่นแยกชิ้น
เพื่อประกอบกันเป็นวงโค้ง
สวมรอบคอ

ชุดเขียนหมากทองคำ

ล

วงมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีช่างทองจากต่างชาติเข้ามาเป็นช่างทองอยู่ในราชสำนักสยาม ในฐานะช่างทองหลวงผู้ออกแบบเครื่องประดับถวายอย่างนายแกรเลิร์ต (F. Grahlert) ชาวเยอรมัน ซึ่งต่อมาเขาได้เปิดร้านขายทองรูปพรรณของตัวเองที่ถนนตะนาว ใกล้สี่กั๊กเสาชิงช้า เป็นร้านทองร้านแรกของกรุงเทพฯ ที่เป็นของชาวต่างชาติ โดยในยุคนั้นทองคำเป็นอิสระจากการผูกขาดในหมู่ชนชั้นสูงแล้ว ทองคำกระจายสู่ชนชั้นกลางและชนชั้นล่าง คนทุกระดับสามารถเข้าถึงทองคำได้ง่ายขึ้น โดยทางเงินตราแทนศตวรรษที่ ๑๙ หรือความดีความชอบเช่นในอดีต

ในยุคทุนนิยมเช่นทุกวันนี้ ทองคำยังมีมูลค่า แลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจที่มีสภาพคล่องสูง การมีทองอยู่ในความครอบครองถือเป็นการเตรียมความพร้อมและลดความเสี่ยง ทั้งยังเป็นช่องทางการลงทุนที่ค่อนข้างแน่ใจได้ว่าราคาไม่มีลดลง

แต่ล่าสุดเมื่อต้นเดือนเมษายนที่ผ่านมา หนังสือพิมพ์ไฟสตาร์ทเดย์ ฉบับวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๕๕ รายงาน

สถานการณ์ว่า ราคาทองคำทั่วโลกเริ่มดิ่งลง จนนักวิเคราะห์ตลาดโลกคาดว่าทองคำกำลังเสื่อมถือนับครั้งลงมา ปริมาณความต้องการทองคำในฐานะสินทรัพย์ปลอดภัยกำลังลดลง จากแนวโน้มเงินเฟ้อในตลาด และเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาที่เริ่มดีขึ้น ทำให้นักลงทุนหันไปลงทุนในค่าเงินสหรัฐฯ แทนการลงทุนกับทองคำ

แต่จะอย่างไรคุณค่าของทองคำ ในฐานะเครื่องประดับเลอค่า ยังคงไม่มีวันเสื่อมคลายความนิยมในยุคนี้ ❁

อ้างอิง

ไชยวัฒน์ วรเชษฐวรวิตร. *กรุงศรีอยุธยา ราชธานีไทย*. พระนครศรีอยุธยา: เทียนวัฒนาพรินติ้ง, ๒๕๔๔.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. *เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา*. มปป.: กรมศิลปากร, มปป.

วีระศักดิ์ จันทร์สงแสง. “ทวนธารกาลเวลา ตามหาเครื่องทองกรุงศรี”, *สารคดี*. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๔๒ เมษายน ๒๕๔๘.

สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ. *โบราณวัตถุที่เป็นสมบัติชิ้นสำคัญของชาติ*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๗

สุดารา สุจฉายา (บรรณารักษ์). *เพื่อความเข้าใจในแผ่นดินอยุธยา*. กรุงเทพฯ: สารคดี, ๒๕๓๘.

สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ. *เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา อมตะศิลป์แผ่นดินสยาม*. กรุงเทพฯ: แปลนโมทีฟ, ๒๕๔๖.

11 THAI CONTEMPORARY ARTIST AWARD

THE DEPARTMENT OF CULTURAL PROMOTION, MINISTRY OF CULTURE

THE DEPARTMENT OF CULTURAL PROMOTION,
MINISTRY OF CULTURE
THAI ART COUNCIL USA

ROYAL THAI CONSULATE GENERAL, LOS ANGELES

WOULD LIKE TO INVITE YOU, TO JOIN US FOR. ART EXHIBITION

11 THAI CONTEMPORARY ARTIST AWARD

FROM "CREATE ARTWORKS WITH NATIONAL ARTISTS 2012"

OPENING : FRIDAY JUNE 8, 2012

6.00-7.00 P.M., ROYAL THAI CONSULATE GENERAL

611 N.LARCHMONT BLVD., 2ND FLOOR,
LOS ANGELES, CA 90004

EXHIBITION : JUNE 8-15, 2012

Thai Art Council USA

บ้านเชิงศิลป์

อภิวัฒน์ อุดลยพิเชฏฐ์
ภาพ : นิตยสาร สวรรค์ดี

เรื่องของ

คุณรู้ไหมว่า “หนังใหญ่” คืออะไร?

หลายคนคงตอบได้เหมือนหนังสือเรียนว่า “หนังใหญ่ เป็นมหรสพโบราณของไทย แสดงโดยใช้แผ่นหนังฉลุลาย รูปตัวละครทาบบนจอผ้าขาวที่มีแสงไฟส่องจากด้านหลัง ลักษณะคล้ายหนังตะลุงแต่มีขนาดตัวหนังใหญ่กว่า ฯลฯ”

“หนังใหญ่”

คณะหนังใหญ่วัดบ้านคอน
กับลีลาการเชิดที่เคลื่อนไหว
อย่างรวดเร็วทะมัดทะแมง

บรรยากาศพิธีไหว้ครูประจำปีของคณะหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์

แต่หากถามต่อว่า แล้วเคยดูหนังใหญ่หรือไม่?

คำตอบที่ได้รับอาจเป็นคำปฏิเสธ

หนังใหญ่กลายเป็นสิ่งไกลตัว ห่างออกจากวิถีชีวิต พ้นไปจากความรับรู้ความเข้าใจ ทั้งด้วยเหตุที่เหลือคณะแสดงหนังใหญ่อยู่เพียงสามคณะทั่วประเทศ โอกาสที่จะได้ชมมีแค่งานสมโภชสำคัญหรือเทศกาลอันเกี่ยวเนื่องกับศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้น มีหน้าซ้ำการดำเนินเรื่องก็ดูเนิบช้า ไม่สนุก และไม่ทันใจคนไทยยุคดิจิทัลเอาเสียเลย

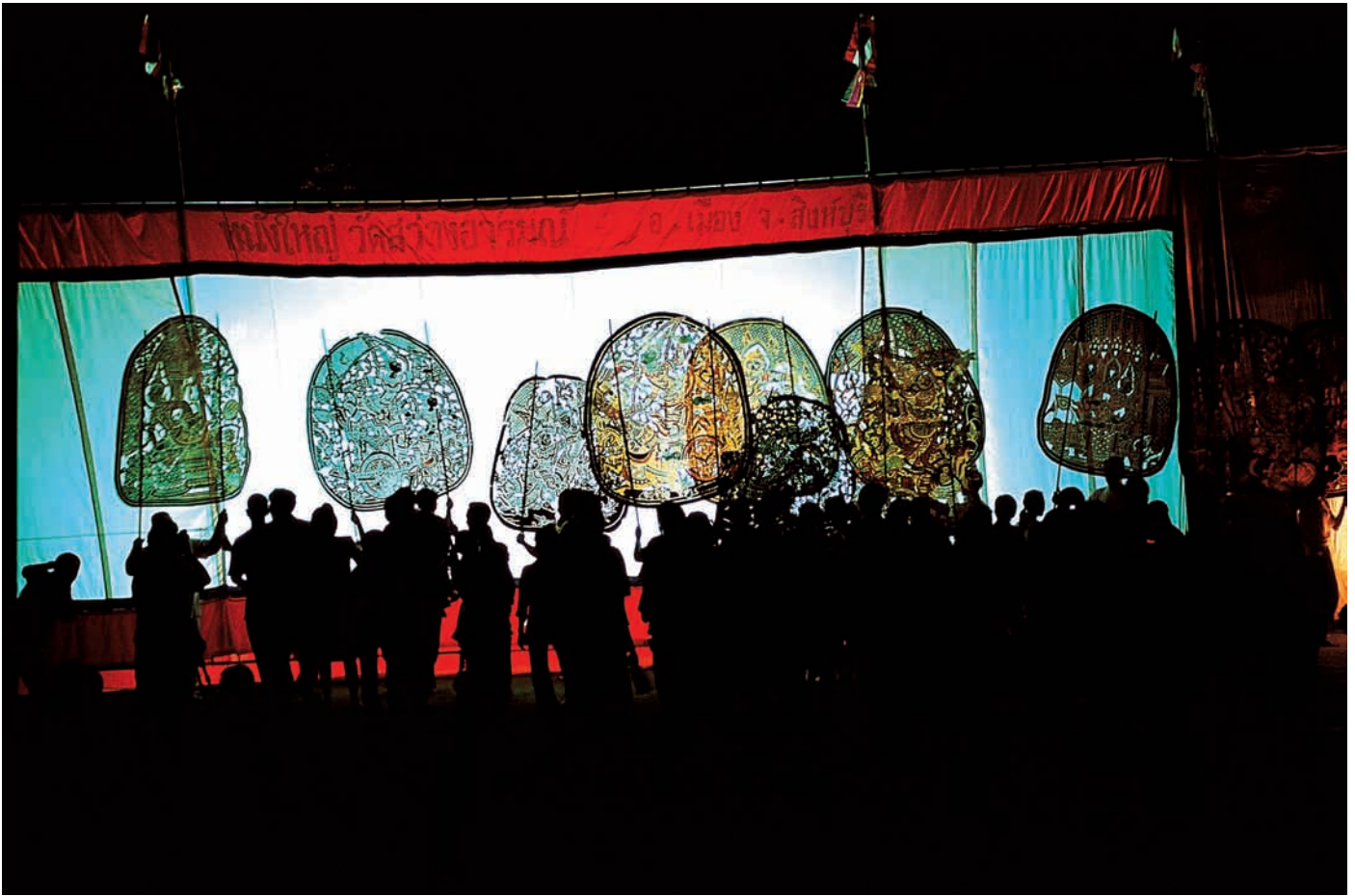
สภาพการณ์ปัจจุบันของหนังใหญ่จึงแตกต่างจากในอดีตมาก บทความเรื่อง “หนังที่เล่นในงานมหรสพ” ในนิตยสาร วชิรญาณวิเศษ ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) เล่าถึงค่านิยมหนังใหญ่ในอดีตว่า

“บัดนี้จะได้อธิบายด้วยเรื่องหนังซึ่งเป็นเครื่องเล่นอย่างหนึ่งของชาวเรา ก็หนังนี้มีงานมหรสพเมื่อใด ก็จำเป็นที่จะต้องตั้งจอขึ้นเล่นเมื่อนั้น

เพราะเหตุใดเล่า? เหตุที่ทำให้ครึกครื้นเอิกเกริกในงานได้อย่างหนึ่ง ทำให้เฝิมเกริมในประชุมชนที่จะมาดูงานได้อย่างหนึ่ง ด้วยการเล่นนั้นอาศัยเรื่อง ‘นารายณ์สิบปาง ปางที่สิบ’ ที่เรียกว่า **เรื่องรามเกียรติ์** เอามาจับเล่นเป็นตอน ๆ ไป... เอาขึ้นเชิดชู ทาบเข้ากับจอให้แสงไฟขาวสว่างออกมาเห็นรูปภาพนั้น แล้วพากย์เจรจาและติดตลก พलगติพิณพาทย์ ระนาด ซ้อง กลอง ตะโพนบันลือลั่น สนั่นเสียงกรับโกร่งโหม่ง ม้าล่อแซ่ซังไป การที่เล่นดังนี้จึงได้ครึกครื้นสนุกสนาน ชักให้คนเป็นอันมากมาประชุมดู เพราะเช่นนั้นงานมหรสพจึงได้เล่นหนังแทบทุก ๆ งาน จะเว้นบ้างก็น้อย ด้วยการที่เล่นหนังนี้เป็นเครื่องทำให้ครึกครื้นในงานอย่างยิ่ง”

ความดังกล่าวคงไม่เกินจริงไปนัก หากลองนึกถึงภาพลานวัดกว้างที่มีจอผ้าขาวขนาดยาวกว่า ๑๕ เมตร กางขึงตึงโดดเด่น สะดุดตา ช่าง ๆ มีวงปี่พาทย์บรรเลงดนตรีเสียงดังกระจายทั่วหมู่บ้านประหนึ่งเครื่องขยายเสียงในปัจจุบัน ดึงดูดให้ชาวบ้าน

การแสดงของคณะหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์เนื่องในงานไหว้ครู

(ในยุคที่โทรทัศน์ยังมีใช้เครื่องเรือนล้ำค้ำ) ออกจากเหย้าเรือนมาจับจองพื้นที่หน้าจอ เพื่อชมการแสดงหนังใหญ่ให้เพลินใจในยามค่ำหลังมือเย็น

โอกาสที่จะได้ชมหนังใหญ่ก็ได้หายากอย่างปัจจุบัน เพราะเป็นมหรสพที่นิยมว่าจ้างแสดงทั้งในงานศพ งานบุญ งานสมโภชระดับรัฐ และเป็นอาชีพที่ทำเงินไม่น้อย ดังที่ในบทความเดียวกันมีหัวข้อ “ว่าด้วยผลประโยชน์ของผู้ที่เล่นหนัง” ที่ให้รายละเอียดถึงเรื่องค่าจ้าง การเสียภาษี และกำไรของนายคณะหนังใหญ่ว่า

“เงินงานที่เล่นได้ในการหนังนี้ ถ้าเหลือจากเสียภาษีและแจกคนบรรดาที่เล่นแล้ว ก็เป็นผลประโยชน์ของท่านเจ้าของหนังทั้งสิ้น แต่ถ้าเจ้าของมีผู้คนของตัวเอง คือ คนเจรจา ตลก พิณพาทย์ และตัวโขนเป็นบ่าวทาส ไม่ต้องหาผู้อื่นเข้ามาแล้ว ผลประโยชน์ก็ได้มากออกไป ผลประโยชน์ของผู้ที่มีหนังแล้วออกเล่นงานนั้นถ้าจะกะประมาณรายหนึ่ง ๆ ในปีหนึ่งคงอยู่ใน ๓๐ ชั่งหรือกว่าขึ้นไป แต่จะกำหนดเอาเป็นแน่ที่เดียวก็ไม่ได้ ด้วยผลประโยชน์ในการ

เล่นหนังนี้สุดแล้วแต่งานจะชุกชุมหรือไม่ชุกชุม ถ้างานศพชุกชุมหรือเขามีการฉลองพระ ฉลองวัด และแก้สินบนอะไร ๆ ชุมแล้วเขาก็หาหนังไปเล่นบ่อย ๆ ตามซึ่งมีงานนั้น...”

ความนิยมหนังใหญ่ในอดีตดังกล่าวจึงสอดคล้องกับการปรับตัวหนังจำนวนมากที่ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ตามพิพิธภัณฑ์และวัด (ไม่นับรวมอีกหลายร้อยตัวที่ถูกชาวต่างประเทศกว้านซื้อนำออกจากประเทศไทยไป) หนังใหญ่เหล่านี้ส่วนมากมีอายุในราวรัชกาลที่ ๔-๕ แต่ที่เก่าแก่ที่สุดคือ “หนังใหญ่ชุดพระนครไหว” อันเหลือเหลือที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๒ น่าเสียดายว่าหนังใหญ่ที่งาม ๆ ได้สูญไปในคราวที่โรงละครแห่งชาติถูกเพลิงไหม้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ แม้จะเหลือตัวอื่นอีกแต่ก็ชำรุดไปมากเช่นกัน แต่ตัวหนังที่เหลืออยู่ตามที่ต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณภาคกลางนั้นกลับถูกทิ้งไว้ที่วัด ขาดคนดูแล และขาดผู้สืบทอดการแสดง

หากจะวิเคราะห์ว่าเหตุใดหนังใหญ่จึงเป็นที่นิยม ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นความรู้ของผู้คนในอดีตที่สั่งสมผ่านค่านิยมในการเสพ

เอกชนรายหนึ่งในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา
ว่าจ้างคณะหนังใหญ่ทั้งสามคือ
คณะวัดขนอน วัดสว่างอารมณ์
และวัดบ้านดอน มาแสดง
โอกาสเช่นนี้มิใช่เรื่องที่เกิดขึ้น
บ่อยนัก

ความบันเทิง ทั้งความรู้ในเรื่อง *รามเกียรติ์* วรรณกรรมที่นิยม ใช้แสดงมหรสพหลายแขนง ทั้งหนังใหญ่ โขน หนังตะลุง เป็นต้น ความรู้สึกร่วมไปกับดนตรีที่ประกอบการแสดง และความชื่นชมในความงามขององค์ประกอบการแสดง เช่น เครื่องแต่งกายอันอลังการของโขน ความงามของฝีมือการแกะตัวหนังใหญ่ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของหนังใหญ่ นำทั้งว่ามหรสพนี้ประกอบด้วยศิลปะถึงห้าประเภท คือ

หัตถศิลป์ สื่อด้วยฝีมือการแกะตัวหนังที่ผู้แกะต้องรู้จักเส้นสายลายไทยและรู้จักเรื่อง *รามเกียรติ์* เป็นอย่างดี จึงสามารถเลือกใช้แผ่นหนังมาแกะเป็นตัวละคร เป็นฉากต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

นาฏศิลป์ ผู้เชิดหนังนับว่าเป็นผู้สร้างชีวิตให้กับตัวหนัง ดังนั้นทักษะของผู้เชิดจึงเป็นสิ่งสำคัญ ต้องรู้จักดนตรีไทย และผ่านการฝึกฝนท่าทางทั้งท่าเดิน ท่าเต้น การโยกตัว เชิดตัวหนังให้เข้ากับจังหวะของดนตรีและเรื่องราวตามบทบาทย์ บางฉาก

เช่น ฉากต่อสู้ ผู้เชิดถึงกับเหยียบขาขึ้นลอย เจ้าอารมณ์ผู้ซุ่มไปกับการต่อสู้ของตัวละครเบื้องหน้า หรือตอนสีดาลุยไฟซึ่งเป็นตอนเด่นของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน ผู้เชิดหนังตัวนางสีดาถึงกับต้องเดินลุยไฟเพื่อให้สมจริง เป็นต้น

วรรณศิลป์ คือบทบาทประกอบการแสดง ที่สื่อภาพของตัวหนังที่เห็นเบื้องหน้าให้ก่อเกิดจินตนาการแก่ผู้ชมในการเข้าใจเรื่องราว แม้เรื่องหลักที่แสดงหนังใหญ่จะเป็น *รามเกียรติ์* แต่มีหลักฐานที่บอกว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้พระมหาราชครูแต่ง *สมุทรโฆษคำฉันท์* เพื่อใช้แสดงหนังใหญ่ นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมอีกเรื่องที่เกี่ยวข้องว่าแต่งขึ้นเพื่อการแสดงมหรสพนี้คือ *อนิรุทธคำฉันท์*

วาทยศิลป์ คือน้ำเสียงของผู้พากย์ที่ต้องกังวาน สร้างอารมณ์ให้ผู้ชม รวมทั้งมีไหวพริบในการพากย์ให้สนุก และรู้จักทำนองดนตรีเพื่อบอกจังหวะให้ปีพาทย์เล่น

ความเป็นมาของหนังใหญ่

ความเป็นมาของหนังใหญ่ในสังคมไทยไม่มีหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย มีหลักฐานสมัยอยุธยากล่าวถึงการแสดงหนังและสืบทอดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ หากแต่ในยุคที่ความบันเทิงจากต่างประเทศเข้ามา ทำให้ความนิยมหนังใหญ่ลดลงมากจนปัจจุบันมีหนังใหญ่จัดแสดงสามคณะคือ

หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีประวัติว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระครูศรีธาสุนทร เจ้าอาวาส ร่วมกับครูอึ้งสร้างตัวหนังขึ้น เช่น *รามเกียรติ์* ตอนหนุมานถวายแหวน *ศึกหัทธสมุท* *ศึกประลัยกัลป์* เป็นต้น หนังชุดเดิมนี้อายุอยู่ ๓๑๓ ตัว ได้มีการอนุรักษ์และจัดสร้างชุดใหม่สำหรับการแสดงแทนของเดิม โดยทางวัดได้ตั้งพิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่ให้เป็นแหล่งศึกษา และจัดแสดงหนังใหญ่ตอนสั้น ๆ ทุกวันเสาร์

หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ตามประวัติว่าครูเปีย คณะหนังใหญ่จากอยุธยาได้ถวายตัวหนังชุดหนึ่งให้หลวงพ่อเรือง เจ้าอาวาส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘ รวมทั้งหัดการแสดงหนังให้คนในชุมชนด้วย หนังใหญ่ของที่นี่มีหนังเจ้า ชุตเบ็ญโรงคือ ลิงจับหัวค้ำ *รามเกียรติ์* ตอนศึกอินทรชิต (นาคบาศ) *ศึกวิรุณจำบัง* *ศึกใหญ่* (มีตัวละครครบและใช้แสดงบ่อย) และ *ศึกพระมงกุฎ-พระลบ* จำนวนประมาณ ๒๗๐ ตัว ปัจจุบันมีการฝึกการแสดงและสร้างตัวหนังใหม่โดยคนในชุมชน

หนังใหญ่วัดบ้านดอน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ พระยาศรีสมุทรโภคชัยโชดชิตสงคราม เจ้าเมืองระยอง ได้ซื้อตัวหนังชุดหนึ่งมาจากพัทลุง มีหนังเจ้า ชุตเบ็ญโรง *รามเกียรติ์* ตอนศึกพรหมาศ ทศกัณฐ์สั่งเมือง สีดาลุยไฟ กำเนิดสองกุมาร ปล่อยม้าอุปการ และพระพรตและพระสัตรุตรบพระมงกุฎ-พระลบ ทางวัดจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาหนังชุดเก่าเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนทั่วไปด้วย

นอกจากนี้ยังมีตัวหนังใหญ่จากที่ต่างๆ ได้แก่ วัดปลับปลาชัย จังหวัดเพชรบุรี วัดประศุก จังหวัดสิงห์บุรี วัดบางน้อย จังหวัดสมุทรสงคราม วัดตะเคียน จังหวัดลพบุรี (ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์) และหนังใหญ่บางส่วนเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร นครศรีธรรมราช ไซยาโรจละครแห่งชาติ และคลังโบราณวัดฤๅ ศิลปวัตถุ

ที่น่าสนใจคือ การจัดทำหนังใหญ่ชุดรัชกาลที่ ๙ โดยใช้ต้นแบบจากหนังใหญ่ชุดพระนครไหว สร้างจำนวน ๑๓๐ ตัว เพื่อเป็นมหรสพประจำรัชกาลปัจจุบัน หลังจากก่อสร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้ออกแสดงในงานสมโภชครั้งสำคัญเป็นครั้งคราว

ศรียางศิลป์ คือดนตรีประกอบการแสดง มักเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ และเครื่องใหญ่ และมีเครื่องดนตรีอื่นอีก เช่น ปี่กลางที่ให้เสียงกลางตลอดการแสดง กลองตั้ง และโกร่งที่ให้เสียงคล้ายเกราะ

แม้คุณค่าทั้งห้าประการจะส่งเสริมให้หนังใหญ่ควรค่าแก่การเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย หากแต่การคงอยู่ของศิลปะการแสดงแขนงนี้มีปัจจัยสำคัญที่พึงพิจารณา คือ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและองค์ความรู้ของคนไทย ทำให้ความรับรู้ของคนปัจจุบันที่มีต่อหนังใหญ่อะไรจะผิดเพี้ยนจนน่าตระหนกในการขาดความตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะที่บรรพชนได้สรรคสร้างและสั่งสมมา

คณะแสดงหนังใหญ่ปัจจุบันมีเหลือเพียงสามคณะ คือ หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี และหนังใหญ่

วัดบ้านดอน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง กว่าที่จะมาถึงวันนี้ แต่ละคณะต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ในการที่จะฟื้นฟูและอ้าวมหรสพการแสดงแขนงนี้ให้คงอยู่สืบมา แต่ก็เชื่อว่าถ้าพึงการคงอยู่ของคณะหนังใหญ่จะแสดงถึงการดำรงอยู่อย่างราบรื่นและมั่นคงของศิลปะการแสดงหนังใหญ่ในสังคมไทย โดยเฉพาะปัญหาการขาดคนที่มีใจรักสืบสานการแสดงหนังใหญ่ ส่วนหนึ่งก็คงต้องย้อนกลับมาพิจารณาถึงความเข้าใจและเห็นความสำคัญของหนังใหญ่ของคนปัจจุบัน รวมทั้งคำถามถึงเราทุกคนว่า จะทำอย่างไรให้คนไทยมีจิตสำนึกต่อศิลปะและวัฒนธรรมไทยทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มิใช่เพียงแค่อยกย่องเชิดชูเพื่อการประชาสัมพันธ์ แสดงตัวตนว่ามีรากเหง้า ทว่ากลับปราศจากความเข้าใจอย่างแท้จริง

วันนี้ของ เครื่องทอง เพชรบุรี

ชั้นเชิงช่าง

นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว

ภาพ : มงคลสวัสดิ์ เหลืองวรพันธ์, ประเวศ ดันตราภิรมย์

สร้อยข้อมือลูกสน

ป้าเนือง แผงสีคำ สมัยเมื่อเกือบ ๒๐ ปีก่อนตอนที่ยังทำทอง

งานทำทองรูปพรรณลวดลายโบราณของเมืองเพชรบุรี ทั้งสร้อยคอ แหวน กำไล ต่างหู ฯลฯ ถือเป็นศิลปหัตถกรรมคู่เมืองที่มีชื่อเสียงอย่างยิ่ง ได้รับยกย่องให้เป็น “สกุลช่างทองเมืองเพชร” ที่มีหลักฐานว่ารุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕

ก่อนหน้านั้นในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ มีกฎหมายระบุห้ามชาวบ้าน ประชาชนสามัญ ประดับร่างกายด้วยสร้อยทอง แหวนทอง จัปป์ทอง กำไลทอง สรรพนาทานทองรูปพรรณทั้งหลาย เนื่องจากมีการปล้นฆ่าแย่งชิงทองคำกันมาก เพราะเป็นช่วงหลังสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ มาไม่นาน ผู้คนยากแค้นอดอยาก เกิดปล้นสะดมรุนแรงไปทั่วทุกหย่อมย่าน จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงมีการผ่อนผันให้ประชาชนสามารถ

ถือครองทองคำได้ตามกำลังทรัพย์ การทำทองรูปพรรณจึงกลายเป็นงานอาชีพที่รุ่งเรืองขึ้นในเมืองเพชรบุรีมาตั้งแต่บัดนั้น

ครูช่างทองเมืองเพชรฯ คนแรกที่ปรากฏนามชัดเจนคือ **ครูหวน ตาลวันนา** (พ.ศ. ๒๔๐๔ - ๒๔๙๕) ครูหวนทำทองอยู่ร่วม ๓๐ ปี มาเลิกไปเมื่อแก่เฒ่าตามองไม่เห็น ฝังเพชรพลอยในเครื่องทองไม่ได้

ครูหวนมีชื่อเสียงว่าเป็นช่างทองที่สุจริต กลัวเกรงบาปกรรม เช่นเมื่อมีคนมาบอกขายทองในราคาถูก หากท่านสงสัยว่าเป็นของขโมยมา ถูกลอกจากองค์พระพุทธรูป หรือแม้เป็นตะกั่วทองคำเอามาหลอม ท่านจะไม่ยอมและต้อง ไม่ยอมรับมา ประดิษฐ์เป็นเครื่องทอง ท่านจึงเป็นที่เคารพนับถือ ไว้เนื้อเชื่อใจของคนทั่วไป แต่เมื่อครูหวนสิ้นชีวิตไปแล้ว ไม่มีลูกหลานคนใดสืบทอดอาชีพช่างทำทองต่อมา

ช่างทองรุ่นใหม่ที่เป็นชาวอีสาน

ยังมีช่างทองเมืองเพชรฯ สองตระกูลใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่
ละแวกถนนพานิชเจริญ ในเขตตัวเมืองเสียบลำน้ำเพชรบุรี
พักตากวันออก คือตระกูล “สุวรรณช่าง” และ “ทองสัมฤทธิ์”
ช่างทองทั้งสองสายนี้เริ่มทำทองมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เช่นกัน

ตระกูล “สุวรรณช่าง” มีต้นตระกูลคือ นายโช สุวรรณช่าง
(พ.ศ. ๒๔๑๖-๒๔๙๐) ฝึกวิชาช่างทองมาจากนายตาย เทศศิริ
ชาวบ้านท่าซอ ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ
ฝึกทำทองคล่องดีแล้ว ก็เริ่มอาชีพทำทองโดยรับงานอยู่ที่บ้าน
เปิดร้าน “พ่อโช” รับทำสร้อย ปิ่น แหวน และเครื่องประดับต่างๆ
ตามความต้องการของลูกค้า

ร้านพ่อโชนั้นนอกจากจะเป็นเรือนพำนักกับสถานที่รับงานแล้ว
ยังเป็นโรงเรียนฝึกช่างทองเมืองเพชรฯ รุ่นใหม่ให้กับญาติพี่น้อง
บุตรหลาน ร้านพ่อโชเปิดรับงานมายาวนาน จนกระทั่งป่าทองคำ

(สุวรรณช่าง) เกษนรา ลูกสาวพ่อโชถึงแก่กรรมไปในปี พ.ศ.
๒๕๑๕ หลังจากนั้นก็ไม่มีใครในสายสกุลนี้สืบต่องานช่างทองอีก

ส่วนตระกูล “ทองสัมฤทธิ์” แต่เดิมเป็นช่างทำเครื่องทอง
เหลือง อยู่ข้างวัดป่าแบ้น อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ
ลูกหลานย้ายจากบ้านวัดป่าแบ้นมาอยู่ที่ถนนพานิชเจริญ ในตัว
เมืองเพชรฯ จึงได้เริ่มทำทองและเปิดร้าน “ทองสัมฤทธิ์” รับทำ
เครื่องทอง ซื้องขายแลกเปลี่ยนทองรูปพรรณ และฝึกสอนลูกหลาน
ให้เป็นช่างทอง

สตรีลูกหลานของตระกูลนี้สองท่านได้เป็นช่างทองมีชื่อของ
เมืองเพชรฯ คือ คุณยายจิว บุญศิริ และคุณยายเนือง แผงสีคำ
ทั้งสองท่านเป็นศิษย์ของนางพับ (ทองสัมฤทธิ์) ชูบดินทร์ โดยคุณ
ยายเนืองนั้นเคยได้รับเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ ให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาการช่างฝีมือ
(ช่างทอง) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑

กรรมวิธีทำทองแบบโบราณ
ที่ต้องใช้ทั้งฝีมือและความ
อดทนอย่างมาก

ต่างหูและแหวน
ที่นำเอารูปแบบงานกระดุมเสื่อ
เดิมมาปรับใช้

พ่อโซ สุวรรณช่าง
หนึ่งในช่างรุ่นครูของช่างทองเมืองเพชรฯ

แม่พับ ชูบดินทร์
ครูช่างทองในสายตระกูลทองสัมฤทธิ์

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ นี้ คุณยายเนื่องมีอายุได้ ๙๘ ปี เพิ่งเลิกทำทองไปได้ ๒ ปีเพราะแก่มาก ทุกวันนี้ลูกสาวของคุณยาย คือ คุณป้ามณฑา แฝงสีคำ อายุ ๖๘ ปี ยังรับทำสร้อย แหวน จี้ ต่างหู อยู่บ้างตามกำลัง ส่วนทางสายคุณยายฉนวนั้น ทั้งคุณยายเอง และลูกสาวต่างเลิกทำทองไปนานแล้ว มีเพียงหลานสาวที่ยังรับทำแหวนและกำไลทองอยู่บ้าง

การทำทองรูปพรรณจะเริ่มจากนำทองคำแท่งเนื้อบริสุทธิ์มาหลอมเทลงในพิมพ์หรือตีแม่เป็นเส้น เมื่อขึ้นรูปทองเป็นชิ้นส่วนแล้วจะประกอบเป็นรูปพรรณในลักษณะของสร้อย จี้ แหวน กำไล ตามแบบที่ลูกค้าต้องการ ขั้นตอนนี้ต้องใช้ความละเอียดประณีตอย่างยิ่ง ในการตัด ต่อก แกะ ฉลุ ฝังเพชรพลอย งานช่างทองแบบโบราณจึงต้องอาศัยความประณีตและสมาธิในการทำงานอย่างที่สุด ต้องใช้เวลาและความอดทนพยายามค่อนข้างมาก เพื่อให้ได้คุณค่าทางศิลปะ นอกเหนือไปจากคุณค่าของเนื้อทองคำวัตถุ

งานเครื่องทองรูปพรรณเด่น ๆ ของเพชรบุรีมีดังเช่น สร้อย

หกลเสา สร้อยแปดเสา สร้อยประวะหล้า สร้อยข้อมือลูกสน จี้ลูกสน ต่างหูเต่าร้าง ต่างหูลูกสน แหวนกระดุม ฯลฯ

ปัจจุบันนี้แม้ยังมีคนเพชรบุรีและคนในเขตจังหวัดอื่น ๆ เข้ามาจ้างช่างทองเมืองเพชรฯ ผลิตงานอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ช่างทองที่เป็นสายเลือดคนเพชรบุรีแท้ ๆ กลับแทบไม่มีเหลืออีกแล้ว ลูกหลานล้วนไปทำอาชีพอื่นหมดสิ้น ช่างที่รับทำทองโบราณในเมืองเพชรฯ ปัจจุบัน นอกจากช่างเชื้อสายจีนของร้านเจ็ญในตลาดเมืองเพชรฯ ที่มีบรรพบุรุษเป็นช่างทองมาจากเมืองจีน และรุ่นลูกหลานปัจจุบันหันมาจ้างงานทองโบราณแล้ว ยังมีช่างที่มาจากภาคอีสานอีกหลายสิบคน มาสืบต่องานช่างทองเพชรบุรีโบราณไว้

เริ่มแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๙ นายสถิตย์ นาใจดี หรือ “ช่างอ้วน” ชาวขอนแก่น มาฝึกทำทองที่จังหวัดระยองอยู่ ๖ ปี เมื่อเพื่อนที่เป็นลูกจ้างทำทองในเมืองเพชรฯ ชวนให้มาทำงานด้วยกัน ช่างอ้วนจึงมีโอกาสเห็นการทำทองแบบโบราณของคนเพชรฯ และได้ใช้วิชา “ครูพักลักจำ” อยู่หลายปีจนมีฝีมือ

ต่างหูลายลูกสน ประดับพวงเต่าร้าง

งานทองรูปพรรณประดับอัญมณี
ฝีมือช่างรุ่นใหม่ในความดูแลของช่างอ้วน

เมื่อเก็บสะสมเงินทุนได้จึงมาเปิดร้านรับทำทองโบราณของตัวเองเป็นที่เล่าลือว่าฝีมืองดงาม ละเอียดประณีต ทั้งยังประยุกต์ดัดแปลงงานทองรูปพรรณแบบโบราณให้ทันสมัยขึ้น เป็นที่นิยมของลูกค้ามาจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาช่างอ้วนจึงเปิดสอนการทำทองโบราณ มีญาติพี่น้องพรรคพวกจากภาคอีสาน ทั้งจังหวัดขอนแก่น อุตรดิตถ์ หนองบัวลำภู รวมทั้งนครสวรรค์ เป็นเครือข่ายมาฝึกทำทองและเปิดร้านทำทองโบราณในเมืองเพชรบุรีอยู่อีกไม่ต่ำกว่า ๕๐ คน เฉพาะที่บ้านช่างอ้วนที่เดียวก็มีช่างทองมากกว่า ๑๐ คนแล้ว

ปัจจุบันในซอยสงวนดี ซ่างศาลเจ้าวัดตลาด เมืองเพชรบุรี ถือเป็นย่านช่างทองแบบเพชรบุรีโบราณ มีช่างอีสานกว่า ๒๐ คน พำนักอยู่ในห้องแถวละแวกนี้รวม ๑๐ ห้อง และยังมีช่างทองอีสานรับงานอยู่ตามห้องแถวต่าง ๆ ในเขตตัวเมืองอีกหลายแห่ง หนึ่งในนั้นคือ “ช่างเขียว” หรือนายสิทธิคุณ ทูลพุทธิกา อายุ ๔๖ ปี ชาวหนองบัวลำภู ญาติห่าง ๆ ของช่างอ้วน ช่างเขียวมาฝึกทำทองเมืองเพชร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จนชำนาญ และเปิดร้านรับทำทองของตัวเองมา ๑๐ กว่าปีแล้ว ช่างเขียวเล่าว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่ค่าเงินบาทลอยตัว เคยเกิดวิกฤตครั้งใหญ่ของช่างทองเมืองเพชร เนื่องจากงานทำทองไม่มี ช่างที่ฝึกกันได้

หนีกลับไปอีสานไปทำอย่างอื่นหมด แต่ช่างเขียวก็อดทนฟันฝ่ามาจนได้

แต่ช่างเขียวก็กล่าวด้วยว่า หากหมดรุ่นของตนแล้ว คงยากที่จะหาคนอีสานรุ่นใหม่มาสืบทอดการทำทองโบราณของเพชรบุรีได้อีก เพราะงานทำทองโบราณเป็นงานหนัก ต้องใช้ความอดทนสูง ยิ่งในช่วงเริ่มหัดทำทองระยะ ๓-๔ เดือนแรกที่กินอยู่กับครูนั้นจะแทบไม่ได้เงินเดือนกันเลย นอกจากครูหยิบยื่นให้บ้างทีละ ๑๐๐-๒๐๐ บาท เด็กรุ่นใหม่จะอดทนกันไม่ไหว สู้ไปทำงานโรงงาน หรือขายของตามห้างสรรพสินค้าจะได้เงินมากกว่า

แต่ก็ยังมีเรื่องน่ายินดี ที่ช่างอ้วน-สถิติ์ นาใจดี ครูช่างอีสานคนแรกที่มาบุกเบิกทำทองโบราณในเมืองเพชรบุรียังพยายามขยายเครือข่ายชาวอีสานให้มาฝึกหัดงานทำทองโบราณแบบเพชรบุรีอยู่ตลอด ส่วนตัวช่างอ้วนเองก็ได้รับเชิญให้ไปเป็นอาจารย์สอนงานทำทองโบราณให้แก่กาญจนวิเศษวิทยาลัยช่างทองหลวง ในพระบรมมหาราชวัง ต่อเนื่องมา ๑๐ กว่าปีแล้ว จึงน่าจะพอมั่นใจและเชื่อมั่นได้ว่างานช่างทองโบราณของเมืองเพชรบุรีจะยังไม่สิ้นสูญ และน่าจะสืบเนื่องพัฒนาต่อไปอย่างรุ่งเรืองยิ่งขึ้นในอนาคตข้างหน้า 🍀

ศรีธนญชัย

“ช่างประเสริฐ เป็นเลิศกว่าใคร ในแผ่นดิน”

“...พระเจ้าแผ่นดินรับสั่งว่าจะเสด็จไป
สงรงน้ำที่แม่น้ำ ทรงบอกให้ทุกคนตามเสด็จ
ไปเล่นน้ำด้วย...ทรงมีบัญชาว่าให้ทุกคน
เป็นไก่อร่องกระทึก! กระทึก! แล้ววิ่งขึ้น
ไปบนฝั่งพร้อมกับชูไข่คนละฟอง...
ฝ่ายศรีธนญชัยไม่รู้ในกลอุบาย แต่
เนื่องจากเป็นคนมีสติปัญญาและปฏิภาณ
ไหวพริบเฉียบไว ก็รีบวิ่งขึ้นมาร่อง
กระทึก! กระทึก! บอกว่าตนเป็นไก่อตัวผู้
ออกไข่ไม่ได้ ...ก็พากันสรรเสริญว่าสติ
ปัญญาของศรีธนญชัยนั้นช่างประเสริฐ
เป็นเลิศกว่าใครในแผ่นดิน และต่างก็รู้สึก
ขบขันท่าทางของศรีธนญชัยที่ไล่กวัดไก่อ
ตัวเมียขึงนักร จึงพากันหัวเราะเฮฮา
สนุกสนานไปด้วย...”

แบบเรียนวิชาภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓
หลักสูตรปีพุทธศักราช ๒๕๒๑

ความรุ่มรวยทางภูมิปัญญาในสังคมไทยอย่างหนึ่งคือการใช้สติปัญญา
คลี่คลายปัญหาหรือสถานการณ์เฉพาะหน้าให้ผ่านพ้นอย่างแบบยล
โดยไม่เป็นที่โกรธเคืองหรือเกลียดชัง หากกลับได้รับการยกย่องว่ามี
เขาวินไวไหวพริบดี ยิ่งถ้าเป็นผู้มีวาทศิลป์โดดเด่น ใช้คำพูดหรือนัยของ
ภาษาโอภาปราศรัยพลิกแพลงสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีแล้ว
ยิ่งเป็นที่รักใคร่นิยมชมชอบ แม้หลายครั้งกลวิธีที่ใช้อาจเรียกได้ว่า
“ฉลาดแกมโกง” ไปบ้างก็ตาม

บุคคลลักษณะเช่นนี้ปรากฏชัดในนิทานพื้นบ้านเรื่อง *ศรีธนญชัย*

“ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เห็นฯ เป็นหนังสือแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๕ ...ด้วยปรากฏว่า โปรดให้เขียนเรื่องศรัทธาฯ ในพระวิหารวัดปทุมวัน เมื่อในรัชกาลที่ ๕ จึงสันนิษฐานต่อไปว่า เสด็จนี้เห็นฯ เป็นหนังสือ แต่งสำหรับจับเวลาทรงเครื่องในศรัทธาฯ”

คำนำหนังสือเสภาเรื่อง ศรัทธาฯ ไซยเซียงเมียง (สำนวนกลอน) พ.ศ. ๒๔๖๓
พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหาร
วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ
เขียนเรื่อง ศรัทธาฯ ตอนนี้เป็นตอนที่
มีแขกเมืองไทรบุรีมาทำพินันชนไก่
ศรัทธาฯ ให้จับเอาแรงมากอนชน
ขังให้อดไซ เมื่อนำออกมาตีกับไก่เมืองไทรบุรี
จึงจับไก่ต่อสู้กันเป็นอาหาร

ต้นกำเนิดเรื่อง ศรัทธาฯ และผู้แต่งยังคงเป็นปริศนา ด้วย
นิทานพื้นบ้านเรื่อง ศรัทธาฯ มีหลายสำนวนทั้งในภาคเหนือ
กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ และได้ กลวิธีในการแต่งยังมีทั้งกาพย์
(หลายสำนวนเขียนว่า “ศรีทะนไนไซย”) กลอน ร้อยแก้ว คำขอ ฯลฯ
ดังเคยมีผู้ศึกษาเปรียบเทียบ ศรัทธาฯ ไว้ ๑๗ สำนวน ซึ่งพบว่า
มีความยาวและรายละเอียดปลีกย่อยต่างกัน แม้การดำเนินเรื่อง
จะว่าด้วยชีวิตของบุคคลผู้หนึ่งตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ก็แบ่งวิธี
การเล่าเรื่องเป็นตอนต่าง ๆ (บางสำนวนมีมากถึงราว ๘๐ ตอน)
แต่ละตอนสร้างความขบขันสนุกสนานชวนติดตาม ซึ่งแยกอ่าน
หรือหยิบยกมาเล่าสู่กันฟังได้ตามกาลเทศะ

โครงเรื่อง ศรัทธาฯ ส่วนที่คล้ายคลึงและมักคุ้นกันมีอยู่พอ
สังเขปว่า ในสมัยอยุธยา นางเหรากับนายหนันทาปรารถนามีบุตร
จึงบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาได้บุตรชายสองคน คนโตให้ชื่อว่า
ศรัทธาฯ

ในวัยเด็กมีแม่ค้าแบ่งขนมให้ศรัทธาฯ และน้องไม่เท่ากัน
เป็นปมสำคัญทำให้ศรัทธาฯ เริ่มคิดใช้ปัญญาเพื่อไม่ให้ตัวเอง
เสียเปรียบ หรือเอาตัวรอด เมื่อแม่ให้พาน้องไปอาบน้ำพร้อมตั้ง
ว่า “ล้างให้สะอาด” ศรัทธาฯ จึงเอามีดผ่าท้องน้อง อ้างว่า “ล้าง
ทั้งนอกและใน” ทำให้ถูกไล่ไปอยู่วัด (บ้างว่าบวชเป็นสามเณร)

ศรัทธาฯ ก่อคดีกับสมภารหลายเรื่องรวมทั้งปล้ำหลานสาว
สมภาร ทำให้ถูกไล่ออกจากวัด พ่อแม่เลยขายให้แม่ค้า แม่ค้า
ขายต่อ (บ้างว่าฝาก) ไปอยู่กับ “หลวงนาย” ขุนนางในวัง ซึ่งก็ยัง
ไม่วายก่อกรรมและสร้างความปั่นป่วนให้อีก (เช่นตอนไฟไหม้
เรือน) จากนั้นศรัทธาฯ ถวายตัวเป็นตลกหลวงในแผ่นดินพระเจ้า
เชษฐา (บ้างว่าพระเจ้าแผ่นดินขอไปเป็นบุตรบุญธรรมตั้งแต่เด็ก)
ถูกพระเจ้าแผ่นดินหยอกล้อและทดลองปัญญาในสถานการณ์
ต่าง ๆ มากมาย (เช่น ตอนไก่ตัวผู้ ขอที่เท่าแมวดิ้นตาย มาก่อน
ไก่ ฯลฯ) บางสำนวนศรัทธาฯ มีบทบาทชิงไหวชิงพริบกับ

อีกตอนหนึ่งของเรื่อง *ศรีธนญชัย*
เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทำให้ศรีธนญชัย
หลอกพระองค์ลงสระให้ได้
แต่ศรีธนญชัยตอรองว่ายากเกินไป
หลอกให้พระองค์ขึ้นจากน้ำง่ายกว่า

ชาวต่างชาติที่เข้ามาทำพนัน (เช่น ชนไก่ ชนหัวล้าน ดำน้ำ วาดรูปสัตว์ ฯลฯ)

บั้นปลายชีวิตของศรีธนญชัยมีเรื่องเล่าต่างกันอย่างออกไป หลายสำนวนเล่าไว้แต่ช่วงเป็นตลกหลวง (บ้างว่าต่อมาบวชพระก็มี) แต่ที่มักนิยมกล่าวถึงคือการเสียรู้แก่เงร (มีที่เชื่อกันว่าเป็นน้องชายกลับชาติมาเกิดเพื่อแก้แค้น) เมื่อครั้งร้องขอเงรที่พายเรือผ่านมาว่า “พ่อเงรเอ็นดูข้านี้ ข้ามเรือสักที เอ็นดูโยมนี่เถิดนา” เงรจึงจอดเรือแล้วเดินข้ามเรือไปมา จนศรีธนญชัยต้องออกปากใหม่ว่าขอให้เขาเรือมารับ เมื่อเงรถามว่าจะขึ้นที่ไหน ศรีธนญชัยบอกว่า “ตามใจ ที่ไหนก็จอดเถิดนา” เงรจึงเทียบเรือตรงกอไผ่ที่มีหนามหนา ศรีธนญชัยเสียรู้เงรต้องใช้เวลาบุกฝ่ากอไผ่อยู่เกือบครึ่งวัน จากนั้นศรีธนญชัยก็เริ่มตอรองใจ “ด้วยไม่เคยแพ้ แก่ใครเลยนา ให้ละอายหน้าตา ใจมาทุกร์ตอรอง” ในที่สุดจึงเกิดล้มป่วย จนสิ้นชีวิตลง

ตัวละครที่มีบุคลิกลักษณะคล้ายคลึงกับศรีธนญชัย มีอยู่ในเรื่องเล่าของหลายประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กัมพูชามีธัญชัย ลาวมีเชียงเมียง พม่ามีเงงแล็ดโต๊ะ งะใหญ่ และสะก้าตาวซ้า (กล่าวถึงเด็กวัดเจ้าปัญญาสามคน คนที่คล้ายศรีธนญชัยคือสะก้าตาวซ้า) อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์มีเรื่องเล่าถึงอาบุญาวัวต และพิลิปปีนส์มี ฮวน ปูซอง เป็นต้น

ศรีธนญชัยและเรื่องราวของผู้มีปัญญาที่เล่าขานกันอยู่ในอุษาคเนย์แสดงให้เห็นความนิยมบุคคลที่มีปัญญาเฉียบแหลม แม้บางครั้งจะมีลักษณะฉลาดแกมโกงอยู่บ้าง แต่กลับเป็นที่ชื่นชอบทุกคราวครั้งที่เอาตัวรอดได้จากการชิงไหวชิงพริบเมื่อถูกกลั่นแกล้ง หรือเผชิญสถานการณ์ไม่คาดฝัน

หากมองโดยผิวเผิน เรื่อง *ศรีธนญชัย* ก็คือเรื่องเล่าประเภทตลกขบขัน เป็นเรื่องของบุคคลที่ใช้ปัญญาเอาตัวรอดเมื่อต้องพบเจอสถานการณ์วิกฤต แต่ก็มีนักวิชาการหลายท่านวิเคราะห์หันทานพื้นบ้าน *ศรีธนญชัย* ไว้ว่าเป็นตัวอย่างของเรื่องที่มีทั้งความเป็นสากลและลักษณะเฉพาะในสังคมเอเชียอาคเนย์ ลักษณะความเจ้าปัญญาเกิดขึ้นจากการที่ไม่สามารถทนอยู่ในความควบคุมด้วยกลไกของสังคมตลอดเวลา จึงต้องหาทางออกหรือตอบโต้ได้อย่างที่ตนเองยังอยู่รอดปลอดภัยได้

กล่าวคือในสังคมที่มีเจ้าแผ่นดิน ขุนนาง และนักบวชนั้น ชาวบ้านมักมีกลไกใช้ปัญญา “แก้เกม” หรือ “ตอรอง” กับชนชั้นที่มีสถานภาพสูงกว่า ด้วยการขัดคำสั่งพระเจ้าแผ่นดิน แก้งขุนนาง หลอกพระ ฯลฯ เป็นการ “เอาคืน” จากอำนาจที่บีบคั้นและกดขี่ และอาจจะตีความเลือนเลยไปถึงประเด็นเรื่องความขัดแย้งต่อค่านิยมในสังคมได้อีกมาก

ศรีธัญชัยเอาชนะการ
แข่งขันวาดภาพกับจิตรกรต่างชาติ
ด้วยการใช้มือจุ่มหมึก
แล้วกระโดดขึ้นเอานิ้วลากลงมาข้างฝา
ได้เป็นงูห้าตัวในคราวเดียว

ในวงการบันเทิงไทย *ศรีธัญชัย* ได้รับการสร้างเป็นภาพยนตร์ และละครหลายครั้ง บุคคลที่เคยได้รับบทศรีธัญชัยมีอาทิ ปัญญา นิรันดร์กุล (ละครโทรทัศน์ ๒๕๒๑) นิรุตติ ศิริจรรยา (ภาพยนตร์ ๒๕๒๔) สันติสุข พรหมศิริ (๒๕๓๘ ละครโทรทัศน์ ดัดแปลงในชื่อ *ศรีธัญชัย*) นอกจากนี้ยังมี *ศรีธัญชัย* ฉบับการ์ตูนโทรทัศน์ ต่อเนื่องมาอีกหลายสมัย

ช่วงหนึ่งหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ เคยบรรจุเรื่อง *ศรีธัญชัย* ตอนไก่อัดผู้ไว้ในแบบเรียนวิชาภาษาไทย (ชุดมานี มานะ) ชั้นประถมปีที่ ๓ เช่นเดียวกับการปรากฏเรื่อง ธัญชัยในแบบเรียนกัมพูชา ตามกรรมวิธีศึกษาใหม่พุทธศักราช ๒๕๓๙-๒๕๔๐ หลังจากนั้นเริ่มมีผู้ตั้งคำถามว่าตัวละครลักษณะ “ฉลาดแกมโกง” เช่นนี้ควรได้รับการยกย่องเชิดชูและเป็นแบบอย่างแก่เยาวชนมากน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ตามคุณค่าของนิทาน *ศรีธัญชัย* ก็ยังเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นนิทานคนเจ้าปัญญาที่โดดเด่น รู้จักแพรวหลายทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน แสดงถึงภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา การใช้กลอุบาย และการใช้ภาษาในลักษณะที่คาดไม่ถึง หรือพลิกความคาดหมาย สร้างความขบขันสนุกสนานชวนติดตาม

ในนิทานพื้นบ้านนั้นศรีธัญชัยมีทั้งคนรักและคนชัง ด้วยว่ามีแง่มุมทั้งดีและร้าย นับเป็นภาพสะท้อนความเป็นมนุษย์ในทุกยุคสมัยอย่างแท้จริง

อ้างอิง

กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์. *ศรีธัญชัยในอุษาคเนย์*. บรรณาธิการ: ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, กาญจน์ ละอองศรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๑.

กีฬา-การละเล่น

กฤษ เหลือลมัย

ภาพ : บัณฑิตย์ บุญยะรัตเวช

วงตะกร้อที่ต้อง
รวมใจร่วมมือกัน “เตะ”
ไม่ให้ลูกตกพื้น

ตะกร้อไทย...

เส้นทางการกลับมาสู่

วัฒนธรรม (ลูก) หว้าย?

นักตะกร้อไทยสามารถ
รับส่งลูกด้วยแข้ง เท้า เข่า ศอก
ไหล่ ศีรษะ ด้วยลีลาสารพัด

ถึงแม้ “ตะกร้อ” (Rattan ball) ที่คนไทยรู้จักในฐานะกีฬาพื้นบ้านอย่างหนึ่งนั้นจะมีเล่นกันทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งภาคพื้นแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะ เช่น ชิงลง (พม่า) ซีปักรากา (มาเลเซีย) เซปัก (ฟิลิปปินส์) เตกโก (ลูกหนังปักขนไก่-จีนกวางตุ้ง) แต่หากจะระบุต้นกำเนิดแรกเริ่มว่าอยู่ที่ใด คงมิใช่เรื่องง่ายนัก และว่าที่จริงแต่ละชาติต่างก็คงมีคำตอบของตัวเองอยู่แล้ว เช่น คนไทยเชื่อว่า “ไทยนิยมเล่นตะกร้อมายาวนาน สามารถประยุกต์เข้ากับประเพณีของชนชาติไทยอย่างกลมกลืนและสวยงามทั้งด้านทักษะและความคิด” หรือ “ตะกร้อลอดบ่วงเป็นของไทยอย่างแท้จริง เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย ใครทำผิดกฎหมายจะถูกจับมัดใส่ลูกตะกร้อให้ข้างตะเภา ไทยเราจึงดัดแปลงโดยการศึกษาจากท่าเตะแต่ละท่าของข้างมาประยุกต์เป็นท่าเตะตะกร้อในปัจจุบัน” หรือ “สมัยเสียกรุงครั้งที่ ๒ พม่ามาเห็นคนไทยทำตะกร้อ พม่าจึงเลียนแบบไทยโดยบังเอิญ”

เหล่านี้เป็นความเชื่อฝ่ายไทยที่ได้ยินกันโดยทั่วไป

เมื่อนึกถึงการแข่งขันตะกร้อ เราคงนึก กับ “เซปักตะกร้อ” ที่ทีมชาติไทยนับ อย่างมาเลเซียชนิดที่ว่าอัฒจันทร์แทบ

ล้อมวงเตะตะกร้อ
ภาพจิตรกรรมฝาผนัง
วิหารวัดประดู่ทรงธรรม
พระนครศรีอยุธยา
ราวสมัยรัชกาลที่ ๔

แต่บางทีนิยามของชาวตะวันตกก็น่าตื่นเต้นไม่แพ้กัน มีฝรั่งเคยบอกว่า ตะกร้อไทยนั้น “เป็นกีฬาที่เล่นยากที่สุดในโลก ใกล้เคียงวอลเลย์บอล และยังผสมลีลากังฟู ศิลปะการต่อสู้ของจีนอีกด้วย...”

ในเมืองไทยแต่ก่อนมาจนถึงปัจจุบันนั้น “ตะกร้อ” ถูกใช้เป็นการใช้งานของสิ่งของหลายชนิด เช่นที่ครอบปากหมา (Muzzle) ก็เรียกตะกร้อ ไม้สอยผลไม้ (Long-hand fruit picker) ก็เรียกตะกร้อ ตัวหุ้มเหยื่อตกปลาส่วนที่ต่อกับหางเบ็ด เครื่องตีไข่ ที่เก็บหญ้าให้กระต่ายกิน ลูกอมมหาอคัม เครื่องดับไฟแบบโบราณ จนถึงโครงพลาสติกที่รัดฝาเท้าเข้ากับบันไดจักรยานฟิกซ์เกียร์ หรือทรงผมเกล้าสูงเป็นมวยกลมของคุณน้าคนสวย ล้วนแต่เรียกตะกร้อทั้งสิ้น กระนั้นตะกร้อแต่ละชนิดก็ยังมีลักษณะร่วม คือเป็นโครงสานไขว้สอดซ้อนกัน ด้านในเว้นกลวงไว้สำหรับใช้ประโยชน์ต่าง ๆ กันไป

ผู้ใหญ่หลายคนคงยังจำได้ว่า ตอนเด็ก ๆ ครูมักสั่งให้ไปตัดใบมะพร้าวสด แถบริบบิ้น หรือหาหลอดพลาสติกขนาดยาว (อย่างหลอดดูดหรือหลอดกาแฟ) มารัดให้แบน สานเป็น “ตะกร้อ” สวย ๆ ลูกเล็ก ๆ ในช่วงโมงเรียนงานฝีมือ แล้วก็ไม่ได้เอาไปเตะเล่นกันแต่อย่างใด

การที่ตะกร้อมีที่เล่นกันทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คงเพราะมันสานขึ้นด้วยวิธีง่าย ๆ จากวัสดุท้องถิ่นที่มีทั่วไปในเขตร้อนชื้น นั่นคือหวาย (Rattan) พืชตระกูลปาล์มที่เป็นฐานวัสดุหลักของชุมชนแถบนี้ หวายที่นิยมสานลูกตะกร้อส่วนใหญ่เป็นหวายตะค้าและหวายกาหลง ถ้าเราลองหยิบลูกตะกร้อของไทย พม่า มาเลเซียแบบเดิม ๆ มาเทียบกันดูก็จะเห็นว่าล้วนแต่สานด้วยวิธีเดียวกันทั้งสิ้น เพียงแต่ตะกร้อมาเลเซียสานซ้อนกันหลายชั้น ใน

ขณะที่ตะกร้อพม่าลูกใหญ่แต่เบากว่า โดยที่ขนาดจะใกล้เคียงกัน คือเส้นรอบวงราว ๑๕-๑๗ นิ้ว หนัก ๑๕๐-๑๘๐ กรัม มีรู ๑๒ รู จำนวนหวายที่สานมักใช้ ๙-๑๑ เส้นเป็นพื้น

ขนาดที่เริ่ม “มาตรฐาน” ขึ้นของลูกตะกร้อหวายในช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา คงเป็นผลมาจากการกำหนดขนาดเพื่อแข่งขันระดับสากล โดยองค์กรกีฬาอย่างเช่น สหพันธ์ตะกร้ออาเซียน (ASTAF) อย่างไรก็ดีเด็ก ๆ สมัย ๓๐-๔๐ ปีก่อนคงยังจำได้ดีถึงตะกร้อลูกเบา ๆ สีอ่อน ๆ ราคาถูก เตะเล่นได้ไม่กี่ที่ก็พังลุ่ยหวายหลุดกระจายออกมาแทบจะลืมตาเวลาใหม่แต่ละครั้ง จนต้องลงขันรวมเงินกันซื้อชนิดอย่างดีหน่อย เช่นแบบที่เรียกกันว่า “หวายสิบ” ลูกโต สานแน่น เส้นขอบขลิบสีแดงสวย ทาน้ำมันรักษาเส้นหวายเงาวับ และเก็บบรรจุอย่างดีในกล่องกระดาษแข็งที่มีลายกระหนกประกอบยืนยันยืนยันความเป็นไทยอย่างงดงาม

เมื่อนึกถึงการแข่งขันตะกร้อ เราคงนึกถึง “ตะกร้อลอดห่วง” ที่มีแข่งตามเทศกาลสำคัญ ๆ เช่น งานวัด กับ “เซปักตะกร้อ” ที่ทีมชาติไทยนับเป็นชุดผู้เล่นแถวหน้าของโลกที่ต้องขับเคี่ยวชิงความเป็นหนึ่งกับคู่ปรับอย่างมาเลเซียชนิดที่ว่าอัฒจันทร์แทบถล่มทุกครั้งในกีฬาซีเกมส์และเอเชียนเกมส์

ตะกร้อลอดห่วงนั้นผู้เล่นต้องแข่งกับตัวเอง ใช้ความแม่นยำในการส่งลูกเข้าห่วงด้วยจังหวะการเล่นท่ายากที่น่าตื่นตาตื่นใจตามเวลาที่กำหนด ในขณะที่เซปักตะกร้อเป็นการผสมผสานกติกา

ถึง “ตะกร้อลอดห่วง” ที่มีแข่งตามเทศกาลสำคัญๆ เช่น งานวัด เป็นชุดผู้เล่นแถวหน้าของโลกที่ต้องขับเคลื่อนความเป็นหนึ่งกับคู่ปรับ กล่มทุกครั้งในกีฬาซีเกมส์และเอเชียนเกมส์

แหล่งผลิตตะกร้อหวายคุณภาพดีของ
เคยผลิตได้ครัวเรือนระดับพันลูกต่อ
ครั้งสำคัญ “ช่างฝีมือ” ทั้งหมดก็ตก

ตะกร้อข้างเตะ
เครื่องมือลงโทษแบบไทยโบราณ
ด้วยการจับคนเข้าไปไว้ในลูกตะกร้อ
ซึ่งเสียบเหล็กแหลมไว้ด้านใน
แล้วเอาให้ข้างเตะไปมา
บางคนเชื่อว่านี่คือต้นกำเนิด
ของตะกร้อไทย

ไทยแห่งหนึ่งคือที่อำเภอลำลูกกา ปทุมธานี

เดือน นับเป็นอาชีพหลักของแทบทุกบ้าน ทว่าหลังจากการเปลี่ยนแปลงงาน ต้องออกตระเวนรับจ้างบ้าง ทำงานในโรงแรมบ้าง โรงงานบ้าง

การเล่นตะกร้อข้ามตาข่ายแบบโบราณของไทยและมาเลเซียเข้าด้วยกัน มีความโดดเด่นเร้าใจตรงจังหวะเข้าทำ (ภาษาตะกร้อเรียก “ฟาด”) อย่างรุนแรงบริเวณหน้าตาข่ายเพื่อตบลูกให้ลงยังแดนของฝั่งตรงข้าม

และเรื่องนี้ก็ถึงกับมีผู้เก็บสถิติการแข่งขัน จัดเป็น ๑๐ อันดับ ทีมเซปักตะกร้อยอดเยี่ยมของโลก อันประกอบด้วย (ไล่จากซ้าย ตาข่าย) สหรัฐอเมริกา ฟิลิปปินส์ บรูไน พม่า ญี่ปุ่น สิงคโปร์ เกาหลีใต้ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และแน่นอนว่าไทยเราย่อมครองอันดับ ๑ เป็น “เจ้ายุทธจักรแห่งวงการลูกหวาย” ไปตามความคาดหมาย

อนึ่งแม้การแข่งขันระดับสากลได้มีการเปลี่ยนลูกตะกร้อหวายเป็นลูกพลาสติกนานนับ ๑๐ ปีมาแล้ว เนื่องจากเหตุผลด้านความคงทนและน้ำหนักที่อ้างว่าได้มาตรฐานกว่า แต่ไทยเราก็กังเรียก “เกมลูกหวาย” “ทัพหวายไทย” “นักเตะลูกหวาย” ทุกครั้งที่กล่าวถึงกีฬาเซปักตะกร้อ

และยิ่งน่าสนใจว่า ขณะที่ทีมเซปักตะกร้อไทยประสบความสำเร็จกับเทคนิคการเล่นใหม่ๆ เช่นการส่งลูกด้วยหลังเท้ากับตะกร้อพลาสติกที่ผลิตและจดสิทธิบัตรทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว โดยบริษัทของคนไทยที่เริ่มบุกตลาดการค้าตะกร้อเชิงพาณิชย์ในอาเซียน ในอีกด้านหนึ่งการสูญพันธุ์ของตะกร้อ “หวาย” ก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนจำนวนหนึ่งอย่างที่ไม่เคยมีใครคาดคิดมาก่อน

แต่เดิมแหล่งผลิตตะกร้อหวายคุณภาพดีของไทยแห่งหนึ่งคือที่อำเภอลำลูกกา ปทุมธานี เคยผลิตได้ครัวเรือนละนับพันลูกต่อเดือน นับเป็นอาชีพหลักของแทบทุกบ้าน ทว่าหลังจากหมดยุคของตะกร้อหวาย “ช่างฝีมือ” ทั้งหมดก็ตกงาน ต้องออก

ตระเวนรับจ้างบ้าง ทำงานในโรงแรมบ้าง โรงงานบ้าง จนเมื่อหลายปีก่อน มีอดีตนักตะกร้อทีมชาติผู้หนึ่งมาว่าจ้างให้ช่างเหล่านี้กลับมาร้อยพื้นฝีมืออีกครั้ง เนื่องจากตะกร้อหวายลูกเล็ก ๆ น่ารัก ๆ ในวันนี้กลายเป็นของที่ระลึก เป็นพวงกุญแจที่ “ขายดีในกีฬาคิงส์คัพ, ซีเกมส์, เอเชียเกมส์ ต่างชาติสิ่งเยอะมาก” ดังนั้นก็ดูเหมือนว่าเส้นหวายตะค้าจะกลับมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้งโดยมือที่จับมีด คีม ไม้วัด และเครื่องชักหวายแบบเดิม ๆ ของช่างชาวลำลูกกา ผ่านอารมณ์วิไลหาอดีตของบรรดากองเชียร์ชาติต่าง ๆ ในเกมระดับนานาชาติ ถึงแม้จะไม่รุ่งเรืองเฟื่องฟูเหมือนแต่ก่อน ทว่าก็อาจเป็นความหวังที่สองประกายวาบขึ้นมา และนำไปสู่คำถามต่อเรื่องที่ใหญ่กว่านั้น เช่นเรา-ประชาคมตะกร้ออาเซียนจะฟื้นฟู “วัฒนธรรมการใช้หวาย” ที่เคยเป็นฐานหลักร่วมกันของบ้านเมืองและชุมชนแถบนี้ขึ้นมาใหม่ได้หรือไม่ อย่างไร

เรื่องเล่าเก่าแก่ของพัทลุงล้านวนหนึ่งเล่าต่อ ๆ กันมาว่า มีผีในถ้ำโบราณแห่งหนึ่งชอบแปลงร่างเป็น “เงรทอง” ออกมาเตะตะกร้อกับเด็กวัดและเหล่าสามเณร ส่วนในทางสุบินนิมิต ถ้าใครนอนฝันเห็นเด็กเตะตะกร้อวิ่งไปวิ่งมา โบราณท่านทำนายว่าจะต้องเสียของรัก ของมีค่า หรือไม่ก็เกิดแตกร้างในครอบครัว

เมื่อเราได้รับรู้ข่าวสารในวงการตะกร้อ และได้ฟังเรื่องปรัมปราเหล่านี้ไปพร้อม ๆ กับอ่านข่าวการประกวดแข่งขันประติษฐ์ **หุ่นยนต์ตะกร้อลอดห่วง** (TPA Robo's Hoop Takraw Competition 2011) ระดับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเมื่อปีที่แล้ว มันก็คงทำให้เราเห็นว่า อนาคตของเส้นหวาย แถบพลาสติก และทิศทางของตะกร้อไทยนั้นเกี่ยวพันกับผู้คน สังคม การเมือง ความเชื่อ และ “วัฒนธรรม” ซึ่งทั้งแยกจากกันไม่ออก และขณะเดียวกันก็หมุนเวียนเปลี่ยนไปอย่างไม่หยุดยั้ง ☺

สงกรานต์

ช่วงเวลาแห่งการ เปลี่ยนผ่าน

เมื่อเอ่ยถึงเทศกาลสงกรานต์ เราเห็นอะไรบ้าง...

หลายคนนึกถึงวันหยุดยาวและการตระเตรียมโปรแกรมท่องเที่ยวต่างจังหวัดในช่วงเวลานี้กันอย่างคึกคัก เช่นเดียวกับบรรดาผู้ที่เข้ามาทำงานในเมืองต่างถือโอกาสกลับบ้านไปหาครอบครัวที่ต่างจังหวัด ส่วนชาวกรุงเทพฯ มีไม่น้อยที่ต่างขึ้นบานกับการจราจรล่อ่งตัว เดินทางสะดวก ขณะเดียวกันก็อดไม่ได้ที่จะรำคาญกลุ่มคนที่เล่นสาดน้ำกันอย่างเอาเป็นเอาตาย โดยไม่สนใจว่าใครจะยินดีเล่นน้ำด้วยหรือไม่ ด้านหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ต่างรายงานตัวเลขอุบัติเหตุ จำนวนผู้บาดเจ็บ และเสียชีวิตที่เพิ่มขึ้นทุกปี แม้จะมีการณรงค์ให้ลดอุบัติเหตุมากเพียงใดก็ตาม

ตามสถานที่จัดงานใหญ่ ๆ โดยเฉพาะที่ขึ้นชื่ออย่างถนนข้าวสาร แน่นหนาว่าแทบทุกตารางเมตร ล้วนเต็มไปด้วยคน คน คน เนื้อตัวเปียกปอน ในมือถืออุปกรณ์เล่นน้ำ ใบหน้าผมเผ้ามีแป้งประจนขาวโพลน และแววตาที่บ่งบอกถึงความสนุกสุดขีดกับการเล่นสาดน้ำ ท่ามกลางบรรยากาศเสียงเพลงดังกระหึ่ม ยังไม่นับรวมถึงการเล่นสาดน้ำตามชุมชน ตรอกซอกยอ ริมนถนนที่ตั้งกลุ่มและเดินไปตามเสียงเพลงพร้อม ๆ ไปด้วยการดักถรดทุกชนิดที่ผ่านเพื่อสาดน้ำหรือประแป้ง แม้กระทั่งบนท้องถนนทั่วเมืองก็มีกองทัพรถกระบะบรรทุกถังน้ำพร้อมเหล่าพลพรรคกับอาวุธประจำกายที่พร้อมจะสาดน้ำใส่เพื่อนร่วมทาง

ในภาพที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันทุกปีเช่นนี้ จะมีใครหยุดคิด หรือรู้ว่าแท้จริงแล้วเทศกาลสงกรานต์มีความหมายอย่างไร นางสงกรานต์เป็นใคร มีคำทำนายอย่างไร และการเล่นสงกรานต์ในอดีตนั้นเหมือนหรือต่างกับในปัจจุบันอย่างไร

ภาพ : กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ

คำว่า “สงกรานต์” เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า “ผ่าน” หรือ “เคลื่อนย้ายเข้าไป” หมายความว่า การที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากราศีหนึ่งไปสู่ราศีหนึ่ง กินเวลา ๑ เดือน เรียกสงกรานต์ เช่นนี้ว่า “สงกรานต์เดือน” เมื่อครบ ๑๒ เดือนแล้วย่างเข้าราศีเมษอีกครั้ง จัดเป็น “สงกรานต์ปี” หรือ “มหาสงกรานต์” นับเป็นวันเริ่มต้นปีใหม่ของสุริยคติในทางโหราศาสตร์

การนับช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้มีเพียงประเทศไทยเท่านั้น แต่ในประเทศลาว กัมพูชา พม่า ชนกลุ่มน้อยชาวไตแถบเวียดนาม และมณฑลยูนนานของจีน ศรีลังกา และทางตะวันออกของประเทศอินเดีย ก็ยังนับสงกรานต์เป็นประเพณีปีใหม่ด้วยเช่นกัน

อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม นักมานุษยวิทยาอาวุโส กล่าวถึงช่วงสงกรานต์นี้ว่า เป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านจากเวลาหนึ่งไปอีกเวลาหนึ่ง ประเพณีนี้มีขึ้นเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้มั่นคง โดยต้องทำสิ่งมงคล สงกรานต์จึงมี ๓ วัน เพราะเป็นสามขั้นตอนในการเตรียมใจให้พร้อม ได้แก่ วันมหาสงกรานต์ วันเนา และวันเถลิงศก

วันสงกรานต์มีตั้งแต่วันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน วันแรกคือวันที่ ๑๓ เป็นวันมหาสงกรานต์ ซึ่งเป็นวันที่พระอาทิตย์ย่างสู่ราศีตั้งต้นปีใหม่ ถัดจากวันมหาสงกรานต์มา ๑ วัน คือวันที่ ๑๔ เมษายน เรียกว่า วันเนา เป็นวันว่าง พักจากการงาน ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ สงบจิตสงบใจ และวันที่ ๑๕ เมษายน คือ วันเถลิงศก ถือเป็นวันฉลองปีใหม่

หากย้อนเวลากลับไปดูประเพณีสงกรานต์ในอดีต การเล่นสงกรานต์เป็นกิจกรรมเฉพาะในหมู่สมาชิกครอบครัว หรือชุมชนบ้านใกล้เรือนเคียง และไม่ได้มีเพียงการเล่นสาดน้ำเป็นจริงเป็นจังอย่างในปัจจุบัน หากแต่มีการสรงน้ำพระเพื่อความเป็นสิริมงคล เพื่อเริ่มต้นปีใหม่ที่มีความสุข มีการโปรดนํ้าขอพรจากผู้หลักผู้ใหญ่ รวมถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศล เพื่อรำลึกและแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสอันดีที่หนุ่มสาวจะได้พบปะ และได้เล่นสาดน้ำกันอย่างชุ่มชื่นสนุกสนาน

๒

ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ นี้ วันมหาสงกรานต์ตรงกับวันศุกร์ที่ ๑๓ เมษายน ปีมะโรง หรือปีงูใหญ่ นางสงกรานต์คือกิมิทาเทวี ทรงพาหุรัด ทัดดอกจกกลนี เครื่องประดับบุษราคัม ภักษาหารกล้วยน้ำ หัตถ์ขวาทรงขรรค์ หัตถ์ซ้ายทรงพิณ เสด็จไสยาสน์ลิ้มเนตร (นอนลิ้มตา) ประทับบนหลังมเหิงส์ (กระบือ)

ตามตำราพรหมชาติฉบับหลวง ให้คำทำนายไว้ว่าถ้าวันมหาสงกรานต์เป็นวันศุกร์ ข้าวน้ำ ลูกหมากรากไม้ทั้งหลายจะอุดม ฝนชุกและพายุจัด ผู้คนจะเป็นโรคตากันมาก วันหลังมหาสงกรานต์ที่เรียกว่าวันเนา ตรงกับวันเสาร์ ตามตำราว่าข้าวปลาจะแพง จะเกิดเพลิงกลางใจเมือง ชุนนางจะต้องโทษ ข้าวจะตายฝอย น้ำจะน้อยกว่าทุกปี สมณชีพราหมณ์จะร้อนใจนัก ผักปลาจะแพง ส่วนวันเถลิงศก ขึ้นจุลศักราชใหม่ คือวันถัดจากวันเนาเป็นวันอาทิตย์ ทำนายว่าพระมหากษัตริย์จะรุ่งเรื่องด้วยพระเดชานุภาพ จะมีชัยชนะแก่ศัตรูทั่วทุกทิศ

ปีนี้นาคให้น้ำสามตัว ทำนายว่าฝนต้นปีมาก กลางปีงาม แต่ปลายปีน้อย

นั่นคือคำพยากรณ์จากลักษณะของนางสงกรานต์ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ซึ่งคนทั่วไปอาจไม่สนใจ เพราะไม่รู้หรือไม่เห็นว่าจะเกี่ยวข้องกับกระดำเนินชีวิตประจำวันตรงไหน อย่างไรก็ตามทุกปีจะมีประกาศเกี่ยวกับนางสงกรานต์และคำพยากรณ์ออกมา

นางสงกรานต์เป็นคติความเชื่ออยู่ในตำนานสงกรานต์ อันเป็นเรื่องเล่าถึงความเป็นมาของประเพณีดังกล่าว และเป็นอุบายเพื่อให้รู้ว่าวันมหาสงกรานต์ คือวันที่พระอาทิตย์ย่างเข้าสู่ราศีเมษ ซึ่งสมัยก่อนถือเป็นการเถลิงศกใหม่ หรือวันขึ้นปีใหม่ตามสุริยคติว่าตรงกับวันใด โดยสมมุติผ่านนางสงกรานต์ทั้งเจ็ดเทียบกับแต่ละวันในสัปดาห์ ปีไหนตรงกับวันใด นางสงกรานต์ที่มีชื่อสมมุติเข้ากับวันนั้น ๆ ก็จะเป็นผู้อัญเชิญพระเศียรท้าวกบิลพรหมออกแห่ไปสร่งน้ำ ซึ่งนางสงกรานต์ทั้งเจ็ดนี้เป็นเทพธิดาลูกสาวท้าวกบิลพรหม และเป็นบาทบริจาริกาของพระอินทร์

ถ้าวันมหาสงกรานต์เป็นวันอาทิตย์ นางสงกรานต์คือนางทุงชะ วันจันทร์คือนางโคราคะ วันอังคารคือนางรากษส วันพุธคือนางมณฑา วันพฤหัสบดีคือนางกิรินี วันศุกร์คือนางกิมิทา และ

วันเสาร์คือนางมโหธร นอกจากนี้นางสงกรานต์แต่ละคนจะทรงพาหนะไม่เหมือนกัน และท่าทางที่ทรงพาหนะก็แตกต่างกัน บางปีอาจนั่ง บางปีอาจยืน หรือของปีนี้ นางสงกรานต์ก็มาในท่านอน (ไสยาสน์)

สาเหตุที่นางสงกรานต์ต้องอัญเชิญพระเศียรท้าวกบิลพรหมนั้น ในตำนานสงกรานต์เล่าว่าเป็นเพราะท้าวกบิลพรหมแพ้พินันธรรบาลกุมาร จึงต้องตัดเศียรออกบูชาธรรมบาลกุมารตามสัญญา แต่เนื่องจากพระเศียรของพระองค์ตกไปอยู่ที่ใดก็จะเป็นอันตรายต่อที่นั่น ธิดาทั้งเจ็ดจึงต้องนำพานมารองรับ และนำไปประดิษฐานไว้ในถ้ำคันธขุลี ณ เขาไกรลาส ครั้นถึงกำหนด ๓๖๕ วัน ซึ่งโลกสมมุติว่าเป็นปีหนึ่งเวียนมาถึงวันมหาสงกรานต์ เทพธิดาทั้งเจ็ดก็จะทรงพาหนะต่าง ๆ ผลัดเวรกันมาเชิญพระเศียรของบิดาออกแห่ โดยที่เทพธิดาทั้งเจ็ดนี้ปรากฏในวันมหาสงกรานต์เป็นประจำ จึงได้ชื่อว่า “นางสงกรานต์” ส่วนท้าวกบิลพรหมโดยนัยก็คือพระอาทิตย์นั่นเอง เพราะกบิลหมายถึงสีแดง

< นางสงกรานต์พระประแดง
พร้อมเศียรกบิลพรหม
ตามตำนานสงกรานต์

(ภาพ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

ภาพ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม

๓

คงจะไม่กล่าวเกินจริงไปนัก ว่านับวันความหมายดั้งเดิมของวันสงกรานต์ยิ่งถูกกลบกลืนด้วย “กิจกรรมการเล่นสาดน้ำ” เป็นหลัก จนแทบจะกลายเป็นประเพณีไปเสียแล้ว นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้สถานที่แต่ละแห่ง แต่ละอำเภอ แต่ละจังหวัด ต่างต้องแข่งขันจัดงานประชันกันเต็มทีเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ โดยมีกิจกรรมอื่นๆ ประกอบเพียงผิวเผินเท่านั้น ดูได้จากการประชาสัมพันธ์การจัดงานสงกรานต์ในกรุงเทพฯ ปีนี้ มีงานใหญ่หลายแห่ง เช่น ห้างใหญ่ย่านราชประสงค์ จัดงานอัครจริยสงกรานต์กลางกรุง มีโซน Water World เปิดลานเล่นน้ำสงกรานต์บวกรปาร์ตีโฟม และจะสร้างสถิติโลกครั้งใหม่ ร่วมฉีดน้ำ ๑ หมื่นคนพร้อมกันนาน ๑๐ นาที เพื่อบันทึกลงหนังสือ กินเนสส์บุ๊ก ขณะที่ถนนข้าวสารก็ไม่น้อยหน้า จัดแคมเปญ “Water Festival” เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติหน้าใหม่ให้เข้ามาฉลองร่วมกับคนไทย

สำหรับบางคน วันสงกรานต์ในปัจจุบันจึงเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ สำหรับการเปลี่ยนผ่านจากชีวิตปกติในวันแสนจะธรรมดา ไปเป็นวันปลดปล่อยอย่างสุดฤทธิ์สุดเดช และสำหรับสังคมไทย ในวันที่พระอาทิตย์เข้าสู่ราศีเมษนี้ กลับกลายเป็นวันที่ต้องบันทึกเพื่อปรับปรุงในครั้งต่อไปว่าจะทำอย่างไรให้การจลาจลไม่ผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บลดน้อยลง ☹

สงกรานต์...สายน้ำแห่งคุณค่า มรดก...แห่งวัฒนธรรม

เรื่องและภาพ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม

กระทรวงวัฒนธรรม โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม
จับมือภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ร่วมจัดกิจกรรมเพื่อสืบสานประเพณีสงกรานต์
ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๕

สารในนามรัฐบาลถึงประชาชน เนื่องในวันสงกรานต์ ประจำปี ๒๕๕๕

นายกรัฐมนตรี (นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร) ได้อ่านสารในนามรัฐบาลถึงประชาชนเนื่องในเทศกาลสงกรานต์ ประจำปี ๒๕๕๕ ผ่านสถานีโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย ในวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๕ ซึ่งถือเป็นวันมหาสงกรานต์ นอกจากนี้ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมยังได้ประสานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดให้มีการอ่านสารดังกล่าวในการจัดงานประเพณีสงกรานต์

งาน สืบสาน สร้างสรรค์ ประเพณีปีใหม่ไทย ๒๕๕๕

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ร่วมกับคณะกรรมการการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร จัดงาน “สืบสานประเพณีวันสงกรานต์ ปีใหม่ไทย พ.ศ. ๒๕๕๕” ระหว่างวันที่ ๓-๕ เมษายน ๒๕๕๕ ณ ห้องโถง อาคารรัฐสภา ประกอบด้วยกิจกรรม

- นิทรรศการ “สืบสานประเพณีสงกรานต์ ๔ ภาค เพื่อนำเสนอคุณค่า สาระ ประเพณีสงกรานต์ ๔ ภาค พร้อมสาธิตชุดรดน้ำขอพร ระหว่างวันที่ ๓-๕ เมษายน ๒๕๕๕

- พิธีทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ ๘๙ รูป และรดน้ำขอพรผู้อาวุโสเพื่อเป็นสิริมงคลและเป็นปฐมฤกษ์ในการเฉลิมฉลองใหม่ โดยนายวิฑูรย์ ไชยธนอรุณ รองประธานสภาผู้แทนราษฎรคนที่สอง เป็นประธานในพิธี และนางปริศนา พงษ์ทัตศิริกุล อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม พร้อมด้วยผู้บริหารกระทรวงวัฒนธรรม ร่วมในงานดังกล่าว

งาน “รดน้ำขอพรศิลปินแห่งชาติ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม และผู้บริหารงานวัฒนธรรม เนื่องในเทศกาลสงกรานต์” ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๕

เพื่อแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีคุณูปการในวงการศิลปวัฒนธรรม และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาติ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้จัดพิธีรดน้ำขอพรศิลปินแห่งชาติ ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม และผู้บริหารงานวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นการแสดงมุทิตาจิต สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูตเวที ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของไทย โดยพรที่ได้รับจากผู้ใหญ่ ช่วยสร้างขวัญกำลังใจ และเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิตในโอกาสปีใหม่ไทย เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๕ ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย โดย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม นางสุกมล คุณปลื้ม ให้เกียรติมาเป็นประธานในพิธี

นอกจากนี้กรมส่งเสริมวัฒนธรรมยังได้จัดนิทรรศการคุณค่าสาระ ประเพณีสงกรานต์ ๔ ภาค การสาธิตชุดรดน้ำขอพร ๔ ภาค การสาธิตการก่อเจดีย์ทราย การสาธิตการทำอาหารและขนมในเทศกาลสงกรานต์ อาทิ ข้าวแช่ ขนมจีนซาวน้ำ ขนมจีนโบราณ การกวนกาละแม ข้าวเหนียวแดง และการแสดงทางวัฒนธรรม อันได้แก่ การแสดงเพลงพื้นบ้าน ลำตัด และรำโทน

งาน “สงกรานต์เมษา ผ้าขาวม้าครองโลก ประจำปี ๒๕๕๕” วันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ณ สยามสแควร์

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ร่วมกับสำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดงาน “สงกรานต์เมษา ผ้าขาวม้าครองโลก ประจำปี ๒๕๕๕” ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ๒๕๕๕ ณ สยามสแควร์ โดยเปิดพื้นที่เพื่อบอกเล่าเรื่องราวคุณค่า สาระของประเพณีวันสงกรานต์ และกิจกรรมนันทนาการ ในเทศกาลสงกรานต์

สำหรับกลุ่มเป้าหมายคือ เด็ก เยาวชน ครอบครัว และนักท่องเที่ยว

กิจกรรมในงานประกอบด้วยนิทรรศการผ้าขาวม้าไทย ๔ ภาค การทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ ๕๕ รูป การสงฆ์น้ำพระพุทธจรูประจำวันเกิด เพื่อความเป็นสิริมงคล การรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ การก่อเจดีย์ทรายตามแนวคิดของศิลปิน การทำบุญปล่อยนกปล่อยปลา การละเล่นพื้นบ้าน อีกทั้งยังสร้าง

กระแสการใช้ “ผ้าขาวม้า” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของประเพณี มาพัฒนาต่อยอดสร้างสรรค์ โดยการแสดงแบบเครื่องแต่งกายที่ตัดเย็บจากผ้าขาวม้า จัดชบวนแห่ผ้าขาวม้าพาเหรด การเล่นน้ำสงกรานต์และกิจกรรมนันทนาการจากบรรดาศิลปินมากมาย อาทิ วงสามบาทห้าสิบบ โมเดิร์นด็อก ตู๊กก็ เท่ง เถิดเทิง ๓ ซ่าปาร์ตี้ และ โจอี้ บอย ซึ่งในงานดังกล่าวได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นจำนวนมากทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลาย ๆ ครอบครัวต่างพากันมาร่วมงาน และเรียกร้องให้มีการจัดในปีต่อไป เนื่องจากมองว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความปลอดภัยที่จะให้ลูกหลานมาร่วมเล่นน้ำสงกรานต์ และยังได้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีสงกรานต์อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่งดงามของคนไทย และยังเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนต่างชาติอีกด้วย

งานประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน ประจำปี ๒๕๕๕ ณ บริเวณชายหาดบางแสน จังหวัดชลบุรี

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ร่วมกับเทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี จัดงานประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน ประจำปี ๒๕๕๕ เพื่อสืบสานความงดงามของประเพณีสงกรานต์ และถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้คนรุ่นปัจจุบันมีส่วนร่วมอนุรักษ์และเผยแพร่สู่สายตานักท่องเที่ยวระหว่างวันที่ ๑๖-๑๗ เมษายน ๒๕๕๕ ณ บริเวณชายหาดบางแสน โดยนำกิจกรรมทางวัฒนธรรมไปร่วมสืบสานประเพณีไทย และมรดกภูมิปัญญาของท้องถิ่น ประกอบด้วย นิทรรศการ ประเพณีสงกรานต์วันไหล การสาธิตชุดรดน้ำขอพร ๔ ภาค การแสดงทางวัฒนธรรม การแสดงละครหุ่นคนละใจหลุยส์ การแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลาง (ลำตัด/เพลงช้อย) การแสดงพื้นบ้าน พิณ แคน โปงกลาง และการแสดงของวงลูกทุ่งปัญญาไทย และการสาธิตการทำอาหาร และขนมในเทศกาลสงกรานต์

นอกจากนี้ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ยังได้ดำเนินการจัดทำสื่อต่าง ๆ เพื่อเชิญชวนประชาชนให้ร่วมกันสืบสานประเพณีสงกรานต์ของไทยอย่างถูกต้องเหมาะสม ผ่านสื่อต่าง ๆ อาทิ

สปอตโฆษณา เพื่อรณรงค์ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกที่ดี และนำเสนอคุณค่าความงดงามของประเพณีสงกรานต์

บัตรอวยพรออนไลน์ (E-card) ทางเว็บไซต์ www.culture.go.th

การประกวดคลิปสงกรานต์ ทางเว็บไซต์ www.culture.go.th ชิงเงินรางวัล ๓๐,๐๐๐ บาท

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่กล่าวมา เป็นเพียงส่วนหนึ่งในการสร้างการรับรู้และก่อให้เกิดแบบอย่างที่ต้องการและเหมาะสมกับยุคสมัย แต่ก็อย่าลืมห่วงเห้ง และความงดงามที่เคยมีมาแต่อดีต เราคนไทยทุกคนควรที่จะช่วยกันปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของไทยเรา ให้คงอยู่เป็นมรดกสู่รุ่นลูกหลานต่อไป

นวดแผนไทย

รูปหล่อฤๅษีคัตตน ในวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์)

(ขวา) การนวดเป็นกิจกรรมที่ทำได้ในครัวเรือนทั่วไป เช่นหญิงที่นวดให้แก่ชายผู้นอนอยู่บนเรือน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถวัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง อุบลราชธานี เขียนราวสมัยรัชกาลที่ ๓-๔

ครอบครัวรวม

จักรพันธ์ กังวาฬ

ภาพ : บุญกิจ สุทธิญาณานนท์

นวดแผนไทย ศาสตร์ประจำชาติอายุเก่าแก่หลายร้อยปีกำลังกลับมาได้รับความนิยมอย่างยิ่งในยุคนี้ ทั้งในหมู่คนไทย และชาวต่างชาติ เห็นได้จากร้านนวดแผนไทยและสปาที่มีบริการนวดแผนไทยเกิดขึ้นจำนวนมากทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ไม่เฉพาะแหล่งท่องเที่ยวหรือย่านธุรกิจ รวมทั้งตามโรงแรมหรูหรือศูนย์การค้า แม้แต่ตามตรอก ซอกซอยจะสามารถสังเกตเห็นป้าย “บริการนวดแผนไทย” ได้ไม่ยาก

ปรากฏการณ์เช่นนี้พอจะบอกได้ว่านวดแผนไทยนั้นเป็นศาสตร์ที่มีคุณค่า จึงไม่สูญหายไปกับกาลเวลา แต่ มีผู้เรียนรู้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ตอบสนองต่อคนรุ่นใหม่ที่เข้ามาใช้บริการ ทั้งการนวดเพื่อผ่อนคลายแก้ปวดเมื่อย และนวดเพื่อรักษาโรค

ศาสตร์โบราณในโลกสมัยใหม่

ย้อนกลับไปในอดีตคงไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าการนวดแผนไทยเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใด แต่หลักฐานเอกสารที่ชัดเจนเกี่ยวกับหมอนวดและการนวดแผนไทย พบในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในพระไอยการนาตำแหน่งนาพลเรือน คือตำแหน่งข้าราชการต่าง ๆ ในฝ่ายพลเรือน ออกนามกรมหมอนวดและขุนนางที่เป็นเจ้ากรมไว้ว่า กรมหมอนวดขวา มีหลวงราชรักษาเป็นเจ้ากรม และกรมหมอนวดซ้าย มีหลวงราชาเป็นเจ้ากรม

ทว่าเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พ.ศ. ๒๓๑๐ ตำราแพทย์แผนไทยได้ถูกทำลายและสูญหายไปเป็นอันมาก

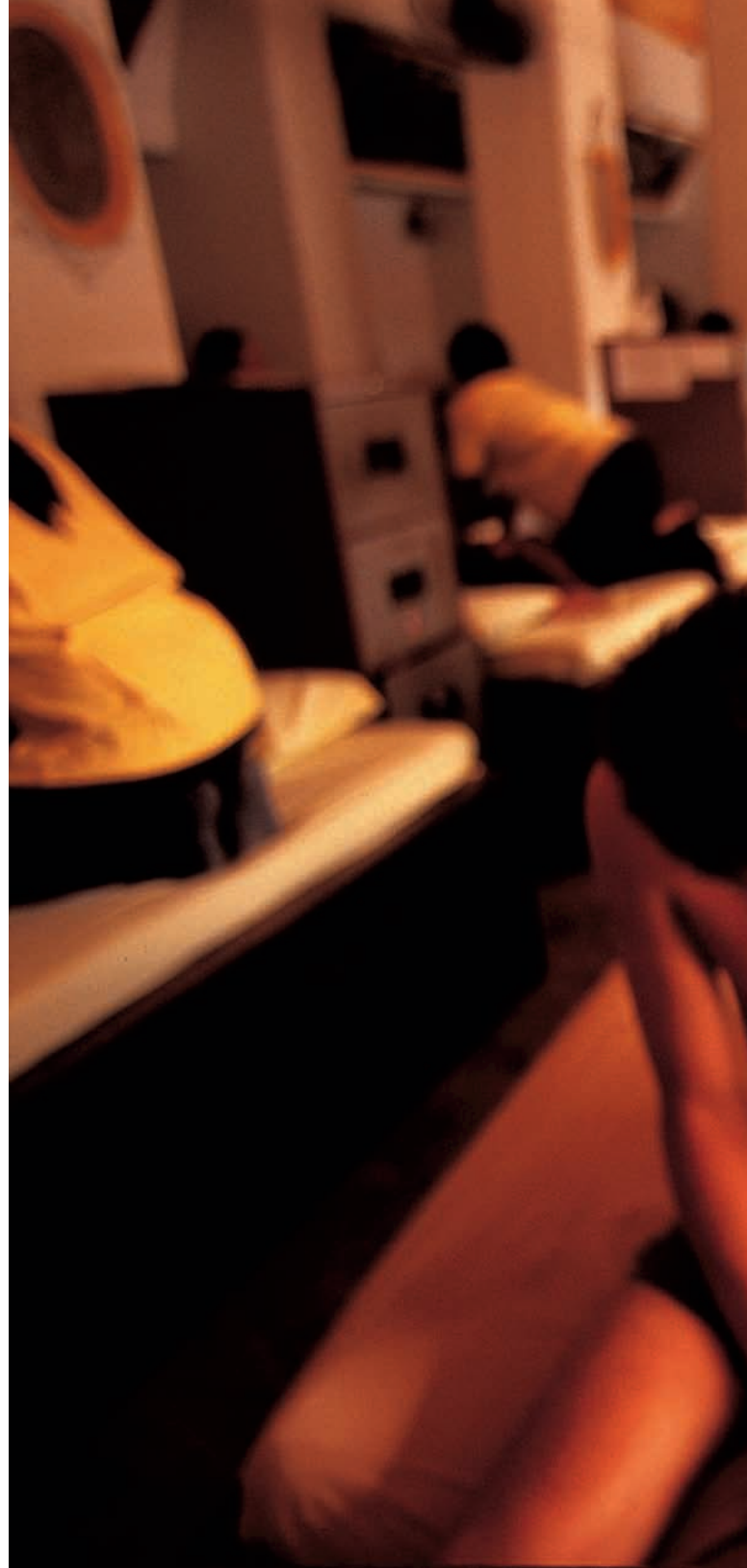
กระทั่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ได้ย้ายราชธานีจากฝั่งธนบุรีมาฝั่งพระนคร และทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธารามหรือวัดโพธิ์ ขึ้นเป็นอารามหลวง ให้ชื่อว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทรงมีรับสั่งให้สืบเสาะรวบรวมตำรายา ฤกษ์ดีดัดตน และตำรานวด นำมาแสดงไว้ตามศาลารายของวัดโพธิ์ เพื่อให้คนทั่วไปสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๗๕ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์อีกครั้ง ทรงให้หล่อรูปฤกษ์ดีดัดตนโลหะ ๘๐ ตน รวบรวมตำราการแพทย์และตำรานวด รวมทั้งให้จารึกสรรพวิชาต่าง ๆ ลงบนแผ่นศิลา บ้างอยู่ในรูปจิตรกรรมฝาผนัง ประดับตามศาลารายเสาระเบียงและพระอุโบสถภายในวัดโพธิ์ รวมทั้ง “ตำราหมอนวดจำนวน ๖๐ ภาพ” ซึ่งจารึกไว้ ณ ศาลาหน้าพระมหาเจดีย์ด้านเหนือ เท่ากับเป็นการช่วยอนุรักษ์ศาสตร์การนวดแผนไทยให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาสืบทอดมาจวบจนปัจจุบัน

การนวดแผนไทยซึ่งประกอบด้วย การกด การบีบ การคลึง เค้น การดัด การประคบ และการอบตัว นับเป็นการรักษาโรคด้วยวิธีการธรรมชาติ เพราะการนวดจะช่วยให้ระบบไหลเวียนเลือดในร่างกายคนเราทำงานได้ดีขึ้น กล้ามเนื้อที่ตึงหรือแข็งเกร็งจะผ่อนคลาย และช่วยกระตุ้นระบบประสาทต่าง ๆ ให้ทำงานดีขึ้น ยังช่วยให้ระบบข้อต่อและเส้นเอ็นเกิดความยืดหยุ่น

หลักการสำคัญของการนวดแผนไทย ก็คือแนวเส้นประธาน ๑๐ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นบริเวณรอบสะดือ แล้วแยกออกไปตามทิศทางต่างกัน เพื่อควบคุมส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย หากเส้นประธาน ๑๐ มีความผิดปกติ จะทำให้เกิดโรคในลักษณะต่างกันไป

เส้นประธานทั้ง ๑๐ เส้น ได้แก่ อิทา ปิงคลา สุมะนา กาลทารี หัสรังษี ทวารี จันทรภูสััง รุขำ ลิกขิณี และ สุขุมัง โดยเส้นประธานแต่ละเส้นมีความสัมพันธ์กับอาการเฉพาะของเส้นนั้น ๆ

บรรยากาศในศาลานวด
ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)
แต่ละวันมีลูกค้าทั้งคนไทยและต่างชาติ
มารับบริการนวดแผนไทยอย่างเนืองแน่น

เส้นอิทาและปิงคลา เกี่ยวข้องกับอาการบริเวณศีรษะ เช่น ปวดศีรษะ

เส้นสุมะนา เกี่ยวข้องกับอาการของอวัยวะแนวกลางลำตัว เช่น ลิ้น คาง ออก

เส้นกาลทารี เกี่ยวข้องกับอาการของแขนและขา

เส้นหัทธังซีและทวารี เกี่ยวข้องกับอาการทางตา

เส้นจันทงูสังและรุช่า เกี่ยวข้องกับอาการของหู

เส้นสิกขิณี เกี่ยวข้องกับอาการของทวารเบา

เส้นสุซุมัง เกี่ยวข้องกับอาการของทวารหนัก

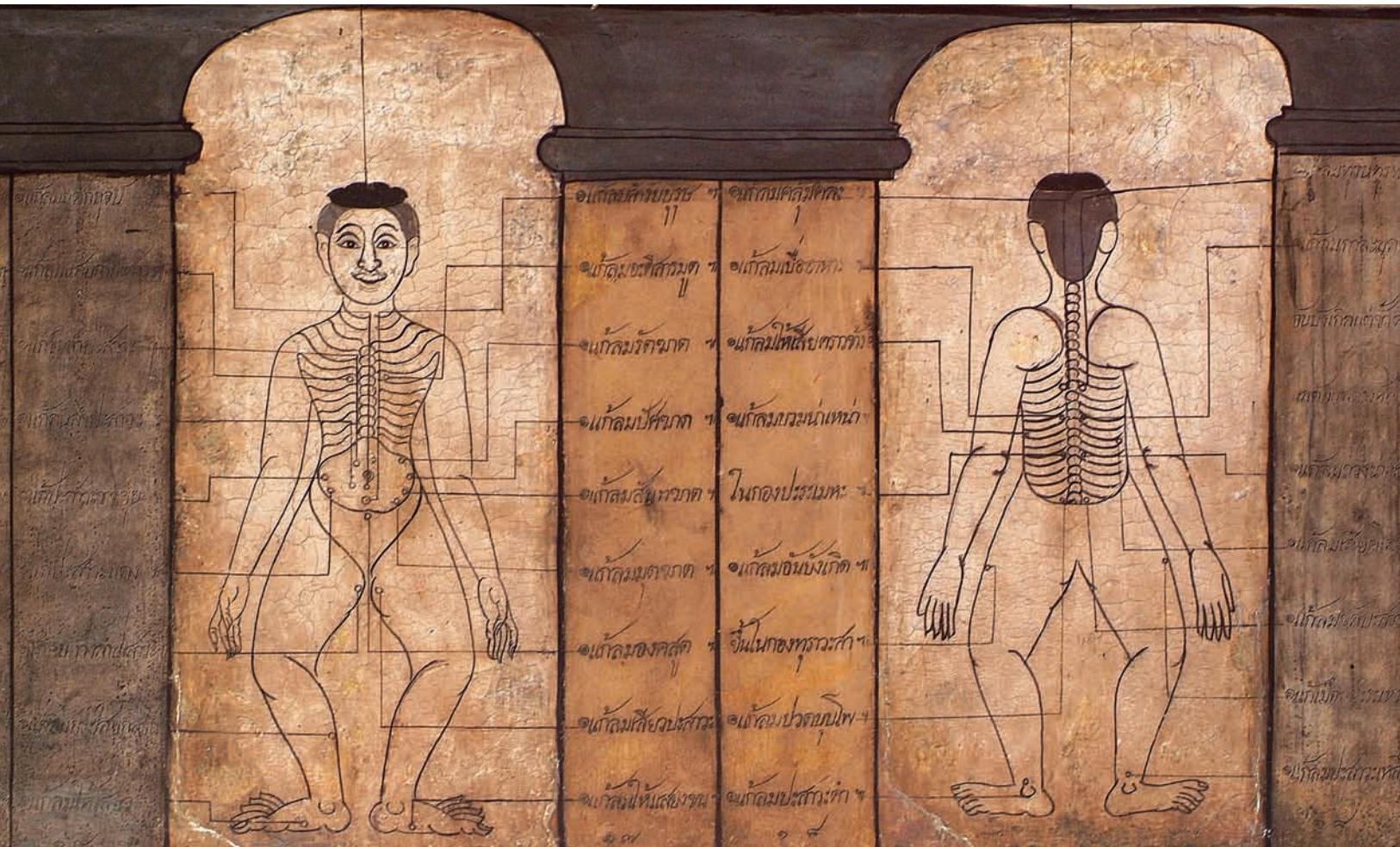
ดังนั้นหมอนวดจึงต้องเรียนรู้และจดจำทางเดินของเส้น ประธาน ๑๐ ให้แม่นยำ เพราะตลอดแนวของแต่ละเส้น ล้วนประกอบด้วย “จุดแก้” สำหรับบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วย ที่ต่างกัน

นอกจากนั้นแนวทางการนวดแผนไทยในปัจจุบันยังแบ่งออกเป็นสองกลุ่มหลัก กลุ่มแรกคือการนวดแบบเชลยศักดิ์ อีกกลุ่มคือการนวดแบบราชสำนัก

(ขวา) นวดแผนไทยเป็นอาชีพที่คนตาบอดทำได้ ช่วยให้พวกเขาสามารถหาเลี้ยงตนเองได้ ในภาพ นักเรียนนวดของศูนย์พัฒนาสมรรถภาพคนตาบอดฝึกกำลังนิ้วของตนด้วยการยกตัวขึ้นจากพื้น ในท่านั่งขัดสมาธิ

(ขวากลาง) นักเรียนนวดคร่ำเคร่งฝึกซ้อมตามคำแนะนำของอาจารย์ หลายคนมาเรียนนวดแผนไทยด้วยความหวังจะไปทำงานต่างประเทศ

(ล่าง) ภาพจารึกตำราหมอนวดที่วัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) แสดงให้เห็นแนวเส้นประธาน ๑๐ และจุดกดนวดแก้โรคต่างๆ เป็นความรู้ที่สืบทอดมาแต่โบราณ

การนวดแผนไทยแบบเชลยศักดิ์ เป็นการนวดแบบพื้นบ้าน ที่ให้ความรู้สึกเป็นกันเอง คือใช้ทั้ง มือ เท้า เข่า ศอก ในการนวด ทั้งยังมีท่ายืดดัดร่างกายที่อาจดูแลผิวพลิกแพลงหรือผาดโผน

ปัจจุบันรูปแบบการนวดตำรับวัดโพธิ์ ซึ่งเป็นต้นแบบที่แพร่หลายสู่ร้านนวดและสปาทั่วประเทศไทยจนถึงต่างประเทศ ได้ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มนี้

นอกจากนี้ในกลุ่มหมอนวดพื้นบ้านที่มีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ และมีวิธีการนวดอันแตกต่างหลากหลาย เช่น นวดเหยียบเหล็กแดง นวดตอกเส้น ฯลฯ ก็ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกันนี้

ส่วนการนวดแผนไทยแบบราชสำนัก ใช้เพียงมือและนิ้วในการนวดกดจุดเท่านั้น กล่าวกันว่าเป็นรูปแบบการนวดสำหรับกษัตริย์และเจ้านายผู้ใหญ่ในราชสำนักมาแต่โบราณ จึงมีลักษณะเรียบร้อยสำรวม

ทว่าจุดเริ่มต้นของการนวดแผนไทยแบบราชสำนักในสังคมไทยยุคนี้ เกิดจากเมื่อครั้งที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้ก่อตั้งโรงเรียนอายุรเวทวิทยาลัยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เพื่อผลิตแพทย์แผนไทยประยุกต์ ท่านได้พบกับอาจารย์ณรงค์ศักดิ์ บัญรัตน์หรือผู้เชี่ยวชาญการนวดแผนไทยแบบราชสำนัก ด้วยเห็นว่าเป็นศาสตร์ทรงคุณค่า จึงเชิญอาจารย์ณรงค์ศักดิ์มาสอนวิชานวดให้แก่โรงเรียนอายุรเวทวิทยาลัยตั้งแต่นั้นมา

กระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โรงเรียนอายุรเวทวิทยาลัยถูกนำเข้าไปอยู่ในการดูแลของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล และปรับปรุงหลักสูตรจากระดับอนุปริญญาไปเป็นปริญญาตรี “สาขาการแพทย์แผนไทยประยุกต์” มีการสอนวิชาพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ร่วมกับวิชาด้านแพทย์แผนไทย รวมทั้งวิชานวดแผนไทยแบบราชสำนัก (หัตถเวชกรรม) ด้วย

อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้การนวดแผนไทยแพร่หลายสู่ประชาชน ส่วนหนึ่งเกิดจากการส่งเสริมของภาครัฐ โดยกระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายผลักดันให้โรงพยาบาลของรัฐทุกระดับมีบริการแพทย์แผนไทย ได้แก่ การใช้สมุนไพรไทย นวดแผนไทย รวมถึงการอบประคบ เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับประชาชน โดยกำหนดเป้าหมายไว้ชัดเจนว่า โรงพยาบาลศูนย์ (โรงพยาบาลจังหวัด) ทุกแห่งทั่วประเทศจะต้องมีบริการนวดแผนไทย

สำหรับภาคเอกชน สังเกตได้ไม่ยากว่ามีร้านให้บริการนวดแผนไทยเกิดขึ้นแพร่หลายทั่วไปทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เมื่อตลาดขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง คนทั่วไปจำนวนมากจึงสนใจจะประกอบอาชีพหมอนวดแผนไทย

ข้อมูลระบุว่า แต่ละปีมีนักเรียนจบหลักสูตรการนวดของโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ร่วมหมื่นคน นับตั้งแต่ช่วงเศรษฐกิจตกต่ำในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ มีคนหันมาเรียนและยึดอาชีพหมอนวดแผนไทยจำนวนมาก ตั้งแต่ผู้ที่เรียนจบป.๔ จนถึงจบปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก รวมทั้งชาวต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น จีน และชาวยุโรป ก็มาสมัครเรียนนวดแผนไทยด้วย

กลุ่มนักเรียนไทยส่วนหนึ่งมาเรียนเพื่อหวังไปทำงานต่างประเทศ เนื่องจากการนวดแผนไทยกลายเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก และกิจการสปาในหลายประเทศต้องการพนักงานนวดบำบัดชาวไทย ไม่ว่าจะเป็นทางยุโรป เช่น ออสเตรีย อิตาลี ฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมนี หรือทางตะวันออกกลาง เช่น คูไบ บาร์เรน คูเวต ซาอุดีอาระเบีย รวมทั้งประเทศจีนและญี่ปุ่น

อาจเป็นดังที่ผู้รู้ในวงการนวดแผนไทยท่านหนึ่งให้ความเห็นไว้ว่า เพราะโลกยุคนี้มีความเร็วสูง มีการแข่งขันสูง ต่างคนต่างอยู่ ผู้คนจึงมีความเครียดสูง ขณะที่การนวดเป็นสัมผัสที่ทำให้รู้สึกอบอุ่น ผ่อนคลาย ศาสตร์โบราณอย่างการนวดแผนไทยจึงกลับมาได้รับความนิยม 🕒

ร้านให้บริการนวดตั้งเรียงรายอยู่ในซอยแห่งหนึ่งย่านถนนสุขุมวิท สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในการนวดของคนยุคนี้ ตามแหล่งท่องเที่ยวทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดมักมีร้านนวดแผนไทยเปิดบริการเป็นจำนวนมาก

๕ สิ่งควรรู้กับ “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”

“มาทำความรู้จัก
กันสักหน่อย”

๑

“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” กับ
“มรดกโลก” ไม่เหมือนกัน

“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” เน้นแนวทางปฏิบัติ การแสดงออก ทักษะ องค์ความรู้ ความเชื่อ ฯลฯ ของชุมชน กลุ่มคน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคล ที่ส่งผ่านและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น หรืออีกนัยหนึ่ง คือ วัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต ส่วน “มรดกโลก” เน้นโบราณสถานหรืออุทยานแห่งชาติ ที่ทรงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล ในแง่มุมของประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ เป็นสำคัญ

๒

“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” กับ
“มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้”
เหมือนกันไหม

“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” เป็นศัพท์ที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมแปล และนิยามขึ้นจากอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ของยูเนสโก ที่มุ่งส่งเสริมการตระหนักถึงคุณค่าอันโดดเด่น ยกย่ององค์ความรู้

และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ส่งเสริมศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของกลุ่มชนที่มีอยู่ทั่วประเทศ แต่ศัพท์คำว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” อาจจะเข้าใจยากและไม่คุ้นเคยในประเทศไทย คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงมีมติเมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๒ ให้ใช้คำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”

๓

ไทยยังไม่ได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่า
ด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม
ที่จับต้องไม่ได้

ประเทศไทยอยู่ระหว่างเตรียมการเข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จึงทำให้ประเทศไทยยังไม่สามารถเสนอมรดกทางวัฒนธรรมของไทยเพื่อขึ้นบัญชีรายการมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของยูเนสโกได้ในขณะนี้ อย่างไรก็ตามประเทศไทยได้พัฒนากลไกและมาตรการต่าง ๆ เพื่อรองรับการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาฯ แล้ว ได้แก่ การจัดทำคลังข้อมูลการขึ้นทะเบียน และการพัฒนากฎหมาย

กรณีเยนสโกประกาศรับรอง Royal ballet of Cambodia และ Sbek Thom, Khmer shadow theatre ของกัมพูชา ที่คล้ายกับ “โขน” และ “หนังใหญ่” ของไทย ในบัญชีรายการตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ

การประกาศบัญชีรายการตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ ตามที่กำหนดในอนุสัญญาฯ ไม่ได้เป็นการประกาศความเป็นลิขสิทธิ์หรือการเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว วัฒนธรรมของไทยกับเขมรมีความคล้ายกัน แต่ก็มีลักษณะเฉพาะแยกกัน โดยในกรณีของ Royal ballet of Cambodia และ Sbek Thom, Khmer shadow theatre ของกัมพูชา ได้รับการประกาศเป็นผลงานชิ้นเอกมรดกวัฒนธรรมมุขปาฐะหรือจับต้องไม่ได้ ก่อนที่อนุสัญญาจะมีผลใช้บังคับ ซึ่งต่อมาเยนสโกได้นำมาประกาศอยู่ในบัญชีรายการตัวแทนฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ พร้อมกับรายการจากประเทศต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น ๙๐ รายการ ทั้งนี้หากประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาฯ ก็สามารถเสนอ “โขน” และ “หนังใหญ่” ขอขึ้นบัญชีรายการตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติได้เช่นกัน

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีเจ็ดสาขา

กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้จำแนกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมออกเป็น

เจ็ดสาขา คือ ๑. ภาษา ๒. วรรณกรรมพื้นบ้าน ๓. ศิลปะการแสดง ๔. แนวทางปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล ๕. งานช่างฝีมือดั้งเดิม ๖. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และ ๗. กีฬาภูมิปัญญาไทย

ไทยมี “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ๘๐ รายการ

กระทรวงวัฒนธรรมประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติไว้ ๘๐ รายการ (เริ่มปี พ.ศ. ๒๕๕๒ มี ๒๕ รายการ ปีต่อ ๆ มาคือ ๒๕ และ ๓๐ รายการตามลำดับ) และจะประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ในเดือนสิงหาคมนี้

การปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทำได้อย่างไร

กระบวนการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจะต้องให้ชุมชนกลุ่มคน หรือปัจเจกบุคคล ซึ่งถือครองหรือที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ ตั้งแต่การจำแนก การบันทึกหลักฐาน การวิจัย การสนับสนุนส่งเสริมให้มีการสืบสาน การถ่ายทอด การอนุรักษ์ และการสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืนตามสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

หาความรู้เรื่อง “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”

กระทรวงวัฒนธรรมจัดพิมพ์หนังสือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ และ ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ส่งมอบให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและห้องสมุดทั่วประเทศ นอกจากนี้ข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รายชื่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ เกณฑ์การขึ้นทะเบียน ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ สามารถสืบค้นได้ที่ www.culture.go.th/ichthailand หรือ เฟสบุ๊ก “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”

วิถีทัศน์ “มรดกภูมิปัญญา”

มีสารคดีชุด “บันทึกวัฒนธรรม” กล่าวถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรวม ๓๐ ตอน อาทิ หนังใหญ่ เครื่องจักสานย่านลิเภา ตำนานพระแก้วมรกต มวยไทย ฤกษ์ดีดัดตน ฯลฯ ติดต่อขอรับได้ที่ กลุ่มปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญา สำนักมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม เลขที่ ๑๔ ถนนเทียมร่วมมิตร ห้วยขวาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐ โทร. ๐-๒๒๔๔๗-๐๐๑๓ ต่อ ๑๓๑๒-๑๓๑๔

ศิลปินแห่งชาติ

ศรีณีย์ ทองปาน
ภาพ : มุลนิธิจักรพันธ์ โปษยกฤต

วิมลปาน

จักรพันธ์ โปษยกฤต ศิลปินและศิลปินแห่งชาติที่ ๙

> ขณะสเก็ตซ์ภาพทิวทัศน์ป่าเขาฉิมชฎภู จันทบุรี

เมื่อมีการประกาศรายชื่อศิลปินแห่งชาติในปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ นาม “จักรพันธ์ โปษยกฤต” ได้รับเกียรตินั้นในฐานะศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ พร้อมวงเล็บต่อท้ายว่า (จิตรกรรม)

โดยการฝึกฝน เขาเคยได้รับคำแนะนำด้านการวาดภาพจาก ศ. ศิลป์ พีระศรี หรือ คอราโด เฟโรจี ครูชาวอิตาลีผู้บุกเบิกศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย และ “บิดา” แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร

ส่วนในทางการศึกษา จักรพันธ์เป็นศิษย์เก่าของคณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปบัณฑิต สาขาจิตรกรรม มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑

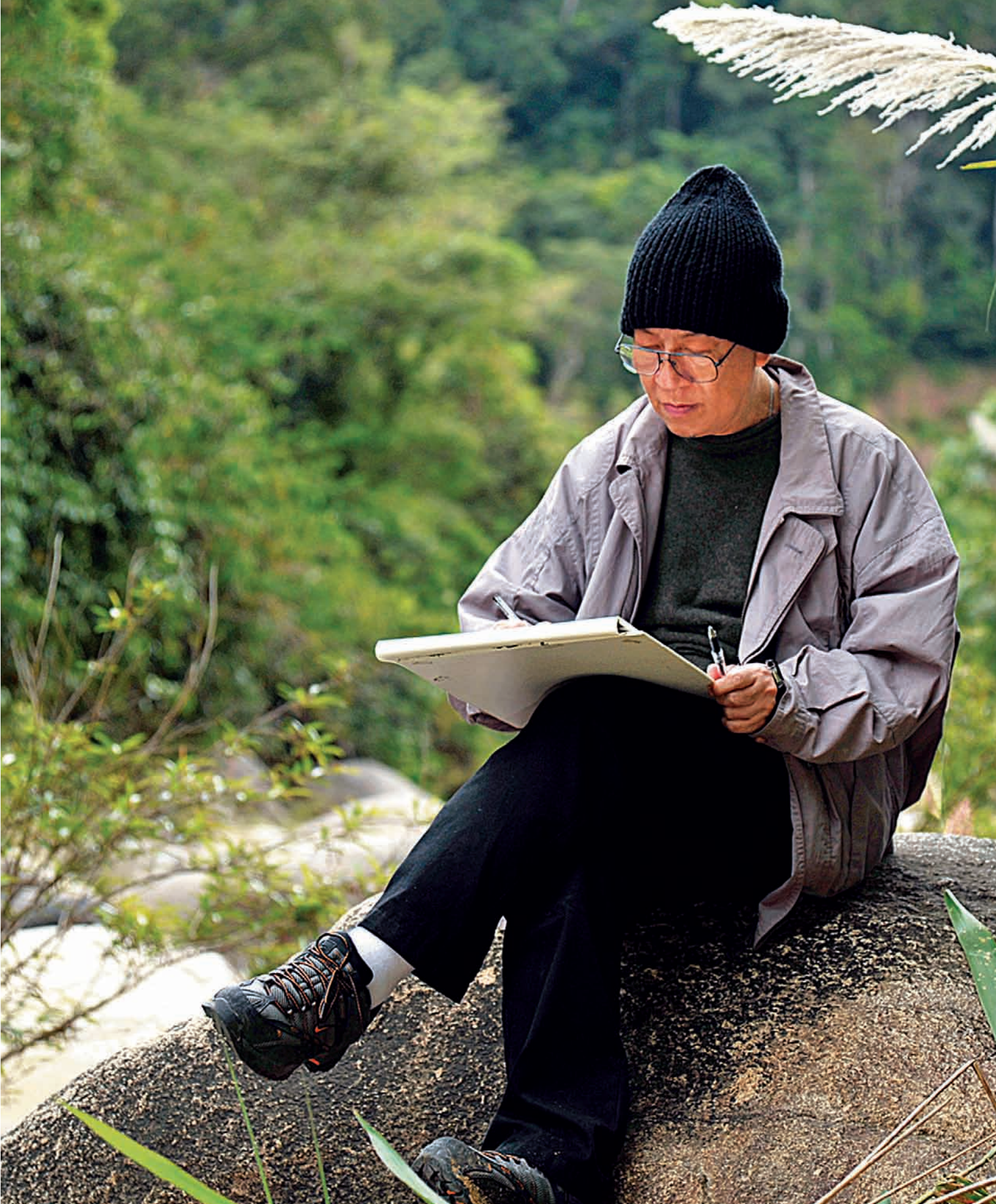
ว่าถึงฝีมือลายมือ ภาพวาดของเขาเคยได้รับรางวัลในงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติติดต่อกันมาหลายปี ผลงานภาพวาดที่มีลายเซ็น “จักรพันธ์ โปษยกฤต” ตรึงมุม คือสิ่งที่นักสะสมต่างแสวงหา ทว่ากลับมีน้อยคนจะมีโอกาสเป็นเจ้าของ

แน่นอนว่าเขาสมควรแก่เกียรติยศของ “ศิลปินแห่งชาติ” ทุกประการ กระนั้นสิ่งที่เขาสนใจและลงแรงมาอย่างต่อเนื่องยาวนานหลายสิบปี ย่อมมีอาจจำกั้อยู่เพียงด้วยคำว่า “จิตรกรรม” ในวงเล็บที่ต่อท้าย

จักรพันธ์ โปษยกฤต เกิดที่กรุงเทพฯ ช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ ความสนใจศิลปะของเขาเริ่มต้นมาตั้งแต่เยาว์วัย เขาเล่าว่า “ผมนี้เขียนรูปมาตั้งแต่ก่อนผมเขียน ก ไก่ เป็นเสียอีก...”

นอกจากจะชอบวาดรูปเป็นชีวิตจิตใจแล้ว ราวปี พ.ศ. ๒๔๙๘ เมื่อแรกมีโทรทัศน์ในเมืองไทย เด็กชายจักรพันธ์ นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ได้ดูหุ่นกระบอกเป็นครั้งแรกจากโทรทัศน์ขาวดำของครูผู้กำกับคณะ (ผู้ดูแลนักเรียนประจำ) เขาจำได้ติดตาว่าเป็นหุ่นคณะนายเปี้ยก ประเสริฐกุล เล่นเรื่อง *พระอภัยมณี* ความประทับใจทำให้เด็กมัธยมต้นคนนี้สร้างโรงหุ่นกระบอกโรงเล็ก ๆ ของตัวเองขึ้นมา พร้อมหุ่นตัวจิ๋ว ๆ ที่ทำจากวัสดุใกล้ตัว

ภาพลายเส้นแนวเสียดสีสังคม
ที่จักรพันธ์วาดประกอบคอลัมน์ของ “ศศิวิมล” ใน สดนา

เมื่อเขาได้ไปดูละครกรรมศิลป์มาก็กลายเป็นแรงบันดาลใจให้สร้างโรงละครขึ้นจากกล่องขนมปังอีก ภายในเขียนฉากตามอย่างที่ได้ดูของจริง พร้อมจัดวางตุ๊กตาตัวจ้อยที่ตกแต่งกระดาษสีเงินสีทอง โรยกากเพชร เป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ “ทำเองเล่นเอง สนุกเหลือหลาย” เขาหัวเราะลั่น

จนเมื่อจักรพันธ์จบจากคณะจิตรกรรมฯ มารับหน้าที่เป็นอาจารย์พิเศษในคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงมีโอกาสรู้จักกับคุณป้าชิ้น สกุลแก้ว บุตรสาวของนายเปียก ประเสริฐกุล จนได้เรียนรู้วิชาการเชิดหุ่น รวมทั้งยังได้สืบต่อมรดกหุ่นกระบอกรุ่นเก่ามาแทบทั้งโรง ด้วยฝีมือลายมือทางศิลปะจึงกลายเป็นที่มาของการสร้างสรรค์ใหม่ ในนามหุ่นกระบอกคณะจักรพันธ์ โปษยกฤต ออกโรงครั้งแรกที่โรงละครแห่งชาติในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ แสดงเรื่อง *พระอภัยมณี* ตอนหนึ่งนางผีเสื้อสมุทร อันเป็นเหตุให้ได้วิชาเชิดหุ่นจากคุณครูวงษ์ รวมสุข แห่งอัมพวา สมุทรสงคราม อีกท่านหนึ่ง

อีก ๒ ปีต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ หุ่นกระบอกคณะจักรพันธ์ โปษยกฤต ออกโรงอีกครั้งกับ *รามเกียรติ์* ตอนนางลอย ณ วังสวนผักกาด ช่วงเวลาเดียวกันนั้น จักรพันธ์ได้เรียนวิชาปักดินเลื่อมจากปรมาจารย์เยื่อน ภาณุทัต ซึ่งส่งผลสืบเนื่องต่องานประณีตศิลป์ของเขาในยุคหลัง

ด้วยวัยยังไม่ถึง ๔๐ ปี ความมุ่งมั่นและผลงานของจักรพันธ์เป็นที่ประจักษ์โดยเด่นชัด ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ รศ. โชติ กัลยาณมิตร “ครูใหญ่” ทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เขียนบทความยกย่องให้เขาเป็นหนึ่งในบรรดา “นายช่างเอก” ในรอบ ๒๐๐ ปีของกรุงรัตนโกสินทร์ แม้จักรพันธ์จะมีอาวุโสน้อยที่สุดในเหล่านายช่างเอกที่อาจารย์โชติออกนาม กระนั้น “ก็เป็นผู้ที่ควรจะนับได้ว่าเป็นช่างเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ด้วยท่านหนึ่ง เพราะเหตุที่เป็นผู้ที่มองเห็นความงามอันอ่อนหวานในศิลปวัฒนธรรมไทยได้อย่างลึกซึ้ง... เป็นบุคคลสำคัญอีกผู้หนึ่งที่ทุ่มเทการปฏิบัติงานในชีวิตเพื่อการ

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ดังจะเห็นว่าท่านผู้นี้ได้ส่งเสริมการสร้างและแสดงหุ่นกระบอกไทยให้ประชาชนสนใจมากขึ้น เป็นที่คาดหวังว่าในช่วงเวลาต่อไปในชีวิต ท่านคงจะเป็นผู้ผลิตผลงานศิลปะให้กับประเทศชาติได้มากยิ่งขึ้น”

ความใฝ่ใจในเรื่องหุ่นไทยของจักรพันธ์ยังต่อเนื่องไปสู่การตัดสินใจรับหน้าที่ซ่อมหุ่นหลวงในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ หุ่นหลวงเป็นหุ่นขนาดใหญ่ สูงเกือบ ๑ เมตร มีสายใยอ่อนซับซ้อนสำหรับการขยับเขยื้อนมือไม้แขนขา ทว่าต้องกลายเป็นเพียงวัตถุจัดแสดงผู้ฟังผู้บังคับอยู่ในตู้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ไม่มีใครที่ยังมีชีวิตอยู่เคยชมหรสพตึกดำบรรพ์ชนิดนี้ ยิ่งไปกว่านั้นไม่มีใครรู้จักวิธีการชักเชิดหุ่นหลวงอีกต่อไป จักรพันธ์และคณะต้องใช้เวลาใช้ความอดทนสาหัส ค่อย ๆ เรียนรู้การทำงานของกลไก พร้อม ๆ

กับการสอดใส่ชีวิตใหม่ให้แก่หุ่นหลวง ผ่านการบูรณะตัวหุ่นห้าตัว และจัดสร้างเสื้อผ้าเครื่องประดับอย่างประณีตจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ไล่เลียบกับที่ *หุ่นไทย* ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ของหุ่นนานาชาติในเมืองไทยของชาติพิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่มหนังสือ

หมุดหมายสำคัญต่อมาในวงการหุ่น คือการจัดแสดงหุ่นกระบอก *สามก๊ก* ตอนโจโฉแตกทัพเรือ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ หุ่นชุดนี้จักรพันธ์สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดกว่า ๑๐๐ ตัว พร้อมกับสร้างฉากบรรจเพลงที่จะใช้ในเรื่อง รวมทั้งยังแต่งบทร้องและบทเจรจาขึ้นใหม่ทั้งหมด แม้แสดงอยู่เพียงชั่วระยะเวลาไม่นาน ปรากฏว่าประสบความสำเร็จอย่างสูง ได้รับเสียงชื่นชมท่วมท้น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรีและปราชญ์คนสำคัญของเมืองไทย บรรยายความรู้สึกหลังชม “โจโฉแตกทัพเรือ” ไว้ในหน้าหนังสือพิมพ์

หุ่นชุด สามก๊ก อันเลื่องชื่อในยุคทศวรรษ ๒๕๓๐

< พระพิราพ (ชาย) และพระพรต (ขวา)
หุ่นหลวงสองในห้าตัวที่จักรพันธ์และคณะซ่อมแซมจนกลับมามีสภาพสมบูรณ์อีกครั้ง

สยามรัฐ ว่า “ผมไม่เคยดูหุ่นอะไรที่มีความประเสริฐเช่นเดียวกับหุ่นของคุณจักรพันธ์ที่ได้นำมาแสดงคราวนี้... หุ่นเรื่องนี้กินเวลาถึง ๓ ชั่วโมง แต่เวลา ๓ ชั่วโมงนี้ ผมมิได้เห็นว่ามีเสียเปล่าไปเลย เพราะผมได้รับความชื่นใจ ได้รับความบันเทิงใจ และได้รับการจูงใจมากกว่าครั้งไหน ๆ ทั้งหมดในระยะเวลาหลายสิบปีในชีวิตผมนี้”

ต่อมาระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๔๐ จักรพันธ์ยังได้รับหน้าที่ให้ดูแลซ่อมแซม “หุ่นวงหน้า” หรือตัวหุ่นไทยชุด รามเกียรติ์ ของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญในรัชกาลที่ ๕ จากเศษชิ้นส่วนที่เก็บจำอยู่ในห้องคลังของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ตามคำของผู้อนุรักษ์ ชากหุ่นเหล่านั้น “ดูไม่ผิดกับชากผู้โดยสารที่เรือบินตก” จึง “ไม่เคยมีใครได้เห็น ไม่เคยนำออกมาตั้งแสดงเพราะชำรุดมาก” สิ่งที่ต้องกระทำคือหาหนทางนำเอาหัวหุ่น ลำตัว แขนขาที่

กระจัดกระจาย กลับมาประกอบให้เป็นตัว พร้อมกับซ่อมแซมสายชักและเสื่อผ้าที่ชำรุดยับเยินมาแต่เดิม กระทั่งกลายเป็นชุดหุ่นวงหน้าอันงดงามกว่า ๑๐๐ ตัว จัดแสดง ณ พระที่นั่งทักษิณามิษุอยู่ในบัดนี้

ย้อนมากล่าวถึงเรื่องจิตรกรรม ต้องถือว่าจักรพันธ์เป็นช่างเขียนมีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งของบ้านเมือง หลังจากผลงานระดับส่งประกวดงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติดังกล่าวข้างต้นแล้ว สิ่งที่ทำให้ชื่อของจักรพันธ์เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง คือภาพวาดแนวไทยประยุกต์ซึ่งมีจำนวนมหาศาล เขาเคยพูดถึงการวาดภาพของตนเองไว้ว่า “รู้สึกเราทำได้เหมือนไปก่ออกไข่... ออกไข่อยู่เรื่อย”

ผู้หญิงในภาพเขียนของจักรพันธ์เป็นที่เลื่องลือในความงดงาม บอบบาง อ่อนหวาน นำทะนุถนอม ไม่ว่าจะเป็นางในวรรณคดี

ผลงานที่แพร่หลายมากที่สุดของเขาคือภาพวาดนางละคร
จัดพิมพ์เป็นบัตรอวยพรปีใหม่

> จิตรกรรมฝาผนังภาพเทพกัญญา (นางฟ้า)
พระอุโบสถ วัดตรีศูทเทพฯ

นางละคร กิณี หรือเทวนารี ภาพเหล่านี้โดยมากจัดพิมพ์จำหน่าย
เป็น ส.ค.ส. ขององค์การการกุศลในช่วงปีใหม่ และกลายเป็นของ
สะสมของผู้หลงใหลในงานประณีตศิลป์

เขายังมีผลงานภาพเหมือนบุคคล (portrait) มากมาย มีภาพ
วาดประกอบเรื่อง (illustration) วรรณคดีไทย เช่นเรื่อง อิเหนา
ที่เขียนให้แก่ทางสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ในยุคทศวรรษ ๒๕๑๐
และภาพประกอบนิทานพื้นบ้านพื้นเมืองสำหรับวารสาร เมืองโบราณ
ในช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐

แม้จะงานเขียนภาพบนฝาผนังอุโบสถตามชนบทของช่างเขียน
ไทยโบราณ จักรพันธุ์และบรรดาศิษย์ก็ยังได้ฝากผลงานไว้ให้เป็น
ตัวแทนของช่างไทยยุครัชกาลที่ ๙ ทั้งที่พระอุโบสถหลังใหม่ของวัด
ตรีศูทเทพวรวิหาร กรุงเทพฯ และวัดเขาสุทิม อำเภอกำแพง จังหวัด
จันทบุรี

< จักรพันธ์เชิดหุ่นพระสุพรรณกัลยาด้วยตัวเอง
ในระหว่างการซ้อม ตะเลงพ่าย
(ภาพ : บุญกิจ สุทธิญาณานนท์)

ส่วนงานประยุกต์ศิลป์ หรือมณฑนศิลป์ คือการออกแบบ ตกแต่ง ผลงานชิ้นที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของจักรพันธ์คือม่าน ณ เวที หอประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เมื่อปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ เขาออกแบบม่านเป็นภาพชุดใหม่โรงเรียน มีพระพุทธรูปเป็น ประธาน แวดล้อมด้วยเหล่าเทพยดาที่เป็นครูบาอาจารย์ฝ่ายชัชร้อง ฟ้อนรำ ม่านผืนนี้หลังจากที่ออกแบบแล้วต้องส่งไปทอเป็นผืนที่ ประเทศญี่ปุ่น ก่อนจะนำกลับมาติดตั้งและยังคงใช้งานมาจนทุกวันนี้ ล่าสุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๙ จักรพันธ์ยังได้ออกแบบม่านหน้าชุด ใหญ่วีรกรรมของโรงเรียนแห่งชาติ กรุงเทพฯ อีกผืนหนึ่งด้วย

อีกด้านหนึ่งจักรพันธ์เป็นคนรักหนังสือ อ่านหนังสือมากมาย มาตั้งแต่ยังเด็ก ยามรับบทเป็นผู้เขียน ตัวอักษรของเขาถือเป็นภาษาไทยชั้นดี มีวิธีการเล่าเรื่องที่น่าติดตาม รวมทั้งยามที่เขาต้องการก็สามารถสร้างความขบขันได้อย่างน่าทึ่ง งานเขียนยุคแรกของเขา คือคอลัมน์ในนิตยสาร ลอนา ใช้นามปากกา “ศศิวิมล” ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ บ้างเป็นการเขียนตอบปัญหาชีวิตอย่างแสบ ๆ คัน ๆ บ้าง เป็นเรื่องท่องเที่ยว และยังมีเรื่องเบ็ดเตล็ดอีกสารพัด ภายหลังได้รับการตีพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือพ็อกเก็ตบุ๊ก และได้รับรางวัลจากงาน สัปดาห์หนังสือแห่งชาติด้วย คอลัมน์ที่ใช้นามปากกา “ศศิวิมล” ยังปรากฏอยู่บนหน้ากระดาษของนิตยสาร พลอยแถมเพชร มาจนถึงปัจจุบัน

ในระยะราว ๑๐ ปีมานี้ งานชิ้นสำคัญที่จักรพันธ์ทุ่มเทเวลา แรงกาย และแรงใจให้จนกลายเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวัน คือการหวนคืนสู่เวทีหุ่นอีกครั้ง กับ ตะเลงพ่าย หุ่นชุดสำคัญใน

ประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยของชาติ โครงการนี้เริ่มต้นขึ้นไม่นานหลังจากหุ่นชุด สามก๊ก คือตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ หากแต่ต้องใช้เวลาก่อรูปขึ้นร่างถึง ๒๐ ปี

แม้จะมีเค้าโครงเรื่องจาก ลิลิตตะเลงพ่าย วรรณคดีชิ้นสำคัญ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระนิพนธ์ในกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส แต่เพื่อให้เหมาะสมกับการแสดงหุ่นกระบอก บทร้องและเจรจาจึงต้องประพันธ์ขึ้นใหม่ทั้งหมด จากต้นฉบับเดิมที่เป็นลิลิต คือโคลงสลักรับร้อย ตะเลงพ่าย มีบทร้องที่เขียนใหม่ให้เป็นบทกลอน ทั้งยังต้องค้นคว้าสร้างเรื่องราวเพิ่มเติมโดยอาศัยหลักฐานเอกสารต่าง ๆ อีกสารพัด ทั้งพระราชพงศาวดาร และหนังสือ ไทยรบพม่า พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยามะกุฎราชกุมาร และหนังสือ ไทยรบพม่า พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ในการนี้ มี วลลภิศร์ สดประเสริฐ ศิษย์ผู้ร่วมงานคนสำคัญ เป็นผู้รับภาระประพันธ์บทเหมือนเมื่อครั้ง สามก๊ก โดยมีศิลปินแห่งชาติ สาขาดนตรีและนาฏศิลป์ไทยสามท่าน คือ คุณครูบุญยงค์ เกตุคง คุณครูบุญยัง เกตุคง และคุณครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ บรรจเพลง และให้ทางร้อง เช่นเดียวกับหุ่นทุกเรื่องของ จักรพันธ์ ไปชยกฤต และคณะ

ตะเลงพ่าย พรรณนาถึงพระราชกรณียกิจกอบกู้บ้านเมืองของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสรรเสริญบรรพบุรุษที่ได้อุทิศชีวิต เลือดเนื้อรักษาบ้านเมืองไว้ เมื่อเป็นเรื่องศึกสงครามเช่นนี้ทำให้ต้องมีตัวละครถึงกว่า ๒๐๐ ตัว ทั้งสมเด็จพระนเรศวรฯ พระเอกาทศรถ พระสุพรรณกัลยา พระมหาอุปราชา แม่ทัพนายกอง และไพร่พล ฝ่ายพม่าและไทย ตลอดจนสารพัดสัตว์ ตั้งแต่ช้างศึก ม้าศึก ไปจนถึงไก่ชนและจระเข้

< มือของหุ่นชุด ตะเลงพ่าย พัฒนาขึ้นในแนวทางเดียวกับหุ่นหลวง จนสามารถกระดกข้อมือได้อย่างสมจริง
(ภาพ : บุญกิจ สุทธิญาณานนท์)

นอกจากการจัดสร้างตัวหุ่น เสื้อผ้าอาภรณ์และอาวุธซึ่งทำไป
ได้ที่ละเล็กละน้อย ด้วยเป็นงานฝีมือเย็บปักวาดเขียนอย่างประณีต
ละเอียดแล้ว สิ่งสำคัญที่ควบคู่กับการสร้างหุ่นก็คือการฝึกหัดคน
เชิดหุ่น ซึ่งต้องใช้แรงงานของผู้คนมากมายเช่นกัน ที่น่าอัศจรรย์
คือแต่ละคนล้วนมีที่มาอันแตกต่างหลากหลาย เรียกได้ว่ามาจาก
คนละทิศละทาง แต่ทุกคนล้วนมาร่วมมือกันทำให้อย่างเต็มใจ
ด้วยความรัก และความศรัทธา

ทุก ๆ เดือนตลอดช่วง ๔-๕ ปีมานี้ ที่บ้านของจักรพันธ์ุในซอย
เอกมัย สุขุมวิท ๖๓ จะมีการซ้อมใหญ่ครั้งหนึ่ง แต่ละครอบที่ผ่านไป
จะมีฉากใหม่ๆ เพิ่มเติมเข้ามา มีตัวหุ่นที่เพิ่งสร้างเสร็จเข้ามาสมทบ
พร้อมกันนั้นยิ่งนานไปการซ้อมแต่ละรอบยังมีผู้ชมล้นหลามขึ้น
ทุกที ปากต่อปากต่างเล่าลือถึงความวิจิตรงดงามของหุ่น ความ
อัศจรรย์ของการเชิด ความไพเราะของบทเพลง รวมถึงความชื่นอก
ชื่นใจที่ได้รับ

แต่ในระหว่างนั้นเองข่าวร้ายก็มาเยือน กลางปี พ.ศ. ๒๕๕๒
มีเค้าวบ้านไม้สองชั้นหลังเก่าของเขา ซึ่งเป็นที่ตั้งของมูลนิธิ
จักรพันธ์ุ โปษยกฤต และมีฐานะเหมือนพิพิธภัณฑสถานศิลป์ กำลัง
จะกลายเป็นหุบเหว เพราะที่ดินผืนข้างเคียงขึ้นป้ายว่าจะเป็นที่ตั้ง
ของคอนโดมิเนียม อาคารพักอาศัย ๓๒ ชั้น ซ้ำร้ายระหว่างการ
ก่อสร้างที่จะกินเวลาราว ๓ ปี ย่อมนำมาซึ่งฝุ่น เสียง แรงสั่นสะเทือน
การเคลื่อนไหของพื้นดิน กระทั่งการหลุดพังทลายของอาคารใกล้เคียง
เหล่านี้ล้วนส่งผลร้ายแรงทั้งต่อสุขภาพของจักรพันธ์ุเอง ตัวบ้าน
และศิลปสมบัติที่สะสมไว้ บรรดาศิลปินไทย ลูกศิษย์ลูกหา
และกลุ่มนักอนุรักษ์ต่างออกโรงมาร่วมคัดค้านโครงการดังกล่าว
รวมทั้งมีการระดมทุนจากภาคประชาสังคมมาเพื่อให้ทางมูลนิธิ
จัดซื้อที่ดินบริเวณนั้นไว้เสียเอง แต่ก็ยังไม่เพียงพอ

แม้ต่อมาโครงการก่อสร้างคอนโดมิเนียมดังกล่าวจะระงับยับยั้ง
ไป และจนถึงขณะนี้ก็ยังมิได้มีการก่อสร้างใดๆ ในบริเวณนั้น แต่
สุดท้ายจักรพันธ์ุตัดสินใจเป็นฝ่าย “ถอย” เสียเอง ด้วยการจัดหา
ที่ดินผืนใหม่ย่านเขตสายไหม ชานเมืองกรุงเทพฯ เพื่อเป็นที่ทำการ
ถาวรของมูลนิธิจักรพันธ์ุ โปษยกฤต เรื่องนี้อยู่ในใจของเขามา
เนิ่นนาน ดังที่เคยให้สัมภาษณ์ไว้ตั้งแต่เมื่อ ๑๐ กว่าปีมาแล้วว่า
“ผมอยากมีโรงละครไว้เล่นหุ่นโดยเฉพาะ ไว้เล่นได้ตามอำเภอใจ...

แล้วผมก็อยากมีที่เก็บผลงาน เพราะผมมีงานเก็บไว้เยอะ แต่ก็ไม่มี
เป็นแค่ความฝัน”

ภารกิจสำคัญของจักรพันธ์ุในวันนี้ คือการส่งต่อมรดกวัฒนธรรม
ที่สั่งสมกันมายาวนานให้แก่คนรุ่นหลัง ในฐานะของ “ศิลปะสมัย
รัชกาลที่ ๙” ศิลปะอันมีลักษณะเป็น “ของใหม่ที่ได้ขัดเกลา
ปูพื้นฐาน มีแม่บทมาจากของเก่า อย่างที่เรียกว่าประสิทธิ์ มิใช่
ของใหม่ที่เกิดขึ้นมาส่งเดชดิบ ๆ ไม่มีครู ไม่มีทาง” ดังที่เขาเคย
อธิบายถึงงานของตนเองไว้ในหนังสือ *หุ่นวังหน้า*

ความมุ่งหวังของอาคารมูลนิธิแห่งนี้คือจะเป็นพิพิธภัณฑ
ที่เก็บรวบรวมผลงานที่ จักรพันธ์ุ โปษยกฤต สร้างสมมาทั้งชีวิต ทั้ง
ภาพวาดต้นฉบับ หุ่นกระบอกชุดต่างๆ หลายร้อยตัวที่เขาสร้าง
มา ตลอดจนเครื่องดนตรีเก่าแก่ และโบราณวัตถุทรงคุณค่ามากมาย
รวมทั้งยังมีโครงการที่จะสร้างอาคารอเนกประสงค์ ซึ่งสามารถใช้
ซ้อมหุ่นได้เป็นครั้งคราวต่อไป

ขอขอบคุณ

อาจารย์จักรพันธ์ุ โปษยกฤต, มูลนิธิจักรพันธ์ุ โปษยกฤต,
คุณวัลลภศิริ สดประเสริฐ และ ผศ. วัชรภรณ์ อาจหาญ

อ้างอิง

เกศรา สุทธิประสิทธิ์. “บางบทสนทนากับ จักรพันธ์ุ โปษยกฤต ศิลปิน
ผู้สืบทอดศิลปะไทย.” ใน *๑๖ ศิลปินร่วมสมัยของไทย*. รวบรวมจากบท
สัมภาษณ์ศิลปินในนิตยสาร *Hi-Class* ๒๕๒๗-๒๕๓๔.
คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. คึกฤทธิ์พันธุ์ : *ดูละคร ดูหนัง ฟังเพลง*. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิคึกฤทธิ์ ๙๐, ๒๕๕๔.
จักรพันธ์ุ โปษยกฤต. *หุ่นวังหน้า*. กทม.: โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๙๔), ๒๕๔๐.
จักรพันธ์ุ โปษยกฤต *ศิลปินแห่งชาติ*. บทสัมภาษณ์จากนิตยสาร *พลอย-
แกมเพชร*. ฉบับที่ ๒๑๗ ปีแรก เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๔.
โชติ กัลยาณมิตร. “นายช่างเอกในรอบ ๒๐๐ ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์”
วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ฉบับพิเศษ กรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
ปีที่ ๔-๕ (ธันวาคม ๒๕๒๓-ธันวาคม ๒๕๒๕)
นฤเบศร์ สมฤทธิ์. “ตุ๊กตาชาววังกับสิ่งละอันพันละน้อยอย่างของ จักรพันธ์ุ
โปษยกฤต.” *สารคดี*. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓๐ (สิงหาคม ๒๕๓๐)
สุวรรณา เปรมโสตร์. จักรพันธ์ุ โปษยกฤต “ชีวิตเพื่อศิลปะ ศิลปะคือชีวิต,”
สารคดี. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒๙๓ (กรกฎาคม ๒๕๕๒)

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
เปิดเวทีต้อนรับการแสดงผลงานสร้างสรรค์
“ร้องรำทำเพลง”

พบกับศิลปินมากความสามารถ
ตลอดเดือนพฤษภาคม
ถึงเดือนสิงหาคม ๒๕๕๕

คอนเสิร์ต “NERANNENAH”

ร้องรำทำเพลง ครั้นเครื่องเพลงประสาน
โดย สมาคมขับร้องประสานเสียงแห่งประเทศไทย
วันเสาร์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๕

คอนเสิร์ต RUAM SMAI BIG BAND

โดยสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
วันอาทิตย์ที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕

การประกวดขับร้องเพลง “แม่ของแผ่นดิน”

วันเสาร์ที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๕

คอนเสิร์ต “ลูกทุ่งไทยไม่กลายพันธุ์”

วันอาทิตย์ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕

โดย สมัชชาศิลปินแห่งประเทศไทย และสมาพันธ์ศิลปินเพื่อสังคม

คอนเสิร์ต WIND ORCHESTRA (BSRU)

โดย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
วันศุกร์ที่ ๑๓-อาทิตย์ที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕

คอนเสิร์ตดนตรีคลาสสิก เจลิมพระเกียรติฯ

บรรเลงโดย วงดุริยางค์เยาวชนไทย ในพระอุปถัมภ์ฯ
วันอาทิตย์ที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕

ณ หอประชุมเล็ก

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมหรือสำรองที่นั่ง ได้ที่
โทร. ๐-๒๒๔๗-๐๐๒๔ ต่อ ๔๑๑๙, ๔๑๖๒

กรุงเทพฯ

ของ

“สมเด็จพระครู”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พ.ศ. ๒๔๐๖-๒๔๙๐) ทรงเป็น “นายช่างใหญ่” ของราชสำนักสยามตั้งแต่ช่วงกลางรัชกาลที่ ๕ จนถึงรัชกาลที่ ๗ ผลงานฝีพระหัตถ์มีมากมายหลายแขนง ตั้งแต่สถาปัตยกรรม จิตรกรรมฝาผนัง ภาพลายเส้นประกอบหนังสือ งานประณีตศิลป์ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ไปจนถึงเพลงดนตรี เพลง “เขมรไทรโยค” หนึ่งในเพลงไทยที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุดก็เป็นพระนิพนธ์ของพระองค์ท่าน

นอกจากนั้นลายพระหัตถ์ (จดหมาย) ที่ทรงมีโต้ตอบกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ต่อเนื่องยาวนานมาหลายสิบปี ยังถูกนำมารวบรวมตีพิมพ์ไว้เป็นหนังสือชุดใหญ่กว่า ๒๐ เล่มในชื่อ *สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ* อันถือเป็นขุมคลังความรู้อันล้ำค่ายิ่งในศาสตร์สารพัดแขนง

ช่างไทยรุ่นหลังถึงแก่ออกพระนามด้วยความเคารพว่าทรงเป็น “สมเด็จพระครู” เพราะทุกชิ้นงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ล้วนประกอบด้วยความรู้ความคิดอย่างลึกซึ้ง ใช้เป็นแบบอย่างในการศึกษาเรียนรู้ได้ไม่รู้จบ เมื่อครั้งที่ทรงออกแบบวัดเบญจมบพิตร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกับทรงสรรเสริญไว้ในพระราชหัตถเลขาว่า “ฉันไม่นึกจะยอเธอเลยแต่อดไม่ได้ ว่าเธอเป็นผู้นั่งอยู่ในหัวใจฉันเสียแล้วในเรื่องทำดีไซ้เช่นนี้...”

งานฝีพระหัตถ์เฉพาะที่แลเห็นได้ง่ายในกรุงเทพฯ ยังมีอยู่หลายที่ บางแห่งมีชื่อเสียงในฐานะแหล่งท่องเที่ยว แต่ก็อาจมีอีกหลายแห่งที่ผ่านตาผู้คนไปโดยไม่ทันตระหนักว่าเป็นงานของ “สมเด็จพระครู”

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (ประทับกลาง)
ทรงฉายพร้อมด้วยพระโอรสและพระธิดา

๑

๒

ประตුවังท่าพระ

ถนนหน้าพระลาน ตรงข้ามพระบรมมหาราชวัง

วังท่าพระเป็นที่ประทับเดิมของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ซึ่งภายหลังเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้รับพระราชทานให้เป็นที่ประทับในสมัยรัชกาลที่ ๕ สิ่งก่อสร้างสำคัญที่ทรงออกแบบสำหรับ “บ้าน” ของพระองค์เอง คือซุ้มประตูด้านหน้าที่ออกแบบอย่างสมสมัย โดยใช้วัสดุสมัยใหม่คือคอนกรีตเสริมเหล็ก และมีความกว้างเพียงพอแก่การเข้าออกของรถยนต์ ขณะเดียวกันก็ไม่ทิ้งลักษณะสง่างามสมฐานะความเป็นประตුවังเจ้าฟ้า แม้ภายหลังวังท่าพระจะกลายเป็นที่ทำการของมหาวิทยาลัยศิลปากร แต่ซุ้มประตูนี้พระหัตถ์ก็ยังคงถูกรักษาไว้เป็นศรีสง่าสืบมา

ตึกถาวรวัตถุ

ถนนหน้าพระธาตุ ตรงข้ามสนามหลวง

ตึกถาวรวัตถุเคยทาสีปูนแดงจนรู้จักกันในชื่อ “ตึกแดง” แต่ในการบูรณะเมื่อราว ๑๐ กว่าปีมานี้ ค้นพบว่าเคยทาสีเหลืองแก่ จึงเปลี่ยนกลับมาใช้สีเหมือนเมื่อแรกสร้าง เดิมทรงออกแบบให้เป็น “ตึกถาวรวัตถุ” คืออาคารถาวรเพื่อใช้เนื่องด้วยการพระเมรุเจ้านายที่จัดขึ้น ณ ท้องสนามหลวง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงใช้แรงบันดาลใจจากปราสาทหินศิลปะขอม เช่นกระเบื้องของปราสาทนครวัด และ

ความนิยมลักษณะเข้มแข็งของงานช่างขอมโบราณเช่นนี้จะกลายเป็นหนึ่งในแนวทางสำคัญในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมของ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ในเวลาต่อมา

วัดเบญจมบพิตร

ถนนนครปฐม ริมคลองเปรมประชากร

ตำนานฉบับชาวบ้านมักเล่าว่าที่นี่สร้างขึ้นด้วยหินอ่อนที่เหลือจากการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม หากแต่ในความเป็นจริง วัดแห่งนี้ก่อสร้างขึ้นเพื่อเป็นวัดประจำพระราชวังดุสิต และพระอุโบสถที่ปูผนังด้วยหินอ่อนจากอิตาลีนั้นเริ่มก่อสร้างมาก่อนพระที่นั่งอนันตสมาคมเกือบ ๑๐ ปี นอกจากพระอุโบสถแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ยังทรงออกแบบพระวิหารคดและพระระเบียง ศาลาคู่หน้าพระอุโบสถ พระที่นั่งทรงธรรม ศาลาการเปรียญ ไปจนถึงซุ้มประตูและรั้วเหล็กหล่อ

วัดราชาธิวาส

ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ถนนสามเสน

เป็นที่ประทับเดิมของพระวชิรญาณภิกขุ ซึ่งภายหลังเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงปลายรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงออกแบบพระอุโบสถใหม่ของวัดแห่งนี้ โดยทรงเล็งการใช้ซ้อฟ้า ไบระกา หางหงส์ รวมทั้งการปิดทองประดับกระจก เช่นที่นิยมใช้กันมาจนเป็นประเพณี หากแต่ทรงออกแบบ

๓

๔

๕

ให้คุ้มมั่นคง หนักแน่น ด้วยแรงบันดาลใจจากศิลปะขอม แต่ขณะเดียวกันก็ยังสามารถใช้ประโยชน์ตามหน้าที่ของพระอุโบสถได้เป็นอย่างดี

พระปฐมบรมราชานุสรณ์

เชิงสะพานพระพุทธรยอดฟ้า ปากคลองตลาด

เนื่องในการเฉลิมฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการออกแบบก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา พร้อมด้วยพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบพระบรมราชานุสาวรีย์ โดยมีศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ซึ่งขณะนั้นยังคงถือสัญชาติอิตาลี และใช้นามว่า คอราโด เฟโรจี เป็นผู้ปั้นแบบพระบรมราชานุสาวรีย์ ก่อนจะส่งไปถอดพิมพ์หล่อมาจากต่างประเทศ ต่อมาภายหลังได้มีการเสริมส่วนฐานและแผงด้านหลังของพระปฐมบรมราชานุสรณ์ให้สูงขึ้นไปอีกมาก อันเป็นการทำลายสัดส่วนและสุนทรียภาพแบบดั้งเดิม

อ้างอิง

สถาปัตยกรรมมีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. กทม.: กรมศิลปากร, ๒๕๓๘.
 สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ “สมเด็จพระครู” นายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๗.

พื้นบ้านพื้นเมือง

ข้อมูลและภาพ : ทวีศักดิ์ หว่างจันทร์
เรียบเรียง : อภิญญา นนทนาท

> การประดับแหงหยวก
ด้วยภาพจับ รามเกียรติ์
ประกอบดอกไม้ ใบไม้แกะสลัก
ในภาพเป็นรูปกุมภกรรณ
รบกับหนุมาน

ช่างแหงหยวก วัดจำปา

วัดจำปาตั้งอยู่ในพื้นที่สวนของเขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ย่านนี้เรียกกันว่าชุมชนเกาะศาลเจ้าวัดจำปา เป็นชุมชนเก่าแก่ริมคลองบางระมาด ในอดีตเคยเป็นแหล่งชุมชนช่างที่มีชื่อเสียงหลายแขนง ทั้งช่างปั้น ช่างเขียน และที่สำคัญคือช่างแหงหยวก

งานแหงหยวกเป็นงานช่างที่เกิดจากการฉลุ ลวดลายลงบนกาบกล้วย เพื่อใช้ประดับประดาพิธี ซึ่งสร้างขึ้นเป็นอาคารชั่วคราว แทนการแกะสลักด้วยไม้จริง ซึ่งใช้เวลานานและมีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่า ครูช่างแหงหยวกในกลุ่มช่างวัดจำปามีอยู่หลายท่าน อาทิ พระครูพิบูลพัฒนกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดมณฑป ตลิ่งชัน พระอาจารย์โหวง วัดมะกอก ตลิ่งชัน ครูกำจัด เอมระดี ครูจรรยา หว่างจันทร์ ครูบุญมา ครูศักดิ์สิทธิ์ ครูเขียน อาจารย์แมน เป็นต้น

งานแหงหยวกของกลุ่มช่างวัดจำปาเริ่มต้นเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด จากคำบอกเล่าของครูจรรยา หว่างจันทร์ กล่าวว่าระยะแรกงานแหงหยวกของกลุ่มช่างวัดจำปามีลักษณะเรียบง่าย ไม่มีลวดลายซับซ้อน จนกระทั่งในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ราวปี พ.ศ. ๒๔๘๕ หลวงวิวัฒนศิลป์ (ต่วน ยุวะพุกกะ) ซึ่งเป็นผู้มีฝีมือในงานแหงหยวกอย่างมาก ได้อพยพหนีภัยสงครามมาพักอาศัยอยู่ในย่านเกาะศาลเจ้าวัดจำปา คุณหลวงเห็นงานแหงหยวกของกลุ่มช่างวัดจำปา จึงได้ถ่ายทอดวิธีการเขียนลายให้ รวมทั้งจนเมื่อสงครามสงบแล้ว ท่านยังพาช่างไปเที่ยวดูงานแหงหยวกในงานพระเมรุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พ.ศ. ๒๔๙๓ และงานพระเมรุสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พ.ศ. ๒๔๙๙ ทำให้

งานแหงหยวกส่วนบัวปากฐาน ประกอบด้วยลายฟันปลา ลายฟันสาม ลายบัว นำลายที่ได้มาประกอบเป็นแหงหยวก บัวคว่ำบัวหงาย แล้วมีการประดับแหงหยวก ด้วยลายบัว เป็นงานแหงหยวกแบบเครื่องถม (ภาพ : อีรนันท์ ช่วงพิชิต)

> งานแหงหยวกที่ตระกูลหว่างจันทร์ จัดทำในรูปแบบของงานเบญจกระถางน้ำมนต์ ที่ยังคงไว้ด้วยอุดมคติเรื่องเขาพระสุเมรุ แต่ในภาพจัดวางด้วยหัวไชเท้าแทน (ภาพ : ณัฐวิทย์ พิมพทอง)

งานแหงหยวกของกลุ่มช่างวัดจำปาพัฒนาในรูปแบบมากขึ้น จนก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น คือ นอกจากจะมีความสวยงามของลวดลายแล้ว ยังให้ความสำคัญแก่การเลือกประดับลายหรือภาพต่าง ๆ ตามฐานานาคศักดิ์ คือไม่ประดับภาพต่ำศักดิ์ในที่สูง

คนโดยทั่วไปมักเข้าใจว่างานแหงหยวกจะทำเฉพาะในพิธีปลงศพเท่านั้น แต่กลุ่มช่างวัดจำปาจะนำงานแหงหยวกมาใช้ได้ทั้งงานมงคลและอวมงคล เพียงแต่มีระเบียบการประดับลวดลายแตกต่างกันไป โดยในพิธีปลงศพ งานแหงหยวกจะใช้ตกแต่งที่ตั้งศพ หรือช่างเรียกว่า **ฐานปูน** ของอาคารทรงปราสาทยอดขนาดเล็ก แต่ถ้าเผากลางแจ้งจะไม่ตั้งฐานปูนไว้บนปะรำหรือเมรุชั่วคราว หากตั้งบนเชิงตะกอนแทน เรียกการตั้งศพแบบนี้ว่า **นางลอย** ตามวรรณคดีเรื่อง **รามเกียรติ์** ตอนนางเบญจกายแปลงร่างเป็นนางสีดา ภาพที่นิยมใช้ประดับมักเป็นรูปพระมาตุลี สารทิของพระอินทร์ ตามความเชื่อที่ว่าผู้ตายจะได้กลับคืนสู่สวรรค์ การใช้หยวกกล้วยประดับเชิงตะกอนที่เผาศพ กลางแจ้ง นอกจากจะทำให้เกิดความสวยงามแล้ว

ยังเป็นการควบคุมไฟไม่ให้ลุกลามเวลาเผา เพราะกล้วยเป็นพืชชุ่มน้ำ

ส่วนในงานมงคล งานแหงหยวกจะใช้งานโกนจุกหรือโกนผมไฟ โดยช่างจะตั้งอาคารเรือนยอดเพื่อใช้ตั้งเบญจกระถางน้ำมนต์หรือขันน้ำมนต์ ตามความเชื่อที่ว่าผู้เกิดมาจากสวรรค์ จึงต้องทำพิธีในสถานที่จำลองสวรรค์ รูปที่ใช้ประดับคือรูปเทพนม สื่อถึงเทวดาที่มาร่วมอำนวยการ เช่นเดียวกันกับงานขึ้นบ้านใหม่ ที่มีการตั้งเบญจก่อก่อพระเจดีย์ทราย เชื่อว่าการก่อพระเจดีย์ทรายนี้เป็นการบูชาพระรัตนตรัย และทรายที่นำมาก่อพระเจดีย์ทรายนี้ พระสงฆ์จะนำไปโปรยรอบบ้านเพื่อเป็นสิริมงคล

วัสดุที่ใช้ในการแหงหยวกมีหลายอย่าง วัตถุประสงค์สำคัญคือกบายกล้วยที่ต้องเป็นกล้วยตานีเท่านั้น เพราะมีรังผึ้งละเอียด เก็บน้ำได้ดี ไม่เหนียวง่าย กบายชาวสะอากกล้วยตานีที่ดีต้องปลูกในที่ร่มชุ่มน้ำ เรียกว่ากล้วยตานีสวนหรือตานีหม้อ กบายจะนิ่ม แหงลายได้ง่าย

ส่วนผักผลไม้อื่น ๆ ก็มีมะละกอ พักทอง ดอกไม้สดต่าง ๆ เช่น ดอกรัก ดอกพุด ดอกบานไม่รู้โรย

อุปกรณ์อื่น ๆ ก็มีแตกต่างกันไปตามประเภทของงาน ได้แก่ กระจกอังกฤษสีต่าง ๆ มีดแทงหยวก มีดยาวสำหรับตัดหยวก อุปกรณ์การแกะสลัก ค้อน ตะปู ตอกสำหรับเย็บแผงหยวก พิมพ์ลายแบบต่าง ๆ คีมตัดลวด หินลับมีด สีย้อมดอกไม้

งานแทงหยวกของกลุ่มช่างวัดจำปามีลักษณะงานที่ประเภท ได้แก่ **งานแทงหยวกเครื่องถม** เป็นงานขั้นสูงที่เป็นของหลวง เดิมใช้เฉพาะเจ้านาย ใช้วิธีการกดพิมพ์ลงบนผืนผลไม้ เช่น มะละกอ พักทอง จากนั้นนำไปติดที่แผงหยวก ใช้ใบตองหรือกระดาษสีรองรับ **งานประกอบเครื่องสด** เป็นงานแกะสลักภาพลอยตัวมาประดับแทนการติดลายหรือฉลุลาย มักเป็นภาพเล่าเรื่อง มีระเบียบแบบแผนและฐานานุศักดิ์ในการประดับภาพ **งานแทงหยวกฉลุลาย** ใช้วิธีฉลุลายบนหยวก แล้วขีดกระดาษสีด้านหลัง เกิดเป็นลายสองมิติ ความงามอยู่ที่การขีดกระดาษสีด้านหลัง ช่วยขับลายให้เด่นชัด **งานแทงหยวกผสมและตกแต่งด้วยดอกไม้สด** เป็นการใช้ดอกไม้สดมาประดับผสมผสานแทนภาพแกะสลัก เช่น การประดับพวงอุบะ แผงม่านที่ร้อยขึ้นจากดอกไม้ เป็นต้น งานชนิดนี้พัฒนาขึ้นมาใหม่ ใช้เป็นครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพครูจรรยา หว่างจันทร์

ขั้นตอนการทำ ช่างต้องประกอบโครงสร้างเป็นอาคารขึ้นก่อน อาจเป็นอาคารเรือนยอดหรือรูปแบบอื่น ๆ ตามที่ออกแบบไว้ โดยมีส่วนประกอบที่สำคัญ ดังนี้

รัตเกล้า เป็นส่วนรองรับหลังคาต่อจากปลายเสาด้านบน กลุ่มช่างวัดจำปาออกแบบให้หลังคามีกระจงไม้และต่อด้วยฐานบัวกลุ่ม แขนงหยวกที่ขอบบนแผงหยวกเป็นลายกระจงรวนหรือกระจงใบเทศ ขอบด้านล่างเป็นลายเฟืองกับลายฟันปลา ส่วนกลางของแผงหยวกประดับเครื่องสดหรือฉลุลาย ถ้ามีการประดับดอกไม้สดจะทำเป็นแผงม่านมีชายห้อยด้วยอุบะ รัตเกล้าเป็นส่วนที่สื่อถึงสวรรค์ ภาพที่นำมาประดับจึงเกี่ยวกับเทวดา นางฟ้า เช่น พระมาตุลี เทพนม ราหูอมจันทร์ เมขลา-รามสูร เป็นต้น

เสา รองรับส่วนรัตเกล้า มีการทำแผงหยวกบังเสา ลวดลายที่ใช้คือลายแข่งสิงห์เปลว ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของช่างวัดจำปา และนิยมประดับภาพหงส์ มังกร และพญานาคพันเสา ภาษาช่างเรียกว่า “กั๊ดกั๊ด” หมายถึงหันหน้าภาพเข้าหากัน

ถัดลงมาเป็น **บัวปากฐาน** ส่วนนี้นิยมประดับภาพจับ **รามเกียรติ์** เช่น ภาพหนุมานรบกุมภกรรณ หนุมานจับนางเบญจกาย หนุมานรบมัจฉานุ เป็นต้น

เสาถุน เป็นเสาขนาดเล็กต่อจากบัวปากฐาน ลักษณะเหมือนขาโต๊ะรับโคงศพ ส่วนนี้ประดับแผงหยวกเรียกว่าสิงห์หนีบ คือนำแผงหยวกสองแผงหันหลังเย็บติดกัน ประกอบด้วยลายแข่งสิงห์ ลายฟันปลา

เรือนไฟ เป็นส่วนต่อจากเสาถุน ด้านบนเป็นที่วางดอกไม้จันทร์ นิยมใช้ลายฟันปลา ลายฟันสาม ประกอบเป็นแผงหยวกแบบบัวคว่ำบัวหงาย กลาง

> นายทวีศักดิ์และพี่น้องตระกูลหว่างจันทร์ มักไปสาธิตและสอนการแทงหยวก ให้กับโรงเรียน มหาวิทยาลัยในงานต่าง ๆ ในภาพเป็นการสาธิตการแทงหยวกในงานประจำปีของวัดหนึ่ง พ.ศ. ๒๕๕๓ (ภาพ : ธีรพันธ์ ช่างพิชิต)

นายทวีศักดิ์ หว่างจันทร์ เป็นผู้ที่สืบทอดงานแหงหยวก
ของกลุ่มช่างวัดจำปาและเป็นผู้เดียวของตระกูลหว่างจันทร์
ที่สามารถทำงานแหงหยวกได้ครบทั้งหลัง
และมักไปสาธิตให้ความรู้ในงานต่างๆ
(ภาพ : อภิญญา นนหันาท)

แหงหยวกมีการฉลุลาย ตัดลาย หรือประดับภาพแกะสลัก โดยเฉพาะรูปสัตว์ เช่น ปลาตุ๊ก ปลาตะเพียน หรือผลไม้ต่างๆ ได้แก่ ทุเรียน มะม่วง น้อยหน่า หรือแม้กระทั่งไข่เค็ม เป็นต้น

ส่วนสุดท้ายคือ **บัวตื้นฐาน** ใช้ลายพื้นปลา ลายบัว ประกอบเป็นแหงหยวกบัวคว่ำบัวหงาย ใช้ประดับเพื่อ บดบังล้อเลื่อนด้านล่าง เพื่อความเรียบร้อยของงาน

การทำงานแหงหยวกแต่ละครั้ง ครูช่างแต่ละท่านจะแบ่งหน้าที่กันตามความชำนาญ เช่น พระครูพิบูลพัฒน์กิจเชี่ยวชาญการแกะดอกไม้ อาจารย์แมน ถนัดภาพเทพต่างๆ ครูกำจัดและครูศักดิ์สิทธิ์มีฝีมือในการแกะมังกร ครูบุญมาชำนาญเรื่องการแกะดอกเบญจมาศและมังกร ครูจรรยาเก่งการแกะผลไม้ พญานาค ภาพจับ *รวมเกียรติ* เล่ากันมาว่าถ้าครูจรรยา กับครูกำจัดไปงานด้วยกัน ท่านจะแกะพญานาคและมังกรพื้นเสาแบบกัดกัน

การทำงานรวมกลุ่มกันของครูช่างในรุ่นหลัง คงเหลือเพียงพระครูพิบูลพัฒน์กิจ ครูกำจัด เอมระดี และครูจรรยา หว่างจันทร์ งานที่ทำร่วมกันครั้งสุดท้าย

คือเมื่อครั้งงานพระราชทานเพลิงศพพระครูอรุณกิจจาทร (ช่วง) อดีตเจ้าอาวาสวัดจำปา ตั้งแต่เมื่อ ๒๐ กว่าปีก่อน เมื่อสิ้นทั้งสามท่านนี้แล้ว จึงเท่ากับว่าหมดยุคช่างรุ่นครูของกลุ่มช่างวัดจำปา

หลังจากนั้นยังคงมีผู้สืบทอดงานแหงหยวกต่อมาอีกสองตระกูล คือ **ตระกูลเอมระดี** โดยมี ร.ต.ต. สวัสดิ์ เอมระดี บุตรชายครูกำจัด เป็นผู้สืบทอดวิชา แต่ท่านย้ายภูมิลำเนาไปอยู่ที่อื่น จึงไม่ได้มาทำงานช่างที่วัดจำปามากนัก กับ **ตระกูลหว่างจันทร์** โดยมีนายทวีศักดิ์ หว่างจันทร์ บุตรชายครูจรรยา และพี่น้องร่วมมือกันทำงาน

ปัจจุบันตระกูลหว่างจันทร์ยังคงสืบทอดฝีมือและเอกลักษณ์งานแหงหยวกกลุ่มช่างวัดจำปาไว้ อย่างครบถ้วน นอกจากนี้คุณทวีศักดิ์ หว่างจันทร์ ยังคงเดินทางถ่ายทอดความรู้ด้านการแหงหยวกของช่างวัดจำปา เพื่อสืบสานงานวัฒนธรรมนี้ให้กับผู้ที่สนใจ และสถานศึกษาต่างๆ โดยมุ่งหวังว่าคนรุ่นใหม่จะได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาช่างโบราณไม่ให้สูญหายไป ตามกาลเวลา ☺

NERANNENAH

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ขอเชิญชมคอนเสิร์ต
NERANNENAH ร้องรำ ทำเพลง ครั้นครอง เพลงประสาน
โดยคณะนักร้องประสานเสียงเยาวชนไทย

วันเสาร์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๕ เวลา ๑๙.๐๐ น.

ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
สนใจสำรองบัตรได้ที่ โทร. ๐-๒๒๔๗-๐๐๒๘ ต่อ ๔๑๑๙ หรือ ๔๓๐๑-๒

ชมฟรี!

Klong Rangsit

คลองรังสิต

ภาพโปสการ์ดเก่า ราวทศวรรษ ๒๔๕๐
ปลายรัชกาลที่ ๕-ต้นรัชกาลที่ ๖

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ชาวกลายเป็นสินค้าออกสำคัญของประเทศ จึงนำไปสู่โครงการพัฒนาเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าว ในช่วงกลางรัชกาล บริษัทชุดคลองแลคูนาสยาม จำกัด เสนอขอสัมปทานชุดคลองใหญ่เชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำนครนายก พร้อมคลองซอยมากมาย ในบริเวณ “ทุ่งหลวง” พื้นที่กว้างใหญ่ด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทางเหนือของกรุงเทพฯ คลองชุดใหม่นี้ ต่อมาได้รับพระราชทานนามว่า “คลองรังสิตประยูรศักดิ์” ตามพระนามพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร) แต่คนทั่วไปมักเรียกกันเพียงว่า “คลองรังสิต”

ในภาพนี้หมู่บ้านริมคลองยังเป็นเพียงเรือนชานา หลังคาจาก ขณะที่ปัจจุบันหมู่บ้านริมคลองรังสิตแถบ ปทุมธานี กลายเป็นหมู่บ้านจัดสรรราคาสูงหลายหมื่นหลังคา เรือน 📍

ภาพโปสการ์ดเก่า ของสะพานบุญคด

นนา คค คค

ตัวแทนการ
เกี่ยวกระหวัดทางวัฒนธรรม
ของอุษาคเนย์

เศียรนาค
ที่ปลายหลังคา
วัดในประเทศลาว
ลวดลายสีฉูดฉาด
เป็นแบบพื้นบ้าน
ที่ดงาม

ผลงานทางศิลปกรรมในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์สร้างขึ้นโดยได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องราว
ในศาสนาและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสร้างความเชื่อมั่นเรื่องความอุดมสมบูรณ์
ผู้คนจึงมักสร้างงานศิลปกรรมที่ได้แรงบันดาลใจจากเรื่องราวที่มีอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ
โดยสอดแทรกเรื่องราวทางศาสนา ความคิด คติความเชื่อ ไปในงานศิลปกรรม หรือลวดลายที่
ใช้ประดับตกแต่งนั่นเอง บ่อยครั้งลวดลายเหล่านั้นจะประดิษฐ์ขึ้นมาจากจินตนาการอันไร้ขอบเขต
ทั้งนี้เพราะ “มนุษย์เป็นพวกที่มีพลังในการค้นพบและสร้างสรรค์” อย่างไม่มีขีดจำกัดนั่นเอง

ลวดลายหนึ่งที่พบเห็นอย่างมากในประเทศกลุ่ม
อาเซียน คือ “รูปนาค” ที่เป็นรูปสัตว์พิเศษ คือเป็น
งูใหญ่ และมักเกี่ยวพันกับน้ำหรือรักษาขุมทรัพย์ โดย
ทั่วไปเกือบทุกประเทศในอาเซียนจะมีปี ๑๒ นักษัตริ
“นาค” ก็เป็นหนึ่งใน ๑๒ นักษัตริ ที่รู้จักในนามของ
“มะโรง”

หากแต่ในดินแดนตอนเหนือของประเทศไทย คือ
ล้านนา จะเรียกปีเกิดของปีมะโรงงูใหญ่ว่า “ปีสี” ถือเป็น
ผู้ที่เกิดจากเท้าเบื้องซ้ายของพระพรหม เป็นชาวธาตุดิน
และมีคำทำนายเกี่ยวกับชีวิต ว่ามักลำบากตอนเป็นเด็ก
เลี้ยงยาก ไม่ได้อยู่ถิ่นที่เกิด หรือไม่ก็จะเจ็บป่วยตอน
อายุ ๕๓ ปี มิฉะนั้นไฟก็จะไหม้บ้านได้ ดังนั้นคนเกิด
ปีนี้จะต้องประพาศิตนให้เป็นคนใจบุญจึงจะได้ดี

สิ่งที่น่าสนใจต่อมาคือให้ชายชาวล้านนาที่เกิดปีสี
เมื่อต้องเดินทางไปค้าขาย พกตัวตุ่มน้ำหนักที่เรียก
ว่า “ตัวเป้ง” รูปนาคไว้ในถุงย่าม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ
ตามปีเกิด คือตัดเย็บด้วยผ้าด้านในสีแดง ด้านนอกสีดำ
ซึ่งเป็นสีที่ให้คุณแก่ผู้ที่เกิดปีนี้ วัฒนธรรมการพกพาตัว
เป้งและย่ามลักษณะนี้ พบแพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ที่
ติดต่อกันด้วยตัวต่างม้าต่าง เช่น กลุ่มไทลื้อ ไทใหญ่
ไทเขิน ในเขตรัฐฉาน ประเทศพม่า เลยไปจนถึงเขต
สิบสองปันนา ในประเทศจีนและในประเทศลาว

สำหรับชาวไทยเขินที่อาศัยในลุ่มน้ำชีนั้น มีความ
เชื่อตามแบบไทเขินว่าผู้ที่เกิดปีสีหรือปีนาคนี้ ชาติก่อน
เกิดเป็นพญาคูรุฑ และเคยเกิดเป็นหงส์มาแล้วสี่ชาติ
ต่อมาเกิดเป็นลูกช่างปั้นหม้อในเมืองโกสัมพี และได้เป็น

พระยาเจ้าเมือง แล้วเกิดมาใหม่ในชาตินี้ จึงเป็นผู้ที่มี
บุญบารมีมาก หากปรารถนาเป็นพระพุทธรูปเจ้าก็จักได้
เพียงแต่ขอให้มัสคิลที่มั่นคง ซึ่งความเชื่อนี้นำมาสู่การ
ทอ “ตุง” ผ้า แขนงไว้ในวิหารของชาวไทเขิน ที่มีการนำ
รูปพญาคูรุฑ หงส์ ใสไว้ในตัวตุง เพื่ออุทิศให้แก่ญาติ
พี่น้องที่เกิดในปีนั้น ๆ หรือถวายทานให้แก่ตนเองเพื่อ
ภายภาคหน้า

จากการศึกษากำเนิดเรื่องนาคของอาจารย์สุจิตต์
วงษ์เทศ กล่าวว่ามีเรื่องราว ๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา
ชนพื้นเมืองอุษาคเนย์ต่างมีลัทธิการบูชาเป็นสัตว์
ศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาเมื่อมีการติดต่อกับผู้ที่มีอารยธรรมสูง
กว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือชาวอินเดีย ชนพื้นเมืองแถบ
นี้ก็รับเอาคำว่า “นาค” จากภาษาอินเดีย มาใช้เรียก
ศักดิ์สิทธิ์ของตนให้ดูขลังและมีพลังมากขึ้น

เดิมนั้นนาคหรือศักดิ์สิทธิ์จะอยู่เพียงใต้ดิน เรียกว่า
“บาดาล” หรือ “นาคพิภพ” แต่หลังจากมีการติดต่อ
และรับแบบแผนจากอินเดียแล้ว ก็มีนาคชุดที่อยู่บนฟ้า
เข้ามา ในบรรดาชุมชนบ้านเมืองทั่วภูมิภาคอุษาคเนย์
โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง ตั้งแต่ตอนใต้
มณฑลยูนนานของจีนลงมาจนถึงปากแม่น้ำโขง ล้วน
เลื่อมใสลัทธิบูชานาค ด้วยมีความเชื่อว่านาคเป็นผู้
บันดาลให้เกิดธรรมชาติ เกิดความมั่งคั่งและมั่นคง ใน
ขณะเดียวกันก็บันดาลให้เกิดภัยพิบัติถึงขั้นบ้านเมือง
ล่มสลาย และยังยกย่องนับถือนาคเป็นบรรพบุรุษของตน
ด้วยเหตุนี้ผู้คนในภูมิภาคนี้จึงมีคำบอกเล่าในลักษณะ
ของนิทานปรัมปราเกี่ยวกับนาคมากมาย

๑
คันทวยทำเป็นรูปตัวนาค
วัดกก บางขุนเทียน
กรุงเทพฯ

๒
ช่อฟ้า หางหงส์
บนหลังคาวัดวาอาราม
ก็ล้วนทำเป็นรูปเศียรนาค
ในภาพ อุโบสถ
วัดหน้าพระเมรุ
พระนครศรีอยุธยา

๓
นาคราวบันได
วัดบวรศรีทอง
เชียงใหม่

๔
นาคราวบันได
วัดพระสิงห์ เชียงใหม่

“นาคาคติ” ในวัฒนธรรมจีน

คำเรียกพญานาคของชาวจีนนั้นก็คือคำว่า “มังกร” เขียนเป็นอักษรจีน : 龍 (เล้ง) มังกรจีนหรือที่ชาวจีนเรียกแตกต่างกันตามการออกเสียงในแต่ละท้องถิ่นว่า “เล้ง-เล้ง-หลง-หลง” ในคติของจีนเชื่อกันว่ามังกรคือเทพเจ้าองค์หนึ่ง ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองปราสาทราชวังบนสรวงสวรรค์ เป็นสัตว์ที่ทรงพลังและศักดิ์สิทธิ์แห่งฟ้าและดิน เป็นสัญลักษณ์ที่นำมาซึ่งความสุข ความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง ความเป็นสิริมงคล และเป็นสัญลักษณ์ของเพศชาย

มังกรจีนที่มีกรงเล็บห้าเล็บถือเป็นสัญลักษณ์ของจักรพรรดิหรือฮ่องเต้ ซึ่งเปรียบประดุจสมมุติเทพ ในสมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๑๗๘-๒๔๕๕) กษัตริย์จะประทับบนบัลลังก์มังกร เดินทางโดยเรือมังกร เสด็จพระราชเสวยอาหารบนโต๊ะมังกร บรรทมบนเตียงมังกร รวมถึงงประจำวันระจําและตราประจำแผ่นดินก็มีสัญลักษณ์เป็นรูปมังกร

การเชื่อมความคิดเรื่องนาคในเขตวัฒนธรรมพม่า

ชาวพม่าสมัยก่อนที่จะนับถือพระพุทธศาสนาก็นับถือภูซางหรือพญานาคเช่นเดียวกัน หากต่อมาในราว พ.ศ. ๑๕๐๐ พระเจ้าอโนรธาเมืองฉวอ (หรือพระเจ้าอนุรุธ) แห่งกรุงพุกาม ทรงเกิดความเลื่อมใสพระพุทธศาสนาหลังจากได้ฟังพระพุทธรูปจากพระสงฆ์ที่มาจากกรุงสะเทิม จึงโปรดให้เลิกการบูชางูที่เคยเป็นจารีตของกรุงพุกามมากกว่า ๘๐ ปีลง ทั้งยังทรงให้ขับไล่พวกนักบวชที่บูชางู ที่เรียกกันว่า “อริย์” ออกไปจากเมือง และนิมนต์พระสงฆ์พวกพระอรหันต์จากกรุงสะเทิมนั้นมาแทน

หากแต่ยังมีเค้าการนับถือนาคในพม่าที่ยังหลงเหลือปรากฏอยู่ในโบราณสถาน เช่นที่ประดิษฐานเทวรูปพม่า ๓๗ องค์ ณ พระมหาธาตุเจดีย์ชเวดิกอง (Shwezigon Pagoda) เมืองพุกามนั้น มีคิลารูปนาคประดับเอาไว้ที่ฐานเจดีย์ โดยมีนทานกล่าวไว้ว่า นาคนั้นเป็นผู้ชะลอธรณีที่ตั้งพระเจดีย์ขึ้นมาจากท้องแม่น้ำอิรวดี

๕

ภาพมังกรห้าเศียร
สัญลักษณ์แห่งอำนาจ
บนฉลองพระองค์จักรพรรดิจีน

๖

วัฒนธรรมเวียดนาม
รับลายมังกรจากจีน
และนำมาใช้บน
ฉลองพระองค์กษัตริย์
เช่นกัน

๗

ขนาดประดับทางเดินขึ้นปราสาทพระวิหาร

๘

หน้าบันจำลองภาพการกวณเกษียรสมุทร
ของเหล่าเทพและอสูร โดยผลิตภัณฑ์จุดช้ำลำตัวพญานาค
ปราสาทพระวิหาร

อีกที่หนึ่งคืออานันทเจดีย์ ก็มีกระเบื้องเคลือบดินเผา สีเหลืองสีแดง กว้างยาวราวด้านละศอก ปูบนอยู่กับพื้น แผ่นศิลา ต่างว่าเป็นไพนาคราชพันพิษ และที่พบมากที่สุดก็คือบันไดนาค เกือบแทบทุกบันไดขึ้นพระเจดีย์จะมีรูปนาคประดับเอาไว้

ที่น่าสนใจคือในพม่ามีเครื่องเงินชุดลายพญานาคแปดตัวเกี่ยวกระหวัดกัน เรียกว่าลาย Naga-lein ซึ่งส่งอิทธิพลมายังลวดลายในศิลปะล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔

๘

“นาคาคติ” ในเขตวัฒนธรรมเขมร

ปรากฏในตำนานพระทอง-นางนาค ซึ่งเป็นนิทานปรัมปราของเขมรเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นตำนานการสร้างบ้านแปงเมืองของชาวเขมร นอกจากนี้ชาวเขมรยังมีนิทานที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมบูชา นาค และในจดหมายเหตุจีนชื่อ “บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ” กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าแผ่นดินกับนางนาคในปราสาททองคำ ซึ่งจะมาปรากฏกายทุกคืน และพระเจ้าแผ่นดิน

คติเรื่องนาค
ยังคงปรากฏมาจนปัจจุบัน
เช่นเสาไฟฟ้า
ที่ตลาดคลองสวน
สมุทรปราการ

จะเข้าที่พระบรรทมและทรงร่วมสมพาสด้วย ถ้าหาก
ราตรีใด ภูตตนนี้ไม่ปรากฏกาย ก็หมายความว่าเวลา
สวรรคตของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นใกล้เข้ามา
แล้ว “ถ้าพระเจ้าแผ่นดินของชาวป่าเถื่อนมิได้เสด็จไป
เพียงราตรีเดียว ก็จะต้องทรงได้รับภัยอันตราย”

“นาคาคติ” ในเขตวัฒนธรรมสยาม

ตำนานเกี่ยวกับพญานาคในแคว้นสุโขทัยก็ดูจะ
คล้ายกับของเขมรที่กษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากนางนาค
ดังปรากฏใน พงศาวดารเหนือ กล่าวถึงชาติกำเนิดของ
พระร่วงที่มีแม่เป็นนางนาค เมื่อลูกนางนาคได้พบกับ
ผู้เป็นพ่อซึ่งเป็นกษัตริย์ครองเมืองอยู่จึงได้ชื่อว่าเจ้า
อรุณราชบุตร และภายหลังได้เป็นพระยาครองเมือง
ศรีสัชนาลัย นามว่าพระยาร่วง

หากจะกล่าวถึงพญานาคในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา
ได้แยกไว้อย่างละเอียดถึง ๑,๐๒๔ ชนิด ในหนังสือ
ปรมัตถโชติกะมหาอภิธรรมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕
ได้จัดหมวดหมู่ของพญานาคไว้สี่ประเภท คือ

๑. กฏฐ मुख หากกัดผู้ใดแล้ว ร่างกายผู้นั้นจะแข็ง
ไปหมดทั้งตัว อวัยวะต่าง ๆ เช่นแขน จะงอเข้าและยึด
ออกไม่ได้ ปวดมาก

๒. ปูติ मुख หากกัดผู้ใดแล้ว รอยแผลที่ถูกกัดนั้น
จะเน่าและมีน้ำเหลืองไหลออกมา

๓. อคคิ मुख หากกัดผู้ใดแล้ว เกิดความร้อนไปทั่ว
ทั้งตัว และรอยแผลที่ถูกกัดนั้นจะเน่าและมีน้ำเหลือง
ไหลออกมา

๔. สตถ मुख หากกัดผู้ใดเข้าแล้ว ผู้นั้นก็เหมือนกัน
กับถูกฟ้าผ่า

นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งประเภทของนาคตาม
ชาติกำเนิด กล่าวคือ

๑. ชลชพญานาค พญานาคที่เกิดอยู่ในน้ำได้
ใน ไตรภูมิพระร่วง อธิบายต่อไปว่า นาคพวกนี้เนรมิต
ตนได้แต่ในน้ำ บนบกเนรมิตตนไม่ได้

๒. ถลชพญานาค พญานาคที่เกิดบนบก ใน
ไตรภูมิพระร่วง อธิบายว่า นาคพวกนี้เนรมิตตนได้แต่
บนบก ในน้ำนั้นเนรมิตตนไม่ได้

ภาพตัวอักษร ป (เรือประมง)
ที่เขียนไว้เป็นรูปนาคนหัวเรือ
การผสมผสานคติความเชื่อ
เรื่องนาคและน้ำที่ลงตัว

ในล้านนามีการนำนาคมาใช้ประดับงานสถาปัตยกรรมอย่างมากมาย ในส่วนของโค้งคิ้ว โดยมักประกอบด้วยลวดลายเมฆ ซึ่งผู้สร้างคงอาจจะให้ความหมายไปถึงนาคที่ทำหน้าที่ให้ลมให้ฝน อันก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการดำรงชีวิต

จะเห็นได้ว่าแทบทุกประเทศในอุษาคเนย์ต่างมีการแปรความเรื่องนาคที่สอดคล้องไปกับเรื่องของการกำเนิดแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการกำเนิดเชื้อชาติ กำเนิดความอุดมสมบูรณ์ อันเป็นสิ่งที่รับรองถึงสถานภาพในสังคม ซึ่งพญานาคสัญลักษณ์แห่งธรรมชาตินี้ยังคงถูกใช้อยู่อย่างต่อเนื่องในอุษาคเนย์เรื่อยมา 🐉

อ้างอิง

ไพฑูริย์ ดอกบัวแก้ว. *โบราณคดีล้านนา*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. *วิหารล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๔

ศิลปากร, กรม. *ลวดลายตัวภาพในศิลปะ*. พิมพ์เนื่องในโอกาสเทศกาลปฐมพรราชา และวโรกาสพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ๒๗ กรกฎาคม-๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๑ กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๑.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. *นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์*. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๖.

อานนท์ อากาศิรมย์. *มนุษย์กับสังคม: สังคมและวัฒนธรรมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกฎกิจ, ๒๕๒๕.

Fraser-Lu, Sylvia. *Burmese Lacquer Ware*. Bangkok: The Tamarind Press, 1985.

ไพโรจน์ พิทยเมธี

: (มุมมอง) มองงานกราฟิกดีไซน์ “อย่างไทย”

หากกล่าวถึงงานกราฟิกดีไซน์ (Graphic design) หลายคนอาจนึกถึงงานออกแบบที่ต้องใช้คอมพิวเตอร์ในการทำงาน แท้จริงแล้วคอมพิวเตอร์เป็นเพียงเครื่องมือชิ้นหนึ่ง ที่ช่วยสร้างสรรค์ผลงาน เช่นเดียวกับดินสอ ปากกา หรือพู่กัน

คำว่า กราฟิก (graphic) มีศัพท์บัญญัติในภาษาไทยที่ใช้แทนได้คือ เรขศิลป์, เลขศิลป์ หรือเรขภาพ ส่วน design หมายถึงการออกแบบ จึงมีการแปลคำ “กราฟิกดีไซน์” ว่าการออกแบบเรขศิลป์หรือการออกแบบเลขศิลป์ แต่ถ้าจะให้นิยามความหมายแล้ว กราฟิกดีไซน์ ก็คือการออกแบบรูปภาพสัญลักษณ์ และมีหน้าที่สื่อความหมายจากสัญลักษณ์นั้น

ไพโรจน์ พิทยเมธี ทำงานด้านกราฟิกดีไซน์มายาวนานกว่า ๑๘ ปี เขาจบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาประยุกต์ศิลปศึกษา และปริญญาโท สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ จากคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ไพโรจน์ได้ก่อตั้งบริษัท ครีเอทีฟโซลูชัน จำกัด เป็นบริษัทที่ทำงานด้านโฆษณาและออกแบบ (Advertising & Graphic Agency) และเป็นอาจารย์พิเศษในคณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ และคณะวิชาการออกแบบเครื่องเคลือบดินเผา วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล เขาเป็นอีกหนึ่งคนที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานกราฟิกดีไซน์ ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ไทยอย่างเอาใจจริงเอาใจสั่ง เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้นักออกแบบไทย ร่วมสร้างผลงานที่แสดงเอกลักษณ์ไทยให้มากยิ่งขึ้น

ร่วมวิพากษ์และสัมผัสมุมมองของกราฟิกดีไซน์เนอร์ผู้คลุกคลีกับงานกราฟิกดีไซน์ “อย่างไทย” ไปพร้อมๆ กัน...

จุดเริ่มต้นของการศึกษางานกราฟิกดีไซน์ของไทยคืออะไร

เริ่มจากตอนเรียนปริญญาโท ผมทำโปรเจกต์และจัดงานสัมมนาค้นหว่าเอกลักษณ์ไทยคืออะไร ได้แรงบันดาลใจจากการดูงานกราฟิกของญี่ปุ่น ซึ่งจะรู้ทันทีว่าเป็นงานของญี่ปุ่น หรืองานกราฟิกของอเมริกาก็จะมีสีหรือมีบางอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ แต่เมื่อถามว่ากราฟิกไทยเป็นอย่างไร ทุกคนมักจะงง ๆ เบลอ ๆ หรืออาจคิดว่ากราฟิกไทยก็คือการเอาลายไทยมาใช้ในงานออกแบบ แต่ผมกลับรู้สึกว่ามันมีรายละเอียดมากกว่านั้น

คนทำงานกราฟิกมักได้รับโจทย์ค่อนข้างบ่อย เมื่อรับงานจากหน่วยงานราชการ เช่น กรมส่งเสริมการส่งออก หรือหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว ให้ออกแบบผลงานที่ออกมาดูไทย ๆ เราจึงคิดต่อยอดว่า “ไทย ๆ” นั่นคืออะไร ผมจึงนำหัวข้อเข้าสู่การสัมมนาเพื่อกระตุ้นให้กราฟิกดีไซน์เนอร์หันมาออกแบบงานโดยใช้ความเป็นไทยให้มากยิ่งขึ้น เป็นการสัมมนาเพื่อหาแนวทาง แต่ยังไม่ได้คิดว่าจะทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

ในวันนั้นการสัมมนาช่วงเช้ามีผู้เชี่ยวชาญด้านเอกลักษณ์ไทยประมาณห้าหกท่าน ช่วงบ่ายมีกราฟิกดีไซน์เนอร์แนวหน้าของเมืองไทยประมาณเจ็ดแปดท่าน มาถกประเด็นเรื่องกราฟิกแบบไทย ในช่วงเช้าผู้เชี่ยวชาญอธิบายเรื่องเอกลักษณ์ไทยว่ามีอะไรบ้าง แต่ก็ไม่สามารถประยุกต์เป็นงานออกแบบได้ ส่วนช่วงบ่ายทุกท่านก็เป็นผู้รู้เรื่องกราฟิกแต่ออกตัวว่าไม่รู้จริง ๆ ว่าเอกลักษณ์ไทยคืออะไร สุดท้ายวันนั้นไม่ได้ข้อสรุป จึงมีประเด็นว่าต้องมีใครสักคนที่ศึกษาเรื่องเอกลักษณ์และกราฟิกแล้วนำมารวมกัน ผมจึงอาสาทำหน้าที่รวบรวมองค์ประกอบของการออกแบบว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง ทั้งยังจัดสัมมนาโครงการ “ตื่นเถิดกราฟิกไทย” เพื่อกระตุ้นให้เกิดความฮึกเหิมว่าเราจะเป็นเอกราชทางการออกแบบ มีจุดประสงค์เพื่อหาตัวตน รูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ในการออกแบบเลขชนิดปีไทย โดยการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต บุคลิกไทยลงในงานออกแบบเลขชนิดปี ทำงานออกแบบที่สามารถแสดงเอกลักษณ์ไทยได้

ผมมองว่าความจำเป็นของเอกลักษณ์ไทยในงานกราฟิกนั้น อาจไม่ใช่ข้าวหรืออาหารที่ต้องกินอิ่ม หรือหากขาดสิ่งนั้นไปแล้วจะต้องตาย แต่เรียกว่าเป็นความงดงามสุนทรีย์ะ เหมือนจานอาหารที่ต้องมีของตกแต่ง หรือเหมือนพวงมาลัยที่ไม่มีมีความจำเป็นกับชีวิต แต่กลับแสดงถึงความงดงาม ความชื่นใจ และเป็นศักดิ์ศรีของความเป็นไทย

โครงการนี้ทำขึ้นเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการออกแบบว่าเอกลักษณ์ของชาติไม่มีสิ่งใดที่สามารถสื่อในงานออกแบบได้บ้าง ความหมายของเอกลักษณ์ไทยคือสิ่งที่ยอมรับและใช้บ่อย ๆ ถ้าเราเริ่มทำเป็นสไตล์ ต่อไปสิ่งนั้นจะกลายเป็นเอกลักษณ์ อีกอย่างหนึ่งคือในงานกราฟิกถือว่าเป็นงานเผยแพร่ทางวัฒนธรรมที่ค่อนข้างจะแพร่หลายที่สุด เพราะแคโบรชัวร์แผ่นหนึ่งก็สามารถแพร่หลายไปได้ สิ่งพิมพ์หรือเว็บไซต์ถือเป็นสื่อที่แพร่หลายและรวดเร็วที่สุด ถือเป็นงานหลักของการเผยแพร่วัฒนธรรม

ความหมายของเอกลักษณ์ไทยตามที่ได้ศึกษามาคืออะไร

คำจำกัดความของเอกลักษณ์ไทยที่ผมรวบรวมได้ คือแบบอย่างวัฒนธรรมและบรรทัดฐานความนึกคิด ค่านิยมที่เห็นว่าจะต้องร่วมกัน มีคุณลักษณะเฉพาะสร้างเสริมและเปลี่ยนแปลงได้ โดยสินค้าที่ต้องการการออกแบบที่แสดงเอกลักษณ์ไทย เช่นสินค้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว งานราชการทั้งหมด หรืองานที่ต้องติดต่อกับต่างประเทศ ยกตัวอย่าง ประเทศญี่ปุ่นที่ใส่ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนไว้ในทุกออกฉนั้นจึงไม่จำกัดเฉพาะสินค้าที่จะต้องเป็นไทย แต่เป็นเรื่องของความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์มากกว่า จึงต้องมองย้อนกลับมาว่าทำไมเราจึงไม่มี ผมมองว่าสักวันหนึ่งคนทำงานกราฟิกหรือใครก็ตามต้องหันมาคิดถึงความเป็นไทยบ้าง ซึ่งผู้ที่ต้องรับผิดชอบเรื่องงานออกแบบที่ใส่ความเป็นไทยก็คือนักออกแบบทั่วไปในเมืองไทยนั่นเอง

องค์ประกอบในการออกแบบงานที่แสดงเอกลักษณ์ไทยมีอะไรบ้าง

หากถามว่าในการออกแบบครั้งหนึ่งนั้นสามารถใส่องค์ประกอบอะไรลงไปได้บ้าง ผมขอกล่าวถึงความหมายของงานกราฟิกดีไซน์ก่อนว่า หมายถึงศิลปะการออกแบบที่ประกอบด้วยเรื่องราวผ่านตัวอักษร ภาพ สี องค์ประกอบทั้งหมดสามารถใส่ความเป็นไทยลงไปได้ เช่น ตัวอักษรไทย โทนสีไทย และภาพที่เป็นเอกลักษณ์ไทย

ยกตัวอย่างโทนสีของไทยจากข้อมูลที่ผมค้นคว้า สีที่ใช้สำหรับหัวโชนั้น แม้แต่ชื่อยังเป็นเอกลักษณ์ เช่น เสนหรือสีส้ม นวลจันทร์ หงสบาท แดงเสนม่วงดอกตะแบก เขียวน้ำไหล เป็นต้น ซึ่งทุกชื่อมีเอกลักษณ์และไพเราะ ผมยังค้นพบหมวดสีต่าง ๆ ด้วย เช่น หมวดสีเบญจรงค์ หมวดสีฉัพพรรณรังสี (สีของแสง) หมวดสีเลื่อมประภัสสร ฯลฯ จึงนำมาวิเคราะห์และตั้งเป็นหมวด ทำเป็น Thaitone โดยใช้ระบบของ Pantone เทียบเป็น CMYK ทำวงล้อสีกับหมวดสีมีจิตวิทยาการใช้และตัวอย่างงานที่ใช้ Thaitone

หากพูดถึงเอกลักษณ์ไทยในเรื่องของสี คนมักนึกถึงสีทองหรือสีแดงเลือดหมู แสดงถึงความเป็นทิพย์ ความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งใช้กันเยอะ แต่ละหมวดสีจะสื่ออารมณ์แตกต่างกันออกไป ตัวอย่างหมวดสีขาวของไทยจะไม่ใช้สีขาวล้วน แต่จะเป็นสีขาวหม่นนวล ๆ โดยสี Thaitone ทั้งหมดผมจัดหมวดสีจากหัวโชนจากฐานความคิดที่ว่าเรามีสีของไทยอยู่แล้ว ยกตัวอย่าง หมวดศกัณฐ์ ประกอบด้วยสีเขียว มีการใช้เปอร์เซ็นต์สี เช่น สีเขียว ๘๐% สีทอง ๑๕% สีอื่น ๆ ๒-๓% โดยภาพรวมจะออกมาเป็นสีเขียว และหากนำหมวดสีศกัณฐ์มากลับเปอร์เซ็นต์

การใช้ ก็จะได้หมวดสีเพิ่มมากขึ้นแตกออกไปอีกไม่รู้จบ จากทฤษฎีนี้ถ้าต้องการหมวดสีไทยเพิ่มขึ้นก็สามารถนำสีจากภาพจิตรกรรมฝาผนังแล้วนำมาจัดเป็นกลุ่มใหม่ได้เช่นกัน

ตัวอักษรก็เป็นเอกลักษณ์ไทยที่ชัดเจนที่สุด เช่น ถ้าสินค้านำเข้าจากต่างประเทศอยากให้มีความเป็นไทย ก็เปลี่ยนเป็นตัวอักษรไทย หรือเรื่องของการสื่อความหมาย ถ้ามีอักษรไทยอยู่ในภาพย่อมสื่อถึงความเป็นไทยที่ผมค้นคว้าได้ ๑๔ ยุคตัวอักษรไทยซึ่งจะเห็นพัฒนาการของตัวอักษรทั้งนี้การใช้ตัวอักษรไทยเพื่อสื่อถึงความ เป็นไทยอย่างชัดเจนนั้น ควรใช้ตัวอักษรที่มีหัวเพราะจะอ่านง่ายและไม่สับสน

มาถึงเรื่องภาพที่เป็นเอกลักษณ์ไทย ผมใช้เวลารวบรวมค่อนข้างมาก เพราะสื่อที่รวบรวมไว้ส่วนใหญ่เป็นการตีความจากชาวต่างชาติ ช่วงสัมมนาผมให้ผู้เชี่ยวชาญประมาณ

ห้าหกท่าน ร่วมกันบอกว่าอะไรคือเอกลักษณ์ไทย มีคุณเอนก นาวิกมูล กล่าวถึงสื่อสิ่งพิมพ์ที่พอจะรวบรวมไว้ได้นั้น มีการใช้รูปช้าง ธงชาติ เป็นต้น วิธีของคุณเอนกแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่ถูกตีพิมพ์ใช้งานมาแต่อดีตนั้นถือเป็นหลักฐานที่ชัดเจนผมจึงใช้วิธีนี้เป็นแนวทางในการศึกษาโดยรวบรวมสิ่งพิมพ์ของไทยจากทั่วประเทศประมาณ ๑,๔๐๐-๑,๕๐๐ ชิ้นงาน นำมาจัดอันดับการใช้ภาพในสื่อต่างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่แสดงถึงเอกลักษณ์ไทย ที่มาที่ไปอีกอย่างหนึ่งคือด้วยความ เป็นอุษาคเนย์ ภูมิภาคที่มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันตลอดเวลา กระทั่งไม่รู้ ว่าของใครเป็นของใคร โดยส่วนตัวผมคิดว่าถ้าใครออกมาแสดงตัวก่อนก็ถือเป็นการประกาศให้รู้โดยทั่วกัน ว่าสิ่งใดเป็นเอกลักษณ์ของไทย โดยมีหลักฐานแสดงการใช้งานและใช้บ่อยในสิ่งพิมพ์ของไทย

นอกจากนี้ยังมีเอกสารการสัมมนาเกี่ยวกับเอกลักษณ์ไทยเมื่อประมาณ ๑๐-๒๐ ปีก่อน มีสมเด็จพระ พระพี่นางทรงเป็นประธาน และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ร่วมสัมมนาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และสำนักนายกรัฐมนตรี โดยเชิญตัวแทนจากภาครัฐ ภาคเอกชนหลายฝ่าย ผมจึงนำเอกสารจากการสัมมนาครั้งนั้นมาผนวกในงานวิจัยซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจัดอันดับข้างต้นเป็นการจัดอันดับตามความนิยม จัดอันดับจากผู้เชี่ยวชาญ จัดอันดับจากหนังสือที่เคยจัดอันดับมาแล้ว และจากการสัมมนาสรุปว่าอะไรไทยหรือไม่ไทย ฉะนั้นการจัดอันดับไม่ได้มาจากการสรุปของผมเพียงคนเดียว ซึ่งสุดท้ายจึงได้บทสรุปภาพที่แสดงเอกลักษณ์ไทยรวม ๖๒ อันดับ

**ความจำเป็นของเอกลักษณ์ไทย
ในงานกราฟิกนั้น อาจไม่ใช่ข้าว
หรืออาหารที่ต้องกินอิ่ม หรือหาก
ขาดสิ่งนั้นไปแล้วจะต้องตาย
แต่เรียกว่าเป็นความมั่งคั่ง สุขุทริยะ
เหมือนจานอาหารที่ต้องมีของตกแต่ง
หรือเหมือนพวงมาลัยที่ไม่มี
ความจำเป็นกับชีวิต แต่กลับแสดงถึงความ
มั่งคั่ง ความชื่นใจ และเป็นศักดิ์ศรี
ของความ เป็นไทย”**

ภาพที่แสดงเอกลักษณ์มีการแบ่งหมวดการใช้อย่างไร

จากการวิจัยที่ผมทำนั้น ได้แบ่งภาพที่เป็นเอกลักษณ์ ออกเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชน ซึ่งแต่ละหมวดมีเอกลักษณ์ที่แสดงออกมาอย่างชัดเจน

ด้านการงานโฆษณาถือเป็นการแบ่ง Target group ซึ่งแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะในการใช้งาน ภายในตัวและไม่สามารถนำมาใช้ปะปนกันได้

ส่วนอารมณ์ในงานกราฟิกอย่างไทยจะแสดงออกตามหมวดชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชน เช่น หมวดชาติ จะได้อารมณ์ร่าเริง ปลุกอารมณ์รักชาติ จัดอยู่ในประเภทการเผยแพร่วัฒนธรรม หากเป็นเรื่องของศาสนาจะให้อารมณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ วิจิตรงดงาม จะเห็นได้ว่าแต่ละหมวดจะสื่ออารมณ์ที่

แตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจน

โดยเอกลักษณ์ไทยที่กล่าวมานั้นยังมีเรื่องของเงื่อนไข เรื่องของความเหมาะสมในการนำมาใช้งาน เช่น อย่างนำเอกลักษณ์ของหมวดศาสนาหรือกษัตริย์ไปใช้กับหมวดประชาชน ด้วยเหตุที่เรามีชนชั้น ความเหมาะสมภายในสังคม เงื่อนไขเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงในการทำงาน ออกแบบด้วยเหมือนกัน

โดยหากจะออกแบบให้มีความเป็นไทยสามารถใส่รูปแบบหรืออารมณ์อะไรได้บ้าง ผมกลับไปถามผู้เชี่ยวชาญสอบถามกราฟิกดีไซน์เนอร์ว่าตีความออกมาแล้วจะเป็นอย่างไร เช่น มีคนบอกว่าความเป็นไทยมักมียอดแหลมๆ ในชิ้นงาน หรือการใช้สีสด สีสะท้อนแสง ใช้ลวดลายความประณีต ใช้อักษรไทย จึงนำมาวิเคราะห์ เช่น ยอดแหลมอย่างยอดของช่อฟ้า มือพนม เจดีย์ หน้าบัน ซึ่งแหลมอย่างไทยจะเป็นลักษณะแหลมแบบตอกข้างหรือแหลมแบบจอมแห เป็นแหลมที่มีเอกลักษณ์ ส่วนลวดลายที่ประณีตวิจิตรมักอยู่ในหมวดพระมหากษัตริย์ จากแนวคิดที่ว่าการทำงานสิ่งใดให้กษัตริย์หรือศาสนานั้นจะต้องมีความละเอียดประณีตวิจิตรที่สุด แสดงถึงความเชื่อที่ว่ายิ่งทำประณีตจะยิ่งส่งผลให้ได้ขึ้นสวรรค์

ณ ปัจจุบันเริ่มมีการนำตัวอักษรไทยประดิษฐ์ในงานออกแบบมากยิ่งขึ้นในลักษณะของ Typography การใช้ตัวอักษรไทยแบบย้อนยุคก็ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เช่น อัมพวา (สมุทรสงคราม) เชียงคาน (เลย) เสื้อยืดที่สกรีนตัวอักษรย้อนยุคก็ขายดี

ตัวอย่างงานกราฟิกในปัจจุบันที่แสดงถึงความเป็นไทย เช่นอะไรบ้าง

ตัวอย่างภาพที่นำมาใช้ในงานออกแบบซึ่งเป็นของใกล้ตัวคนไทยมานาน ผมขอยกตัวอย่างโลโก้ของ TCDC (Thailand Creative & Design Center ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ) ที่นำท่อนมไทยมาเป็นสัญลักษณ์ ที่ถึงแม้ไอเดียจะมาจากชาวต่างชาติ แต่ผมคิดว่าบางครั้งเราก็ต้องอาศัยมุมมองจากภายนอกที่มองความเป็นไทยของเรา แม้เราอาจจะมองว่าสิ่งที่เรามีอยู่นั้นเคย แต่ในทางกลับกัน สิ่งนั้นก็กลับเป็นสิ่งที่น่าสนใจมากในสายตาของคนภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์นี้เป็นการออกแบบที่แสดงตัวตนที่เรียบง่ายและสวยงาม

การศึกษาในปัจจุบันส่งเสริมการทำงานออกแบบด้านนี้อย่างไรบ้าง

ในสถาบันการศึกษานั้นไม่ค่อยมีการทำงานวิจัยด้านงานกราฟิกเท่าที่ควร สมมุตินักศึกษาอยากทำมักได้รับคำถามจากอาจารย์ว่างานกราฟิกที่แสดงถึงเอกลักษณ์ไทยคืออะไร นักศึกษาก็จะมองว่าเป็นเรื่องใหญ่มากเพราะต้องค้นคว้าอย่างหนัก สรุปคือไม่ได้ทำเพราะต้องหาข้อมูลอีกเยอะ ซึ่งไม่เหมือนกับการทำงานวิจัยเรื่องงานกราฟิกอื่น ๆ เช่น งานของญี่ปุ่นที่มีชิ้นงานและแหล่งอ้างอิงเยอะ ในทางตรงกันข้ามการทำงานด้านกราฟิกไทยนั้นต้องหาข้อมูล แต่หลังจากที่ผมทำงานวิจัยผ่านมา ๔-๕ ปี งานวิจัยด้านกราฟิกไทยก็กระตือรือร้นและมีผู้ศึกษาเพิ่มมากขึ้น

ปัจจุบันกราฟิกดีไซน์เนอร์มีความตื่นตัวเรื่องการออกแบบงานที่สื่อเอกลักษณ์ไทยมากน้อยเพียงใด

ล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๔ มีการจัดสัมมนาและนิทรรศการชื่อ Somewhere Thai เพื่อส่งเสริมงานออกแบบที่มีเอกลักษณ์ไทย ซึ่งผมมีโอกาสได้ขึ้นบรรยาย ก็ถือว่ามีการตื่นตัวค่อนข้างมาก แต่เท่าที่สังเกตภายในงานมีผู้พูดเรื่องหนังสือ Very Thai เยอะมาก คือหนังสือแสดงภาพถ่าย Street Culture ของฝรั่งที่ถ่ายชาเล้ง ถ่ายถุงก๊อบแก็บ ฯลฯ

ซึ่งผู้คนต่างพูดว่านี่คือภาพที่แสดงความเป็นไทย ผมรู้สึกว่ามันเป็น Popular Culture มาก บางคนถ่ายรูปขอทานแล้วนำมารีทัชก็บอกว่านี่คือความเป็นไทย วันสุดท้ายที่ผมขึ้นบรรยายสรุป ผมจึงบอกว่าถ้าจะทำงานกราฟิกไทยต้องรับผิดชอบสังคมด้วย เพราะหากคุณทำกันเยอะและเป็นสิ่งที่เห็นดีเห็นงามร่วมกัน ต่อไปสิ่งเหล่านี้อาจกลายเป็นเอกลักษณ์ไทยในที่สุด

ปัญหาของการทำงานกราฟิกดีไซน์อย่างไทยคืออะไร

การทำงานด้านกราฟิกของไทยนั้นเกิดขึ้นช้ากว่าต่างประเทศ ฉะนั้นจะให้นานังวาดใหม่ก็ไม่มีใครทำ เขาจึงนำสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใส่ลงไปในงาน ปัญหาคือวัตถุดิบของเรามีน้อยมาก ไม่ค่อยมีใครสร้าง หรือมีแต่ยังไม่ถูกหยิบมาใช้ ในสถานศึกษาก็ยังไม่มีการสอนวิชากราฟิกอย่างไทย จะมีก็แต่วิชาประวัติศาสตร์ศิลปะซึ่งไม่ได้สอนว่าจะนำสิ่งเหล่านั้นมาใส่ในงานกราฟิกอย่างไร มีผู้เชี่ยวชาญด้านเอกลักษณ์ไทยมาสอน แต่ไม่ได้สอนด้านการออกแบบ การศึกษาด้านนี้จึงไม่พัฒนาไปไหนไกล ณ ปัจจุบันงานกราฟิกทำเพื่อเป็นพาณิชย์ศิลป์ แต่ในต่างประเทศงานกราฟิกถือเป็นการทำงานศิลปะ

อีกปัญหาหนึ่งคือในวงการกราฟิก คนที่จะได้ทำงานกราฟิกที่เป็นผลิตภัณฑ์ไทยนั้นมีน้อยมาก ฉะนั้นคนที่ทำงานกราฟิกทั่วไปจะไม่มีโอกาสทำงานกราฟิกที่เป็นไทย ผมคิดว่าทางออกของปัญหานี้คือเราควรทำงานเป็นกราฟิกอาร์ต ซึ่งมีข้อดีคือไม่ต้องรอให้ใครมาจ้าง เพราะถ้ามีตัวตนที่ชัดเจนก็จะมีโอกาสได้ออกแบบงานที่มีเอกลักษณ์ไทยเลย

ในปัจจุบันการประยุกต์เอกลักษณ์ไทยผ่านงานกราฟิกดีไซน์พัฒนามากน้อยเพียงใด

ปัจจุบันมีผู้เริ่มทำกราฟิกอาร์ตกันบ้างแล้ว อย่างเช่น ตามมหาวิทยาลัยหรือสมาคมกราฟิกไทย ยกตัวอย่าง โครงการชვნ้ำท่วมเช่น Art For Help ถือเป็นหนทางสร้างโอกาสในการออกแบบงานกราฟิกอย่างไทย ตอนนั้นก็ไม่มีใครที่ดำเนินแนวทางการออกแบบงานกราฟิกที่แสดงเอกลักษณ์ไทยอย่างแข็งแรงแท้ที่ผมเห็นก็มีคุณ “โรจน์ สยามรอย” (ไพโรจน์ ธีระประภา) ที่เอาใจจริงเอาใจทางด้านนี้ และถือว่ายืนหยัดในแนวอนุรักษ์

มุมมองที่มีต่องานกราฟิกดีไซน์อย่างไทย

บางทีศิลปะอาจโน้มน้าวได้ด้วยคนสร้างงานศิลปะ ถ้าคนทำงานศิลปะนั้นมีความรู้และหมั่นสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเอกลักษณ์ไทย ก็จะสร้างความภาคภูมิใจแก่ทั้งผู้ทำงานศิลปะและผู้ชม แต่ปัญหาตอนนี้คือศิลปินหรือนักออกแบบนั้นยังไม่สามารถเข้าถึงความเป็นไทยได้เท่าที่ควร อาจเพราะเขาเหล่านั้นยังไม่ได้รับแรงบันดาลใจใหม่ๆ ก็เป็นไปได้ ผมคิดว่าแรงบันดาลใจเป็นสิ่งสำคัญและผมกำลังจะสร้างแรงบันดาลใจให้ทุกคนได้ชมกัน ในช่วงเดือนกรกฎาคมนี้ผมมีโครงการร่วมกับพี่ “โรจน์ สยามรอย” จัดนิทรรศการศิลปะเกี่ยวกับงานกราฟิกดีไซน์อย่างไทย เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและปลุกเชื้อไฟให้นักออกแบบไทยใส่ความเป็นไทยลงไปในงาน 🌟

BSRU WIND ORCHESTRA

แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

PROUDLY PRESENT

BSRU Wind Orchestra Annual Concert & Woodwind Workshop

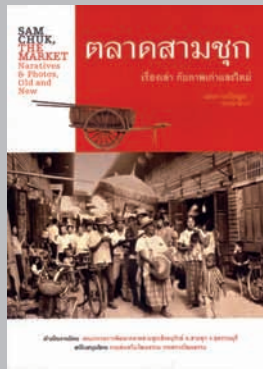
Conductor: *Sukit Wongchitsukkasem*

วันที่ ๑๔ - ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕
ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย (หอประชุมเล็ก)

ร่วมสนับสนุนโดย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

สอบถามข้อมูลได้ที่ 08-9487-9897 (ชนากร)

เล่มใหม่ในแผง

หมี่ตะ ดวงดาวบนยอดดอย
เรื่องและภาพ โอม รัชเวทย์,
สละ นาคบำรุง และคณะ
(กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔)

อาข่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ตั้งถิ่นฐานอยู่บนเขาสูงทางภาคเหนือของประเทศไทย ลาว พม่า และจีน ที่ผ่านมามีเรื่องราวของพวกเขา มักถูกเผยแพร่ตามสื่อต่าง ๆ ด้วยข้อมูลเชิงลบ วัตถุประสงค์ของ *หมี่ตะ ดวงดาวบนยอดดอย* คือสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับชาวอาข่า ผ่านรูปแบบของการ์ตูนเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้อ่านเยาวชนได้ง่าย นำเสนอผ่านเรื่องราวของ “หมี่ซอ” หรือ “หมี่ตะ” หญิงสาวชาวอาข่าที่อาศัยอยู่บนดอยาวัว อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย เริ่มเรื่องตั้งแต่หมี่ซอยังอยู่ในครรภ์ของแม่จนเธอเกิด เติบโต เรียนรู้วิถีชีวิตอาข่าผ่านการสั่งสอนของพ่อแม่และการหล่อหลอมของชุมชน จบจนกระทั่งแต่งงานมีครอบครัวขึ้นตอนการทำงานของการ์ตูนคุณภาพเล่มนี้เริ่มตั้งแต่การให้ข้อมูลต่าง ๆ โดยชาวอาข่าไปจนถึงการลงพื้นที่เก็บรายละเอียดมาสร้างสรรคดีงาน ทำให้ *หมี่ตะ ดวงดาวบนยอดดอย* ถือเป็นตัวอย่างอันดีของความพยายามสร้างความรับรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อันแตกต่างหลากหลายในสังคมไทย

ตลาดสามชุก
เรื่องเล่า กับภาพเก่าและใหม่
เอนก นาวิกมูล (บรรณาธิการ)
ดำเนินงานโดย คณะกรรมการพัฒนา
ตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์
อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี
(กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔)

ตลาดสามชุก เรื่องเล่า กับภาพเก่าและใหม่ เกิดจากความร่วมมือของทั้งคนในชุมชน คนนอกชุมชน ตลอดจนภาครัฐ ผ่านการรวบรวมภาพถ่ายเก่าจากแต่ละบ้านแต่ละตระกูลในตลาดสามชุก ตลาดเก่าแก่อายุเกินร้อยปีริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรี แล้วต่างคนต่างมาช่วยกันให้คำอธิบายภาพ ถ่ายทอดเรื่องราวของตลาดสามชุกเผยแพร่ให้คนนอกได้รู้จักประวัติศาสตร์ของชุมชน เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้แบ่งเป็นสามส่วนคือ ส่วนแรก “สามชุกตลาดร้อยปี ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑน์มีชีวิต” ว่าด้วยความเป็นมาของตลาดสามชุกอย่างสั้น ๆ นำชมด้วยภาพมุมสูงที่บันทึกเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๔๙๐ ทำให้เราได้เห็นภูมิทัศน์ของสามชุกในยุคนั้นจากทางอากาศ ส่วนที่ ๒ คือ “ภาพเก่าของชาวสามชุก” เป็นส่วนภาพเล่าเรื่องที่ดูมีชีวิตชีวา เมื่อภาพถ่ายที่ครั้งหนึ่งถูกบันทึกเพื่อเก็บความประทับใจ หรือเพื่อเป็นที่ระลึก ได้เผยคุณค่า

ในการเป็นบันทึกของท้องถิ่น และส่วนที่ ๓ คือ “สามชุกยุคปัจจุบัน-บ้านเมือง ห้างร้าน ข้าวของ ผู้คน” เป็นเรื่องราวของร้านและเรือนของแต่ละตระกูลอย่างสั้น ๆ ที่ก่อกำเนิดเป็นเส้นหนึ่งของตลาดโบราณแห่งนี้ หนังสือเล่มนี้จึงทำหน้าที่ทั้งยืดอายุภาพเก่าส่วนบุคคลอันสัมพันธ์กับชุมชน และเป็นตัวอย่างของงานอนุรักษ์ชุมชนที่เกิดจากคนในชุมชนเป็นสำคัญ

๑๐๘ ธรรมะสะกิดใจ
พระไพศาล วิสาโล
(สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๕๔)

มาเตือนสติ สะกิดใจ กับข้อคิดดี ๆ ที่คัดสรรจากบทความและคำบรรยายของพระไพศาล วิสาโล ที่สื่อด้วยประโยคง่าย ๆ แต่อิงหลักธรรมของพระพุทธองค์ที่ยากจะปฏิเสธสังขธรรมของโลกและมนุษย์

“ในขณะที่ประสาทตาของเราไวต่อความโกรธของคนอื่น แต่ใจเรากลับแข็งข้านในการรู้ทันความโกรธของตนเอง”

ไม่ต้องรอให้ทุกข์ก็อ่านได้ และยามเผชิญทุกข์ก็อ่านดี หยิบอ่านวันละนิดช่วยพิชิตความทุกข์ในใจตน

ประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดีย
ดร. ธิดา สารงยา
 (สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๔)

ผลงานที่เปิดมุมมองประวัติศาสตร์ทั้งด้วยแนวคิดและการใช้หลักฐานในการศึกษา โดยมีพื้นน้ำธรรมชาติกว้างใหญ่ของมหาสมุทรอินเดียเป็นสื่อกลางในการค้นหาอดีตของกลุ่มชนหลากหลายจากฝั่งทะเลแดงถึงทะเลจีน และชนริมฝั่งน้ำกับชนในภาคพื้นทวีป ที่ล้วนมีปฏิสัมพันธ์ทางการค้าผ่านมหาสมุทรอินเดียในช่วงต้นคริสตศตวรรษจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔

น่าสนใจหลักฐานที่ผู้เขียนนำมาใช้ศึกษา เพราะเป็นการผสมผสานข้อมูลหลากหลายประเภท ทั้งผลการขุดค้นทางโบราณคดี จารึก วรรณกรรมโบราณของอินเดียได้บทความและหนังสือมากมาย รวมทั้งการลงพื้นที่ของผู้เขียน

แม้ขนาดของ *ประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดีย* อาจจะทำให้ระยอใจ แต่รับรองว่าคุ้มค่ากับความรู้อันได้รับ สมกับที่ได้รับรางวัลดีเด่นประเภทสารคดี จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในการประกวดหนังสือดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๕

วิชาอาชีพชาวสยาม
จากหนังสือวชิรญาณวิเศษ
ร.ศ. ๑๐๘-๑๑๓
(กรมศิลปากร, ๒๕๕๔)

หนังสือเล่มนี้ให้ภาพของคนไทยยุครัชกาลที่ ๕ ผ่านเรื่องราวการประกอบอาชีพที่หลากหลาย โดยกรมศิลปากรได้รวบรวมบทความจาก *วชิรญาณวิเศษ* ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๒-๒๔๓๗ มาจัดพิมพ์ แต่ละเรื่องหรือแต่ละอาชีพให้รายละเอียดที่น่าสนใจ เริ่มด้วยการอธิบายว่าแต่ละอาชีพคืออะไร มีการดำเนินการเช่นไร ได้คำตอบแทนและเสียภาษีเท่าไร บางเรื่องเล่าถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอาชีพนั้น ๆ ด้วย เช่นเรื่อง “การจับปลาบึก” ที่เล่าถึง “พวกท้าวขุนตั้งพิธี” และ “เครื่องเซ่นในเมื่อจะจับปลา” เป็นต้น

ความน่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือความหลากหลายของอาชีพที่เล่าไว้ในหนังสือเล่มนี้ ที่มีทั้งด้านเกษตรกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรม สาธารณสุข บริการ บางอาชีพอาจฟังดูแปลก ๆ สำหรับคนปัจจุบัน เช่น การไล่เนื้อ วิถีหุงต้มเสน การดักและประสมโคป้าและกระบือป้า วิถีทำพุ่มขี้ผึ้ง เป็นต้น

โรคภูมิแพ้ ตอน แพ้อากาศ
พญ. สิรินันท์ และ ผศ. นพ. เจลิมชัย
บุญยะสิทธิ์พรณ
(สำนักพิมพ์อมรินทร์สุขภาพ, ๒๕๕๕)

เชื่อว่าหลายคนคิดว่าตนเป็นโรค “แพ้ อากาศ” เมื่อเกิดอาการคัดจมูก น้ำมูกไหล ระคายคอ โดยเฉพาะในวันที่เข้าร้อนบ่อยฝนตก ท่ามกลางภาวะที่ภูมิอากาศดูจะแปรปรวนทุกวันนี้

แต่นั้นเป็นความเข้าใจผิด!

ในมุมมองของแพทย์ โรคแพ้อากาศที่มักเรียกกันนี้แท้จริงคือโรคจมูกอักเสบจากภูมิแพ้ (ซึ่งโรคจมูกอักเสบก็มีสาเหตุจากหลายสิ่งเช่นกัน) ผู้เขียนซึ่งเป็นแพทย์รักษาโรคภูมิแพ้ได้อธิบายเกี่ยวกับโรคภูมิแพ้อย่างรอบด้าน นับตั้งแต่สาเหตุ ลักษณะอาการ การทดสอบให้รู้แน่ชัดว่าผู้ป่วยแพ้อะไร การรักษาและป้องกันตัวจากภาวะภูมิแพ้ ทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจโรคภูมิแพ้ อันนำไปสู่การดูแลตนเองเป็นหลัก พึ่งยาเป็นรอง เพราะโรคภูมิแพ้เป็นโรคที่บั่นทอนการดำเนินชีวิต และยังเป็นเหตุให้เกิดโรคอื่น ๆ ติดตามมา ทั้งคออักเสบ หูชั้นกลางอักเสบ ไซนัสอักเสบ เป็นต้น และที่แน่ ๆ จะได้เข้าใจกันเสียที่ว่าอากาศไม่ใช่สาเหตุของโรคภูมิแพ้ดังที่เรากำหนดเชื่อกัน

วัฒนธรรม ปรีทัศน์

“สยามศิลป์” สารคดีสร้างสรรค์ เชิดชูเกียรติศิลปินชั้นครูจากอดีตถึงปัจจุบัน

นางสุกมล คุณปลื้ม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธานในการแถลงข่าวการจัดทำรายการสารคดี “สยามศิลป์” โดยความร่วมมือระหว่าง กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม มูลนิธิศิลปินแห่งชาติ และ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส เพื่อเชิดชูเกียรติศิลปินคนสำคัญของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้การเผยแพร่ชีวประวัติและผลงานอันโดดเด่นของศิลปินแต่ละท่าน จะเป็นสื่อที่ช่วยจุดประกายและสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานหรือการทำงานด้วยความมุ่งมั่น รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้ชมตระหนักถึงคุณค่าของงานศิลปะแขนงต่างๆ ของไทยและช่วยกันอนุรักษ์สืบสานต่อไป

ภายในงานแถลงข่าวได้รับเกียรติจาก นางปรีศนา พงษ์ทัตศิริกุล อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม อาจารย์วันิดา พึ่งสุนทร รองประธานมูลนิธิศิลปินแห่งชาติ ตลอดจนศิลปินแห่งชาติ สาขาต่างๆ ที่เข้าร่วมงานอย่างคับคั่ง โดย นางปรีศนา

พงษ์ทัตศิริกุล เปิดเผยถึงการจัดทำสารคดีชุดนี้ว่า “กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ริเริ่มโครงการนี้มาตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ ด้วยแนวคิดในการผลิตสื่อคุณภาพที่จะจุดประกายให้เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้และเข้าถึงศิลปะหลากหลายสาขารวมถึงการร่วมช่วยกันอนุรักษ์และสืบสานงานศิลปะที่มีคุณค่าของไทยด้วยความภาคภูมิใจ ซึ่งสารคดีชุด “สยามศิลป์” เป็นสื่อที่ตอบสนองแนวคิดดังกล่าว โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้สนับสนุนงบประมาณซึ่งเป็นเงินดอกผลกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม ให้กับมูลนิธิศิลปินแห่งชาติเพื่อดำเนินโครงการ”

ใน พ.ศ. ๒๕๕๕ นี้ สารคดี “สยามศิลป์ ปีที่ ๓” มีการผลิตรวม ๒๔ ตอน ความยาวตอนละ ๕๐ นาที ออกอากาศทาง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ทุกวันพฤหัสบดี เวลา ๒๒.๐๐-๒๓.๐๐ น. ติดตามชมพร้อมกันทั่วประเทศได้ตั้งแต่วันพฤหัสบดีที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๕ เป็นต้นไป

สวธ. จัดถ่ายทอดงานศิลปะกับศิลปินแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๕๕

เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๕ นางปริศนา พงษ์ทัดศิริกุล อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เป็นประธานในพิธีเปิดงาน “โครงการถ่ายทอดงานศิลปะกับศิลปินแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๕๕” ณ หอศิลป์ศิลปิน จังหวัดปทุมธานี งานนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะถ่ายทอดผลงาน ความรู้ ประสบการณ์ของศิลปินแห่งชาติ ให้แก่นักวิชาการทางด้านศิลปะของไทย เป็นการต่อยอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญในด้านทัศนศิลป์ เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ และเป็นศิลปินผู้เชี่ยวชาญของประเทศ ในปีนี้มีบุคลากรทางด้านศิลปะจากหน่วยงาน องค์กร สมาคม ชมรม และศิลปิน เข้าร่วมโครงการมากถึง ๖๙ คน ซึ่งภายหลังจากได้รับการอบรมทั้งทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ รวมทั้งสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อให้คณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกเป็น ๑๐ ผลงานศิลปะดีเด่นด้านทัศนศิลป์จากโครงการนี้ ครูศิลป์ที่ได้รับการคัดเลือกจะไปทัศนศึกษางานศิลปะ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้รับกลับมาถ่ายทอดและพัฒนาวงการศิลปะของประเทศไทยต่อไป

สวธ. ขับเคลื่อนการจัดตั้งสภาวัฒนธรรม ภาคกลาง-ภาคตะวันออก

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (สวธ.) ได้จัด การประชุมหารือแนวทางการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมประจำภูมิภาค เพื่อขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้เห็นผลเป็นรูปธรรม เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๕ ณ โรงแรมเจ้าพระยาปาร์ค กรุงเทพฯ เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยได้เชิญนักวิชาการวัฒนธรรมจากภาคกลางและภาคตะวันออกรวม ๒๖ จังหวัด เข้าร่วมประชุมดังกล่าว

นางวิไล วิทยานารถไพศาล รองอธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประธานการประชุมฯ กล่าวว่า หลังจากพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ ซึ่งกำหนดให้สภาวัฒนธรรมอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม โดยให้ระบุนโยบายของคณะกรรมการ และสมาชิกในการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมในแต่ละระดับให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ในการนี้เพื่อให้นักวิชาการวัฒนธรรมในพื้นที่ปฏิบัติงานอย่างมีความรู้ความเข้าใจ และมีความพร้อมในการดำเนินงานการจัดตั้งสภาวัฒนธรรม จึงได้จัดการประชุมสร้างความรู้ ความเข้าใจแนวทางการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมประจำภูมิภาค นับเป็นโอกาสอันดีที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้มีโอกาสนพปะนักวิชาการวัฒนธรรมประจำอำเภอ และผู้ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันและขับเคลื่อนการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมในแต่ละระดับให้ประสบความสำเร็จ โดยมีสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดในพื้นที่ เป็นผู้ร่วมขับเคลื่อนและผลักดันให้การทำงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

วัฒนธรรม ปรีทัศน์

กระทรวงวัฒนธรรมจัดงาน “สงกรานต์เมษา ผ้าขาวม้าครองโลก” เนรมิตประเพณีไทยกลับคืนสู่ชาวสยาม

กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับ สำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดงาน “สงกรานต์เมษา ผ้าขาวม้าครองโลก” ณ สยามสแควร์ ร่วมส่งน้ำแห่งความสุข เพื่อความสุขสดชื่นของชาวสยาม เนรมิตประเพณีสงกรานต์แบบไทยๆ ผสานมนต์เสน่ห์ของผ้าขาวม้าไทย ไว้ใจกลางสยามสแควร์ เพื่อสืบสานคุณค่าของประเพณีสงกรานต์ให้ชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้เข้าใจและตระหนักถึงความดีงามของวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดมายาวนาน โดยเมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๕ นางสุกมล คุณปลื้ม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธานในการแถลงข่าวการจัดงาน ร่วมด้วย นางปรีศนา พงษ์ทัตศิริกุล อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และ รศ. น.อ. นายแพทย์เพิ่มยศ โกศลพันธุ์ รองอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้เกียรติร่วมแถลงข่าว ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

สวธ. เปิดเวที ต้อนรับการแสดงสร้างสรรค์ “ร้องรำทำเพลง”

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (สวธ.) จัดทำโครงการ “ร้องรำทำเพลง” บนพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย โดยเปิดพื้นที่หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ให้ศิลปินมีเวทีแสดงผลงานอย่างสร้างสรรค์ตลอดเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนสิงหาคม ๒๕๕๕ โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ

นางปรีศนา พงษ์ทัตศิริกุล อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเปิดเผยว่า กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้จัดทำโครงการนี้ขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ศิลปินได้มีพื้นที่แสดงผลงาน ให้ความรู้แก่เด็กเยาวชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป โดยการจัดการแสดงในครั้งที่ ๑ ที่เพิ่งผ่านพ้นไป คือ การแสดงดนตรีวงดุริยางค์ซิมโฟนีออร์เคสตราประกอบสื่อร่วมสมัยในบทพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” ได้รับความสนใจจากเยาวชน และประชาชนทั่วไป เข้าชมการแสดงเป็นจำนวนมาก

สำหรับการแสดงที่น่าสนใจในลำดับต่อไปผู้ชมจะได้ซาบซึ้งกับบทเพลงจากกลุ่มนักร้องรางวัลนานาชาติ และการแสดงจากศิลปินคุณภาพหลากหลาย ทั้งการบรรเลงดนตรีวงออร์เคสตรา การขับร้องเพลงประสานเสียง คอนเสิร์ตเพลงลูกทุ่ง การประกวดขับร้องเพลงและการประกวดวงดนตรีบิ๊กแบนด์

สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมหรือสำรองที่นั่ง ได้ที่ โทร. ๐-๒๒๔๗-๐๐๒๘ ต่อ ๔๑๑๙, ๔๑๖๒

กระทรวงวัฒนธรรม พร้อมดัน THAI FIGHT THAI CULTURE ให้ยิ่งใหญ่ระดับโลก

เพื่อเป็นการผลักดันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย มวยไทย อาหารไทย และ วัฒนธรรมไทย ให้ประจักษ์แก่สายตาชาวโลก กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จึงจัดงาน **THAI FIGHT THAI CULTURE** ซึ่งเป็นการร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมไทยไปสู่ความยิ่งใหญ่ระดับโลก โดยเมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๕๕ นางสุกมล คุณปลื้ม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ ประธานอำนวยการ การจัดการแข่งขันชกมวยไทยโลก **THAI FIGHT** และ นางปริศนา พงษ์ทัดศิริกุล อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ร่วมกันแถลงข่าว การแข่งขันชกมวยไทยโลก **THAI FIGHT THAI CULTURE** ณ โรงแรมพูลแมน คิง เพาเวอร์ ภายใต้แนวความคิด มวยไทย อาหารไทย และ วัฒนธรรมไทย เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ พร้อมทั้งส่งเสริมและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมไทยสู่นานาชาติด้วยความภาคภูมิใจ โดยกิจกรรมสำคัญของงาน **THAI FIGHT THAI CULTURE** ประกอบด้วย

- การแข่งขันชกมวยไทยโลก **THAI FIGHT** โดยสุดยอดนักมวยไทยแห่งยุค, การจัดการนิทรรศการมวยไทย ที่เล่าถึงต้นกำเนิดมวยไทย มวยโบราณสี่ภาค นอกจากนี้ยังมีการสาธิตการไหว้ครูมวย การแต่งกายของมวยไทย และศิลปะการจดมวย

- นิทรรศการอาหารไทย บอกเล่าถึงคุณค่าของอาหารไทยที่มีประโยชน์ทางโภชนาการ ความงดงามของศิลปะการจัดตกแต่ง และความอร่อยที่ทั่วโลกยอมรับ

- การสาธิตอาหารและขนมไทยยอดนิยม พร้อมร่วมออกร้านจำหน่ายอาหารไทยเลิศรสให้ลิ้มลอง

- นิทรรศการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย

งานแข่งขันชกมวยไทยโลก **THAI FIGHT THAI CULTURE** กำหนดจัดขึ้นสามครั้ง ดังนี้

- ครั้งที่ ๑ ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๕๕ ณ จังหวัดชลบุรี
- ครั้งที่ ๒ ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๕ ณ ประเทศออสเตรเลีย
- ครั้งที่ ๓ ในเดือนสิงหาคม ๒๕๕๕ ณ ประเทศอังกฤษ

ปฏิทินวัฒนธรรม

๑-๔ มิถุนายน ๒๕๕๕

การประชุมเชิงปฏิบัติการ

ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช :

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน

โรงแรมรอยัลเจมส์กอล์ฟรีสอร์ท จ. นครปฐม

จัดโดย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม

๓ และ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๔.๐๐ น. รายการนาฏกรรมสังคีต

โขนชุดทศคีรีวัน ทศคีรีธร-นางมณฑิ

หุงน้ำทิพย์ ณ โรงละครแห่งชาติ

กรุงเทพมหานคร

จัดโดย กรมศิลปากร

๘-๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕

นิทรรศการเผยแพร่ผลงานจิตรกรรม

๑๑ ศิลปินไทย ๒๕๕๕

ณ สถานกงสุลไทยแห่งนครลอสแอนเจลิส

สหรัฐอเมริกา

จัดโดย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม

๙ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๔.๐๐ น. การแสดงศิลปากรคอนเสิร์ต

ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

จัดโดย กรมศิลปากร

๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๔.๐๐ น. แดงขาวการแสดงลิเก

รวมดาวดารารื่อง "รุ่งฟ้าดอยสิงห์"

ควบคุมการแสดงโดย

นายบุญเลิศ นางพินิจ

ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๙

ณ หอประชุมเล็ก

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

จัดโดย กองกองทุนส่งเสริมงาน

วัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม

๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๗.๐๐ น. จุดประกายคอนเสิร์ตซีรีส์

ครั้งที่ ๓๙

จัดโดย บริษัทกรุงเทพธุรกิจ มีเดีย จำกัด

ณ หอประชุมเล็ก

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๔.๐๐ น. แดงขำการแสดง
คอนเสิร์ตเฉลิมพระเกียรติ
“บ้านเมืองสวยด้วยเสียงเพลง”
ณ หอประชุมเล็ก

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
จัดโดย กองกองทุนส่งเสริมงาน
วัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
ร่วมกับ มูลนิธิอุบลรัตน์
ในพระบรมราชินูปถัมภ์

๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๔.๐๐ น. รายการขับขานวรรณคดี
ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
จัดโดย กรมศิลปากร

๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๙.๐๐ น. การแสดงคอนเสิร์ต
NERANNENAH
ร้องรำ ทำเพลง ครื้นเครง เพลงประสาน
ณ หอประชุมเล็ก

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
จัดโดย กลุ่มกิจกรรมทางวัฒนธรรม
กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ร่วมกับ สมาคม
ขับร้องประสานเสียงแห่งประเทศไทย

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๙.๓๐ น. การแสดงผลงานของ
ตัวแทนประเทศไทยไปประกวด
World Choir Games 2012
ที่เมือง Cincinnati สหรัฐอเมริกา
ณ หอประชุมเล็ก

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
จัดโดย สมาคมขับร้องประสานเสียง
แห่งประเทศไทย

๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๐.๓๐ น. ละครเวทีเรื่อง
“ซูเปอร์ฮีโร่ใจ”

อนุรักษ์พลังงาน เฉลิมพระเกียรติ
ณ หอประชุมเล็ก

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
จัดโดย มูลนิธิพลังงานไทยลดโลกร้อน

๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๕

๑๔.๐๐ น. รายการคริสต์ชนาฏกรรม
ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
จัดโดย กรมศิลปากร

๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕

๑๓.๐๐ น. การแสดงคอนเสิร์ต
RUAM SMAI BIG BAND
โครงการร้องรำทำเพลง
ณ หอประชุมเล็ก

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
จัดโดย สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
ร่วมกับ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม

Ministry of Culture

Department of Cultural Promotion

in association with

Bangkok Symphony Orchestra Foundation

has the honour to present

GREAT ARTISTS OF THE WORLD 2012

TO CELEBRATE THE AUSPICIOUS OCCASION OF HER MAJESTY QUEEN SIRIKIT'S
80TH BIRTHDAY ANNIVERSARY ON 12TH AUGUST 2012

TUESDAY 31 JULY 2012

Ryu Goto

Plays Tchaikovsky Violin Concerto

Bangkok Symphony Orchestra
Conductor: *Chikara Iwamura*
Soloist: *Ryu Goto, violin*

Programme:

Tchaikovsky : 'Polonaise' from the opera *Eugene Onegin*
Tchaikovsky : Violin Concerto in D major, Op. 35
Tchaikovsky : Symphony No. 5 in E minor, Op. 64

THURSDAY 9 AUGUST 2012

Dmitry Sitkovetsky

Plays Sibelius Violin Concerto

Bangkok Symphony Orchestra
Conductor: *Chikara Iwamura*
Soloist: *Dmitry Sitkovetsky, violin*

Programme:

Sibelius	Karelia Suite, Op. 11
Sibelius	Violin Concerto in D minor, Op. 47
Shostakovich	Symphony No. 9 in E flat major, Op. 70

FRIDAY 7 SEPTEMBER 2012

Broadway 'Hits' with Artists from London's West End

Bangkok Symphony Orchestra
Conductor: *Martin Yates*

Vocalists: *Hannah Waddingham, Daniel Boys, Michael Xavier*

Programme:

includes popular songs from *The Lion King, Chicago, The Sound of Music, Anything Goes, A Chorus Line, City of Angels, Oklahoma, South Pacific, Hello Dolly, Carousel, Cabaret, My Fair Lady, Camelot*, and more.

SATURDAY 20 OCTOBER 2012

Ji-Yong:

The New Piano Phenomenon

Piano Recital

The Youngest Pianist Ever to Win the New York Philharmonic Orchestra Young Artists Competition

Programme:

includes Chopin: Polonaise No. 6, Two Chopin Nocturnes, Chopin: Scherzo No. 3 and more

TO CELEBRATE THE AUSPICIOUS OCCASION OF HIS MAJESTY'S
84TH BIRTHDAY ANNIVERSARY ON 5TH DECEMBER 2012

SATURDAY 8 DECEMBER 2012

Great Melodies from Popular Music's Golden Age

Bangkok Symphony Orchestra

Conductor & Soloist: *Federico Mondelci* | Vocalist: *Cristina Zavalloni, soprano*

Programme includes:

George Gershwin: Introduction and "Summertime" from *Porgy and Bess* | Cole Porter : "Night and Day"
Arthur Schwartz : "You and the Night and the Music" | Jerome Kern : "Ol' man River" from *Showboat* | Leonard Bernstein : "Tonight" from *West Side Story*
D. Ellington : In a Sentimental Mood | T. Monk : Round Midnight

Programmes and artists in the *Great Artists of the World Series* are correct at the time of printing but may be subject to unavoidable change.

TO CELEBRATE THE AUSPICIOUS OCCASION OF HER MAJESTY QUEEN SIRIKIT'S
80TH BIRTHDAY ANNIVERSARY ON 12TH AUGUST 2012

Ministry of Culture

Department of Cultural Promotion

in association with

has the honour to present

GREAT ARTISTS OF THE WORLD 2012

Photo: Universal Music

RYU GOTO

PLAYS TCHAIKOVSKY

Programme

Tchaikovsky : Polonaise from *Eugene Onegin*
Tchaikovsky : Violin Concerto in D major, Op. 35
Tchaikovsky : Symphony No. 5 in E minor, Op. 64

with

Bangkok Symphony Orchestra
Conductor : Chikara Iwamura

Japanese-American Ryu Goto made his debut at the age of just 7 at the Pacific Music Festival in Japan performing Paganini's First Concerto. Now 24 and a superstar in Japan, he has already performed with the London Philharmonic and Philharmonia Orchestras, the Washington National Symphony, Bamberg Symphony, Vienna Symphony and the European Union Youth Orchestra under conductors including Vladimir Ashkenazy and Myung Whun Chung. Next season he will perform Paganini's First Concerto with the Munich Philharmonic under Lorin Maazel. His recordings for DGG include the Brahms Violin Concerto conducted by Ashkenazy. Ryu Goto has a BA degree in physics from Harvard University and a black belt in karate. He performs on the 1715 Stradivarius known both as the *Ex-Pierre Rode* and the *Duke of Cambridge* on loan to him from the Japanese non-profit organisation *Yellow Angel*.

*"expressive playing, sweet tone,
impressive technique and musicality"*

The New York Times

*"technically ravishing; virtuosity
and tone striking in their intensity"*

Boston Music Intelligencer

Ticket Prices: 500.- 1,000.- 1,500.- 2,000.- 2,500.-
Tickets will be on sale at ThaiTicketmajor | Tel: 02 262 3456
or visit www.thaiticketmajor.com
20% saving if booked before Friday 29 June

Programmes and artists in the *Great Artists of the World* Series are correct at the time of printing but may be subject to unavoidable change.

THAILAND CULTURAL CENTRE, MAIN HALL

TUESDAY 31 JULY 2012 AT 8:00 PM

Bangkok Post

HELLO!

International Herald Tribune

สำนักศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม
ขอเชิญชมการแสดงดนตรีจากวงบิ๊กแบนด์ออร์เคสตรา

“ร่วมสมัย บิ๊กแบนด์”

**RUAM SMAI
BIG BAND**

โดยเหล่าเยาวชนจากโครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางดนตรี
พบกับบทเพลงที่หลากหลายในรูปแบบบิ๊กแบนด์ อาทิ บทเพลงพระราชนิพนธ์ บทเพลงแจ๊ส
บทเพลงสมัยนิยมทั้งไทยและสากล ตลอดจนบทเพลงไทยเดิม ควบคุมวงโดย อ.วิรัช อยู่ถาวร

วันอาทิตย์ที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2555 เวลา 13.00 น. ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

ติดต่อสอบถามและสำรองที่นั่งได้ที่
กองอำนวยการโครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางดนตรี
วง “ร่วมสมัย บิ๊กแบนด์” โทร 081-701-4683
ไม่เสียค่าเข้าชม / Free admission
www.ruamsmai-bigband.com

 ร่วมสมัย บิ๊กแบนด์
ติดตามข่าวสารได้ที่

สำนักงาน
ศิลปวัฒนธรรม
ร่วมสมัย

ร่วมสนับสนุนโดย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

ฉบับหน้า

กับข้าวกับปลา
ความอุดมของแผ่นดิน

ย้อนรอย
ตำนานแม่น้ำคพระโขง

กรีซ
มหาศาลาแห่งคาบสมุทร

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช
นักคิด ศิลปิน และนักเขียน

นิทรรศการศิลปิน

ทุกวันพฤหัสบดี เวลา ๒๒.๐๐-๒๓.๐๐ น.
ช่อง ThaiPBS

